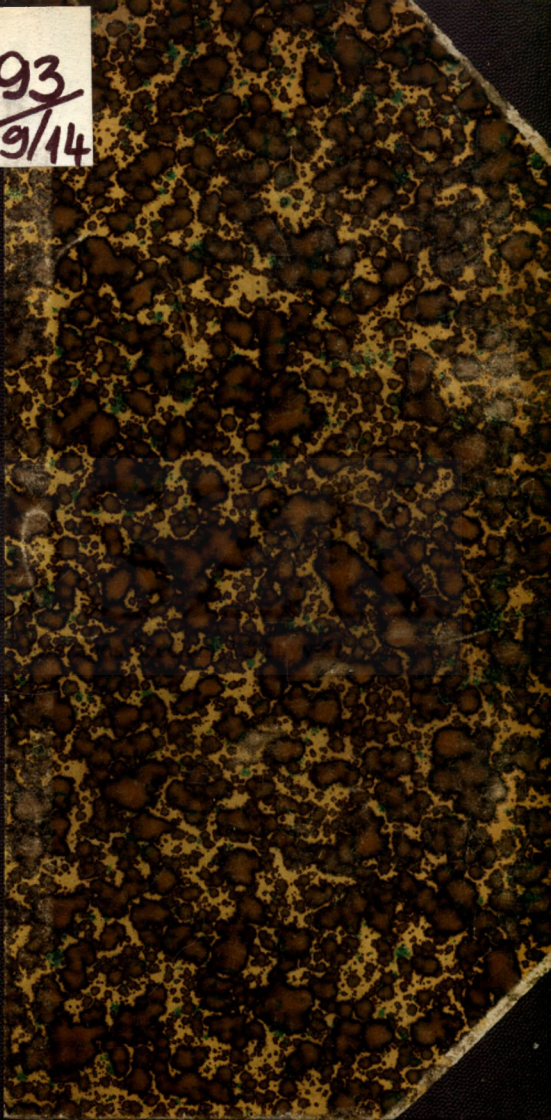

14.993

9/14

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VENEGAS MÁNUEL.

REGÉNY.

IRTA

ALARCÓN PÉTER ANTAL.

SPANYOLBÓL FORDITOTTA

HUSZÁR VILMOS.

MÁSODIK KÖTET.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R. T. KIADÁSA.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

14993 / 9/14

~~25475~~

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
1898 év 39. sz

NEGYEDIK KÖNYV.

A h a r c z.

I.

Vitriolo főhadiszállása.

Végre felvirradt a nevezetes vasárnap, amelyen megkezdődött az a harminczhat óráig tartó duló harcz, amelyet a Jó és a Rossz vivott Venegas Mánuel személye körül és főképpen a Venegas Mánuel szivében. Heves, végzetes harcz volt ez, amelyben több-kevesebb hivatottsággal és közvetlenséggel résztvettek a város összes lakói, azaz az összes tagjai annak a nagy zsürinek, amelyet »közönség«-nek szoktunk nevezni.

Vitriolo a megelőző estén felszólította embereit, hogy a hajnalharang első kondulására a patikában legyenek és tényleg már kora reggel mind ott voltak azok, akiket fennebb »nagyon rossz nevelésü, bár bizonyos kényes dolgokban eléggé képzett embereknek« nevezünk s akik fejükül és apostolukul ismerték el a gyógyszerész segédecskét.

A hírek e központi forrása körül, amely most

egszersmind kitünő megfigyelőhely volt, amennyiben Mánuel házával szemben feküdt, számos más különböző koru, rangu és foglalkozásu egyén forgolódott, akik mind égtek a kíváncsiságtól, hogy megtudják a legujabb híreket azokra a rettenetes eseményekre vonatkozólag, amelyek előreláthatók voltak, amelyeknek »okvetetlenül be kellett következniök« s amelyeket úgyszólván »türelmetlenül vártak...«

Mindmegannyi olyan dolog, amelyek ellen az egész világ és maga az Igazságszolgáltatás nyomban dörögni lesz készen, a mihelyt megtörténtek... Még maguk a piacra menő szolgálók is beleegyedtek e szabad ég alatt tartott gyülekezetbe s mindegyik elmondta, mit kell cselekednie a szereplőknek, ha van bennök tisztesség és szemérem... A legizgékonyabbak és legszemtelenebbek mutakoztak a legkönyörtelenebbeknek és legfélelmetesebbeknek; ezek egyre a Földgolyós gyermek nyolcz évvel azelőtt mondott esküit és fenyegetéseit ismételtették s szónoklataikat mindig ezzel a szent kijelentéssel végezték: »Majd meglátjuk, vannak-e még férfiak!«

Maga a polgármester is, aki nagyon derék ember volt, a legnagyobb komolysággal vitatta, vajjon Mánuel még az este öli-e meg Antoniot vagy pedig csak a következő nap rifája alkalmával, s az előbbi nézet felé hajolt. — A püspök egy meghitt embere is, aki szerény diakonus létére

már öregszámba ment s nagy teologus hírében állott, mintegy véletlenségből szintén belévegyült a társaságba s minden szót meghallgatott, amit mondtak, anélkül, hogy ajkait egyszer is felnyitotta volna . . . Sőt még régi barátunk, az a nyugalomba vonult vitéz kapitány is ott volt, aki két havi fizetését ajánlotta volt fel Mánuelnek a hires rifa délutánján. Pedig már hetvennyolcz esztendő sulyosodott vállára.

Az egyedüli, aki miatt a gyülekezet még nem volt teljes, a született elnök, a ház ura, a hires Vitriolo volt, aki egy fél óra óta a patika hátsó részébe zárkózott el valami boszorkányfélével, don Eliás Pérez egy tönkretett hajdani adósával, akit most Soledad házában tartottak ki. Azt hisszük, ugyanaz az asszony volt, aki a megelőző estén Mária Josefa asszonynak a szükséges gyógyszereket vette meg. — A gyógyszerészsegéd hivei, akik kétségkívül sejtették, hogy nagyon fontos dolgot tárgyalhatnak azon az értekezleten, óvakodtak attól, hogy azt megzavarják s minden szellemüket arra fordították, hogy a többieknek megmagyarázzák főnökük távollétét, mondván, hogy »ördögi szer készítésével van elfoglalva, amely a szomszéd falu sekrestyéje számára kell«. Mindazonáltal mégis látták Vitriolot, amint megjelent s az irodából pénzt vitt ki. És ekkor mindnyájuknak még rutabbnak, sárgábbnak, haragosabbnak tünt fel, mint máskor.

Eközben számos, nagyon érdekes hirt már töviről-hegyire megbeszéltek, megvitattak a gyógyszer-tár előtt. Tudták például, hogy Mánuel Venegas elfoglalta házát a mult éjszaka, amikor már már virradni kezdett. Beszéltek, hogy lova tajtékzott s ruhája és kalapja össze volt tépve, mintha valami rettenetes harczból tért volna meg. Kétségkívül önmaga ellen folytatta ezt a harczot, mert néhány utcaöntő látta, amint minden czél és irány nélkül vágatott a szántóföldeken, olajültetvényeken és szőlőkön keresztül, mintha láthatatlan rémképek üldöznék. A pásztoroknak, akik az okozott kár miatt panaszkodnak, ép oly mértékben osztogatta az aranyat, mint az ostorcsapásokat; aztán elmondatta magának általuk mindazt, ami távolléte alatt történt. Beszéltek, hogy alig szállt le lováról, amikor nemsokára megint az utcán látták, amint hosszú köpenybe burkolózva, gyalog a San Gil városnegyed felé irányította lépteit. Itt az őr látta, hogy néhányszor végigsétált Antonio Arregui bezárt háza előtt, sőt kopogtatott is a kapun (mily borzalom!), anélkül, hogy belülről valaki felelt volna ismételt ütéseire (mily gyalázat!), mignem már majdnem reggel felé házába ment, amelynek ajtai és ablakai ekkor nyomban lezáródtak s mostanig is zárva vannak.

»Mily borzalom, mily gyalázat!« — önkéntelenül fakadt felkiáltások voltak; az első a teológustól, a második a századostól eredt.

Az utóbbi nézetének erősítésére egy család-
apa ekként szólt a dologhoz:

— Min csodálkoznak uraim? Antonio Arregui gyáva ember, aki az utolsó estét nem merte házában, sőt a városban sem tölteni!... Antonio Arregui szégyenletes módon megszökött tegnap este, midőn a Földtekés gyermek hazaérkezéséről értesült. Én magam láttam, amint úgy ötödfél óra tájban lovával átkelt a folyón s dühösen tovairamodott.

— Hozzáteheti — szólt közbe egy szolgáló — hogy még mostanig sem érkezett haza! A vásárról jövök s nem láttam ott, ahol pedig minden reggel megjelent, hogy hegyi munkásai számára bevásárlásokat tegyen!

— Uraim, legyünk igazságosak! — kiáltott fel egy burgosi származásu kereskedő. — Antonio Arregui képtelen a megszökésre!... Ha tegnap este eltávozott, azért történt, mert értesítést kapott, hogy valaki — kétségkívül rosszakaratból — több helyütt megrongálta a csatornát, amelynek vize gyára kerekzetét mozgásba hozza... De akkor a városban még senki sem tudta, hogy a Földtekés gyermek közeledőben van!

— Tudta don Trinidad Muley! Tudta Mária Josefa asszony! — kiáltotta közbe számos hang.

— De ő nem tudta! — viszonzá a kereskedő. — Én is láttam, amikor távozott, de csak megrongált csatornájára gondolt... Különben is

fogadok s kétszerest ajánlok egyszeres helyett, hogy mihelyt megtudja, mi történik, visszatér a városba s nem fog megalázkodni senki előtt... Én ismerem a riojaiakat!

A társalgás rossz irányba térült, amire egy öreg mézeskalácsos, akinek sátora ugyanezen a téren állott, ép időszerűen másra fordította a beszédet. Elmondta, hogy az nap reggel, napfelkelte előtt, don Trinidad Muley több mint félóráig kopogtatott hajdani tanítványa házának kapuján, anélkül, hogy feleltek volna neki. Ez azt bizonyította, hogy Mánuel néhány perczig pihenni akarván, parancsot adott Basiliának (Polonia testvére), hogy senkinek se feleljen s ne nyissa ki az ajtót, még ha valaki betöri is...

— Ennek örvendek! — szólt most Vitriolo egy tanítványa, halkán bajtársaihoz fordulva. — Így legalább ez a fanatikus reverendás inyencz nem lágyíthatta meg don Rodrigo Venegas fiát, mint azt ama nevezetes rifa alkalmával tette. Már emigy is attól tartok, hogy a Santa Maria de la Cabeza-templom Gyermeke-Jézusa tulságosan fontos szerepet visz e becsületbeli dologban! A papok soha sem mulasztják el az alkalmat, hogy szenteiket felhasználják!

Közben a mézeskalácsos egyre folytatta beszédét, elmondván, hogy don Trinidad Muley belefáradván a hiábavaló kopogtatásba, szomoruan lakására tért s panaszkodott a járókelőknek, hogy

az aznapi ünnepiességek annyira a templomhoz kötik, hogy meg nem »akadályozhatja« szeretett Mánueljének valamely esetleges ballépését. »Bizom Istenben, a Szent Szüzben, hogy a város jó lelkei pótolni fogják néhány órányi távolléteket« — mondá aztán fájdalmas hangon.

Megakadályozni! — merte egész hangosan kijelenteni Vitriolo egy másik tanítványa. — Ez ellentétben áll a szabadsággal! Ebben ráismerek a fennálló alkotmánynyal összeférhetetlen apostoli nyelvre, ha mindjárt az előleges cenzura nagyon kedvére van is a jelenlegi miniszteriumnak!

Valamennyi ottlevő hangos kacajba tört ki e zagyva beszéd hallatára, kivéve a kapitányt, aki egy érthetetlen mondatot mormolt s a püspök meghittjét, aki elmulaszthatatlannak tartotta néhány erkölcsi és békítő eszme megpendítését. Annyira, amennyire tőle telt (biscayai volt, épp úgy, mint méltóságos püspöke, s rosszul beszélt spanyolul) kifejtette az eset komolyságát. Sajnálta Antonio Arreguit, aki boldog házas életet élt s nagyon meg volt elégedve gyárával, amelyet neje, gyermeke és anyósa társaságában gyakran látogatott meg. Az úgynevezett Dolorosa is a szeretet és tisztelet sok jelével halmozta el, sőt egy befolyásos regidor,¹⁾ elismeréseül azoknak az előnyöknek, amelyeket a

---

¹⁾ Városi tisztviselő.

gazdag gyáros a városnak juttatott, a jövő évre a birói pálczával is megkinálta.

Ebben a perczen Vitriolo megjelent gyógyszer-tára ajtaja előtt. A boszorkány az udvari ajtón át párolgott el.

Valamennyi ifjoncz a »mester« köré sereglett, nem annyira tiszteletből vagy szeretetből, mint inkább bizonyos gúnyos-czinikus bizalom jeléül; valamennyien ekkép köszöntötték:

— Jó reggelt, Édesgyökér!

— Jó reggelt, Lapicka!

— Jó reggelt, Panacea!

— Jó reggelt, Viaszkenőcs!

— Jó reggelt, Papaveris albis!

Ezenkívül még sok más mellékneve is volt a gyógyszerész-segédnek, a közönség azonban a Vitriolo nevet fogadta el.

— Jó reggelt, csőcselék! — felelt az Isten ellensége, miközben rut és tisztátalan szája visszataszító mosolylyal üdvözölte a szemtelen ifjonczokat.

A többieket sem ő nem köszöntötte, sem ezek nem üdvözölték őt. Egyik részről sem lehetett a megvetést őszintebben kifejezni, mint ezen a módon.

Vitriolo huszonnyolcz éves volt, de negyvenévesnek látszott, annyira ránczos volt a bőre, kopasz a feje, romlott a foga, hajlott a teste, határozatlan a tekintete és gyenge a látása! Nem volt torzszülött, aki szájalmat ébreszthetett volna,

nem hiányzott egyetlen része sem, amely az ember testéhez tartozik: de így is egyike volt a leg-
rutabb teremtéseknek, amelyek valaha Isten kezéből kikerültek. Szemének téveteg nézése sértette az idegeket; mosolya bántott, még ha nem is volt gunyos, vagy tréfás; birsalmaszinü bőre, hanyagul lebegő hajzata, rendetlen öltözete és piszkossága pedig undort keltettek mindenkiben. Óriás lába és keze volt; lába kissé görbe, melle beesett, hangja kellemetlen és lehellete elviselhetetlen. Öltözetét látva, mindenki azt mondta volna, hogy ellenségei választották meg számára, annyira illet arcának színéhez sárga ruhája és zöld nyakkendője, amelyek mindennemű folyadékok és kenőcsök feltjaitól voltak ellepve. Ez volt az a merész egyén, aki a Dolorosát megkérte Venegas Mánuel távo-
zása után és Antonio Arregui megérkezése előtt; ez volt a hitelenség misszionáriusa a keresztelt mórok e városában; ez volt az az értelmes segéd, aki a város legjobb gyógyszerárát (főnöke állandóan falun élt) vezette; ez volt drámánk árulója.

A püspök meghitt embere, még mielőtt észrevette volna Vitriolot, befejezte békítő beszédét és távozni készült; de Vitriolo ezt észrevéve, gunyos és gonosz hangon így szólt hozzá:

— Csak folytassa, Carmelo ur! — Miért hallgat el, ha engem lát? Mint a múlt este, tán ismét azokat a csodatetteket jósolja, amelyeket a ma délutáni körmeneten az igazi Földgolyót tartó

gyermek fog elkövetni? A mult este nem feleltem kegyednek, mert fájt a gyomrom, de ma ki kell jelentenem, hogy az igazi Gyermekek még tehetetlenebb, mint az ál és ennek következtében még kevésbé képes csodákat művelni, mint amaz. Képzeld csak el, hogy ennek az annyira imádott Gyermekek képe egyszerűen tölgyfából van faragva és egy izben, midőn az a keze, amelyben a világot tartotta, letört, a szomszédos ács négy hatosért kijavította! . . .

— Ezt nem lehet eltűnni — mormolá a kapitány — széket kérve s a társaság kellő közepébe ülve. Én nem tudom, miért jövünk ide, hogy ennyi szemtelenségnek és henczegésnek tanui legyünk! . . .

— Igaza van! Én megyek is — szólt a városbíró. — Ezek az ördögöcskék kompromittálják az embert! Menjünk, Martin . . .

És felment a városházára.

— Látod, — szólt Vitriolóhoz a nevezett Martin, Vitrioló egyik tanítványa, aki kitűnt öltözéke választékosságával és új divatával. — Látod? A városbíró urnak el kellett mennie! Tulerős dolgokat mondasz!

— Judás beszélt! — sikoltá a gyógyszerész. — Bajtársaim, úgy-e, már mult este megmondtam! Martin elhagy bennünket! Amióta városi irnokká nevezték ki, azóta ájtatos lett . . . Ki kell üzni társaságunkból! Egy szép napon valamely templomban fogjuk látni, amint mellét veregeti!

— Nem vagyok ájtatos, és nem is leszek soha! — felelt Martin haragosan. — Csakhogy én és többi barátaid nem vagyunk oly rutak, s nem haragszunk annyira Istenre, mint te, s elfeledjük istentelen leczkéidet! Ez annyit jelent, hogy nézetem szerint te a legkiállhatatlanabb hihetetlenek közé tartozol. Nem önálló és nyugodt filozófiai elmélkedések útján lettél azzá; sem nem tett azzá bizonyos költők szentimentális romanticizmusa; vagy azok a tiszteletreméltó francia írók, akik közt sok tisztelt és boldog volt s akiket együtt olvastunk: Volney, Voltaire, Diderot, stb., hanem egyszerüen csak azért lettél hitetlenné, mert nagyon rut és rossz vagy, mert nincs örömed, türelmed, mert természetűtől fogva vagy gonosz, mint némely kigyók és férgek . . . — Egy szóval, ha nem születnél volna ily éktelennek, volna már jegyessed, talán már nőül is vetted volna, s ki tudja: nem te volnál-e most a város leghivőbb, legoptimistább, legvallásosabb családapája! De barátocskám, oly iszonytató vagy és oly nehezedre esik, hogy még eddig nem akadt nő, aki meghallgatott volna, hogy . . . de az ördögbe is! . . . azt hiszem, eléggé megmagyaráztam már, miért nem vagy hálás a teremtő iránt, s miért nem szereted felebarátaidat s önmagadat sem . . .

»A Teremtő, a Teremtő« — viszonzá Vitriolo keserü gúnynyal. — Először hallom, hogy ezt a szót ajkaidra veszed! . . . Fiuk, ismétlem nektek, hogy eladott, amióta a tál lencsét megkapta! . . .

Paco Antuñez épp a legjobb időben jösz . . . Te, ki a leghűbb tanítványom, jobbom, erős, segítő kezem vagy, te ezentul elzárod a templom, akarom mondani a gyógyszer-tár ajtaját e tollrágó ur előtt, aki már saját dohányát szívja!

— Nem bánom, ha többet nem mehetek is oda — felelt a bántalmazott tanítvány. — Majd meglátod, lassankint mind elhagynak ezek a vigyázatlanok, akiket most megmételezel tanításaiddal! Ami pedig a többit illeti, tudják meg uraim, hogy ha Vitriolo annyira haragszik a Dolorosára, az azért van, mert szerelmes volt belé és kosarat kapott tőle, vagy még valami rosszabbat is ennél! . . .

— Hazugság! — kiáltá a mérgében fuldokló gyógyszerész. — Éppen fordítva történt! Én nem szerettem, de don Eliás ajánlotta »aranynyal elhalmozottan!« . . . De hisz mindenki tudja, hogy Antonio Arreguival jó viszonyban vagyok s anyósa is itt rendeli mind a gyógyszereket. Tehát, amit mondtál, aljas rágalom.

— Épp itt jön, aki ma reggel elmondta a dolgot — felelt Martin, Pepitónkra mutatva, aki e perczben tünt fel a téren.

— Ki? Ki az? — Ah! Pepito! Ez is Judás! Ez is szökevény, mint te! Ő is részt vett azelőtt gyülekezeteinkben és egyike volt az apostoli szövetség leghevesebb támadóinak! Majd meglátják, mily kerülőt tesz majd, csak hogy egy pillantást se kelljen felénk vetnie! . . . Bizonyára a püs-

pök urnak mutatta be hódolatát, hogy sekrestyéssé nevezze ki!... Carmelo ur, sziveskedjék nevemben megmondani Ő Méltóságának... Mondja meg, hogy Pepito nem hisz Istenben!... Nézd csak, mily gondosan van felöltözve már kora reggel!... Semmi! Nem is köszön! Bizonyára valami hivatalt megy kérni a meghonosult franczia vendégétől, aki huszadrendü unokahuga egy márkicskának s akinek neve nincs is benne az »Utazók névsorában!...«

— Hallgass már el! — szólt hozzá halkan Paco Antuñez, aki büszke, elegáns, becsületes, tiszta és rokonszenves volt, bár republikánus és szabad eszméket vallott, mint Vitriolo. — Mindenki utálatot fogsz kelteni!

— Nem hallgatok! Elég volt a szenvedésből! — felelt a Teremtő és a teremtetett lények személyes ellensége. — Nézzék már, miképen bánt velem az a gyatra irnokocska, csak azért, mert azt mondtam, hogy a Gyermekek Jézus fából van! Azért is fából van! És ha ezüst kereszt helyébe vasszót tettek volna a golyóba, melyet kezében tart, a »világ« játszócsigává változnék át!

— Nem is sokkal nagyobb a csigánál a mi apró világunk, ha az Isten végtelenségével és hatalmával hasonlítjuk össze — szólt a teologus, azt hívén, hogy a vita e fordulata kedvező arra, hogy hallassa magát. — Ha a világ és az ember nincsenek is fából, hát sárból vannak... és a »semmiből« lettek, mint a Szentírás mondja. E fatörzsből

való Gyermekeknek, a csiga mutatta keresztnek ereje és szentsége a morálban van, amelyet jelképeznek, s az Áldozatban, amelyre emlékeztetnek; abban van, hogy segítenek legyőzni a haragot, megfékezni a bujaságot, s az embert méltóvá tenni önmagához . . .

— Ez, amit ön beszél — szólt közbe Vitriolo — abban áll, hogy ön már akkor is borbély volt ő méltóságának, amikor ez még szegény plébános volt Biscayában.

— Nagyon megtisztelve érzem magam! — felelt a püspök meghittje, aki nemes magaviseletével ép úgy visszatartotta némelyek nevetését, mint mások méltatlankodó és visszavonulást jelző mozdulatát. — Nagyon igaz, hogy folyton borotválom atyámat és uramat, aki a legnagyobb nyomorból mentett ki, amikor a polgárháboru következtében egész családom koldusbotra került, de mindez nem akadályoz meg abban, hogy én . . . én, aki képes volnék magát önkezemmel megfojtani, ha vallási eszméim nem tiltanák — én magam ne kérjem istent, legyen magához könyörületes a halál órájában!

— Helyes, helyes, tisztelendő ur! — kiáltott fel a kapitány. — Csak rajta!

— Carlista beszéd! Apostoli hadműveletek! — felelt a gyógyszerész. — Minden ut Rómába vezet

— Ép így gondolkoznék és cselekednék —

felelt a teologus — ha zsidó, mór vagy protestáns volnék! Nem, én itt egyetlen meghatározott vallást sem védelmezek; én csak az elvont hitet, az istenfélelmet és a felebaráti szeretetet védem... De végre is megbocsátok s távozom. Majd az idő rendre tanítja magát!

Vitriolo érezte, hogy ő maradt alant s azért vissza akarta tartani a diakonust, gyorsan visszafelelve neki:

— A sötétséget védi! Az inkuiziciót, a fanatizmust védi! a hazugságot védi, amelyeket mint ipart üznek, hogy zsarnokoskodjanak az ember fölött és kizsákmányolhassák. Viszont mi filozófusok az ész törvényeit, az igazság ügyét, az értelem szabadságát, az emberi nem méltóságát védelmezzük! Mi azt akarjuk, hogy ez életben senkit se csaljanak meg, hogy senki se legyen alávetve a sors változásainak, reménykedvén a tulvilági életben és égben, amelyek nem létezhetnek, amelyek nem léteznek, amelyek ellenkeznek a józan logikával, mint azt Epikuros híres dilemmája bizonyítja...

De a teologus nem hallotta a gyógyszerészt, mert már eltávozott s így emennek szavai visszhang nélkül maradtak.

A közönség nagyobb része s főként a komoly emberek lassanként szintén eltávoztak, lemondván az »ateizmusra térés« előnyeiről, s így a gyülekezet csakhamar oszladóban volt.

— De barátom — kezdé ekkor a vitát a

kapitány, szembeülve Vitriolóval — feltéve, hogy mindazok a becstelenségek, amelyeket mond, igazak: mit ér vele, ha e rossz dolgokat nekünk itt elbeszéli? Mit veszít maga, ha például én köszvényemben, kényszerített visszavonulásomban, fizetésem késedelmei közt s ama kellemetlen helyzetben, hogy sok oly gazficzkót ismerek, mint maga: azzal vigasztalódom, hogy másutt jobb életet fogok élni, mint ezen a nyomorult világon? Tévedek? Hát hagyjon meg ez édes csalódásban! Ne vállalja magára az ördög hivatalát! Gondoljon kenőcseivel és hagyjon minket hinni . . . fából való szenteinkben, akik szintén orvoslásunkra szolgálnak!

— Ez aztán szép mód a vitatkozásra! — felelt a patikus. — Észre lehet venni, hogy kegyed nem szereti az igazságot s hogy nem látott még egy könyvet sem! Kegyetek katonáék mindig obszkurantisták, inquizicionalisták, szolgálalküek voltak!

— A pokolba magával! — felelt a kapitány felemelkedve. Én nem vagyok szolgálalkü! Én küzdöttem Napoleon és Angoulême herczeg ellen! Én véremet oltottam hazám függetlenségének és szabadságának védelmében, mignem megöregedvén, elköszvényesedvén, nyugalomba helyeztek. De még mindig képes vagyok arra, hogy . . . Azonban minnek is fáraszszam magam . . . ismétlem, ostobaság tőlem, hogy ide jövök . . . Mindannyian pogányok, istentelenek, taknyosok vagytok, akiknek valamely börtön mélyén volna helyetek! . . . De mit is te-

gyünk? Ilyen a világ! Most pedig, ficzkók, minden jót kívánok! . . . Nyolcz óra van, megnézem reggelizhetem-e már . . .

A öreg kapitány beszéde óriási gúnykacszajt keltett; és mivel vele együtt elment még az a néhány tisztességes ember, akik e környezetben voltak, az ifjak a patikába tértek. Itt a mester, a körülmények sajátságosságára való tekintettel, megengedte nekik, hogy ajkukat az édesgyökér palaczkhoz illeszszék; sőt tettette, hogy nem látja, mikép egy két tanítványa a czédrushaj- és az altea-szirup palaczkokat is meg-megkóstolgatja.

E frissítők elfogyasztása után mindnyájan lakásaikba tértek vissza, Paco Antunez kivételével, akihez Vitriolo így szólt:

— Ne menjen még el, miniszter úr. Beszélni valónk van . . .

— Mi ujság? — kérdé a beczézt tanítvány érdeklődő arczzal. — Mit beszél a »Volanta«.¹⁾

Vitriolo a legnagyobb nyájassággal felelt: A »Volanta« nagyon jó uton van. Tudod, hogy derék munkásnő volt s hogy a pálinka iránti szeretete miatt don Eliás karmaiba került, aki csakhamar koldusbotra juttatta . . . Ma Soledad és anyja adnak neki enni, inkább lelkifurdalásaik miatt, mint könyörületességből, s ezért a Volanta egész szivéből utálja őket. Viszont engem, aki a szegé-

---

¹⁾ A. m. repülönő.

nyek tanácsadó ügyvéde vagyok, nem megyek mi-sére s ingyen adtam neki néhány kenőcsöt, amelyekre kuruzslási- és boszorkány-czélokra szüksége volt, engem egész lelkéből szeret, az ördög helytartója személyesítőjét látja bennem s elbeszéli mindazt, ami a Dolorosa házában történik. Most e biztos forrásból tudtam meg, hogy Mária Josefa asszony volt az, aki tegnapelőtt este szétromboltatta a gyár nagy csatornáját, mihelyt Venegas Mánuel megérkezéséről értesült, hogy ekként Antonio Arreguit elmenésre kényszerítse s időt nyerjen a kijátszott szerelmes lecsillapítására . . . A Volanta maga keresett embert, aki a nevezett csatornát megrongálja, s ugyancsak ő fog — mint ma ajánlkozott — egy más embert felbérelni, aki elmenjen a gyárba s ott mintegy véletlenségkép elmondja Antonionak a »Földgolyó gyermek« visszaérkezését . . . Hat hatost adtam neki ezért! . . .

— Három mérföld oda, három vissza! . . . Nem is sok — mondá Paco Antunez hidegvérüen, rágyujtva egy akkoriban divatos fekete szivarfélére.

— Nem sok, — viszonzá Vitriolo. — Csakhogy mindazok az emberek, akiket a Volanta a dologgal meg akart bizni, félnek, hogy a »Földgolyós gyermek« megtudja, s egyikök sem mer a Sierrára menni . . . Látod, ez a baj! Nyolcz óra van s Dolorosa férjének a körmenet órája előtt kell itt lennie!

— A körmenet négy órakor van, — jegyezte

meg hidegen Antunez, tovább sziva a mérget, melyet a szájában tartott.

— Te el mernél menni? — kérde Vitriolo, nagy közönyt tettetve.

— Én nem! — felelt rögtön a tanítvány, huszonkét esztendejéhez nem illő komolysággal.

— Úgy teheted, mintha vadászatra mennél, — folytatta tovább Vitriolo. — Lovat és puskát ragadsz és két óra alatt itt vagy. Arregui nem fogja sejteni, hogy csakis azért jöttél, hogy ezt a dolgot elmondjad neki.

— Mondtam, hogy nem megyek — felelt Antunez, szivarának hamuját nézve.

— Félsz, hogy elmondják Venegas Mánuelnak? Te is rettegsz a Földgolyós gyermektől?

— Nem így van a dolog, Vitriolo barátom. Tőled félek, a te vadságodtól ijedek meg. Bárminők legyenek vallási eszméim, vagyis helyesebben, bár egyetlen vallásos eszmét sem hagytál meg bennem: nem születtem arra, hogy a más kezével öljek. Én nem vagyok, miként te, közönyös az erkölcs és a politika iránt: én szeretem a jót, ha nem hiszek is a tulvilágban... Én igazi republikánus vagyok.

— Tudom, tudom... és ez nagyon rosszul van így — felelt Vitriolo. — Legjobb a semmivé levés.

Antunez rögtön felelt:

— Hogy valaki ekkép beszéljen, azzal kell

kezdenie, amivel te kezdted: az emberi nem megutálásával. Nos, én nem utálok; én szeretem az embereket és boldogságukat kívánom, mint kívánták Cato, Brutus és Robespierre...

— Tehát légy kereszténynyé! — szólt Vitriolo nevetve. — Ily módon két boldogságot nyujthatsz imádott felebarátaidnak: egyet ezen, s egyet ama másik világon, amelyről a sekrestyések mesélnek.

— Én nem mondok olyat, amit nem érzek — viszonzá a filantrop — és ép ezért nem megyek megcsalni Antonio Arreguit, eltitkolván előtte kirándulásom czélját...

— De te feleded, mit beszéltünk tegnap — kiáltá Vitriolo haragosan. — Te feleded, hogy ha don Trinidad Muley beleavatkozik a dologba, akkor a misztikus eszméké lesz a győzelem. A papok azt fogják mondani, s utánok mondják majd az öreg asszonyok, hogy csoda történt, mint mondták 1832-ben, amikor Venegas Mánuel megkimélte don Eliás Pérez életét ama hires rifa délutánján! Akkoriban Don Bernardino, a parókia sekrestyése mindenütt beszélte, hogy ha nem történt haláleset, az annak tulajdonítandó, hogy don Trinidad Muley megcsókolta az Isteni Gyermeke szobrát és segítséget kért tőle... Azonkívül Polonia, a pap gazdasszonya... vagy szeretője... — Ne ránczold úgy szemöldöködet, inkább elismerem, hogy gazdasszonya — mindenütt elhíresztelte, hogy ez a szobor, a mely a don Rodrigo fiának határozott pártfogója,

adta vissza neki beszélő tehetségét gyermek korában . . . Mindez nagyon komoly! Antunez, ellenégei vagyunk a babonának vagy nem? Az én ügyem a tied is, ha nem is vagyok sem monarchista, sem republikánus. Meg kell hazudtolni ezeket a mende-mondákat! Meg kell akadályozni don Trinidad Muley újabb győzelmét!

— Ne áltasd magad, Vitriolo — felelt hidgegen a republikánus. — A mi téged e dologban mozgat, az nem a filozófia, amelyet én is buzgón üzök, hanem az esztelen szerelem, amelyet a Dolorosa iránt éreztél és amely halálos gyűlöletté vált, amióta heves szerelmi nyilatkozatodat kutyával tépette szét . . . Tegnap nem tudtam erről a kalandról, de ma már értesültem róla s értesült az egész város, mert tegnap don Trajano elmondta vendégeinek . . .

Vitriolo görcsöset rándult, aztán ordításfélét hallatott. Majd lecsillapodott s fájdalmas szelidséggel mondá:

— Előtted, ki jobb szemem vagy, előtted, kedves Pacom, nem fogom tagadni, hogy ez olt-hatatlan harag sugallatára hallgatva is cselekszem . . . Nem tagadom előtted, hogy a Dolorosa boldogsága megőrjít, hogy akarom, hogy annyit sirjon, amennyit én sirtam! és ez rá a kedvező alkalom! — De azért légy meggyőződve, hogy nemcsak magamat óhajtom megboszulni, hanem védeni akarom a szent Hitetlenséget is, nyomorult életem egyedüli dicsőségét és vigasztalását! — Igen, én

meg akarom akadályozni, hogy a papok elhitessék az ostobákkal, mikép a vallásosság csodát művelhet, ami engem és titeket is nevetségessé tesz! Titeket és magamat is meg akarom menteni az egész város füttyétől! — Don Trinidad Muley, a maga alamizsnáival, közbelépésével és fura szónoklataival az a levita, aki a városban ez idő szerint a legtöbbet árt az »ész« ügyének. — Rendszeres csatát kell indítani ellene! Mindenkorra le kell tiporni!

— E tekintetben csak az én szavaimat ismétled, kivéve azokat, amelyek don Trinidad Muleyre vonatkoznak, akit jó, bár tehetség nélkül való embernek tartok, s akiben az igazi apostoli pártot tisztellem. De a tévedés ellen folytatandó harcz és a közt, amit most kérsz tőlem; a közt, hogy valaki bölcseleti eszméit fejtegeti és a közt, hogy egy jóra való embert gyilkosához kerget: nagy, nagyon nagy különbség van . . . Ismétlem, nem megyek a Sierrára.

— Hát ne menj! — kiáltá Vitriolo a legnagyobb megvetéssel. — Majd elintézem én a dolgot nélküled is.

— Magad keresed fel Arreguit? — kérdezé gúnyosan Paco Antunez.

— Igen, ha be tudnám zárni a patikát! De egyedül vagyok, és sem éjjel, sem nappal nem mozdulhatok innen. Különben vedd tudomásul, hogy a városban én vagyok az egyedüli ember, aki nem félek a Földtekés gyermektől.

— Kétszer is, háromszor is hallottam már ezt tőled. Légy szives megmagyarázni jelentését!

— Nagyon kevés magyarázni valóm van. Nem félek tőle, mert gyáva vagyok!

És ezt mondva, Vitriolo sajtószerű büszkeséggel felemelte fejét.

— Nagy igazságot mondtál! — kiáltott fel Antunez. — A világ azoké, akik nem harcolnak vagy helyesebben, akik alkalomadtán megszöknek. Senki sincs kevesebb veszélynek kitéve, mint a gyáva. A bátrak megvetése pajzsul szolgál nekik! De utóvégre is menj, ahová akarsz. Én engedelmeddel visszavonulok.

A patikus melankolikusan felsóhajtott s mintegy magához beszélve mormogá:

— Nagyon kevés tökéletes teremtmény van.

— Nagyon kevés — viszonzá Antunez.

— De hát mégis főnökötök volnék vagy mi!

— Már hogyné!... és micsoda emberek főnöke vagy!

— Ez tán bánt téged? — kérdé élénken a gyógyszerész. Te is el akarsz hagyni?

— Igen, mert reggelizni megyek — felelt a tanítvány, meghatározhatatlan mosolylyal ajakán.

És aztán lassan távozott, Vitriolot fájdalmas elmélkedéseire hagyva.

A délelőtt hátralevő része, hogy így mondjuk, csak kibővítette azt a társaságot, amelyet a gyógyszerész előtt meghallgattunk. — Alig hogy

a népség megreggelizett, a tér ismét megtelt járókelőkkel, mintha a nap nagy ünnepére nem a Santa Maria de la Cabeza negyedében, hanem itt készüléne. A meggyökerezett szokás ellenére a város számos nevezetes embere is, akárcsak a lármát és botrányokat kedvelő harczias nép, ezuttal elmulasztotta elmenni a misére, amelyet a templomban don Trinidad Muley szolgáltatót. — »Miért mennék oda — látszott mondani a tömeg — mikor tudjuk, hogy Venegas Mánuel e házban van?« Tényleg mindenki szeme e ház néma erkélyeire és kérlelhetetlen ajtajára volt szegezve. Nemcsak az ott tolongó emberek csoportja nézett folyton a házra, hanem az arra menők is hátrafordultak, hogy megtudják, vajjon nem adott-e életjelt a szerencsétlen új jövevény. Volt ebben a várakozásban valami a közönségnek a bikaviadaloknál tanúsított várakozásából, amikor az aficionado-k¹⁾ járás-kelesükkel töltik be az arenát, lesve a bika kirohanását, hogy ekkor nyomban elvonuljanak és másoknak engedjék át a vadálattal való szembeszállás gondját. Vagy helyesebben az eset a hajdani gladiátorok küzdelmére emlékeztetett. Mánuel és Antonionak is a harcz és becstelenség között kellett választania! »Vér vagy gyávaság!« — ezt látszott a kórus egyre ismételtetni.

Elérkezett az ebéd ideje: két óra, anélkül, hogy egy légy is megmozdult volna Venegas há-

---

¹⁾ Aki be van avatva a bikaviadalra vonatkozó dolgokba.

zában, pedig don Trinidad Muley gazdasszonya és a parókia egy papja kétszer is zörgetett a kapun . . . A közönség utóvégre is visszavonult a térről.

De alig mult el husz percz, mikor néhányan már visszatértek . . . Vagy nagyon mérsékletesek lehettek, vagy nagyon sovány ebédjük volt.

Mások későbbben érkeztek meg. Azonkívül új emberek is jöttek, akik nem voltak ott délelőtt, úgy hogy a tér rendkívül népes táborhoz vált hasonlónvá. Sokan, köztük igen tekintélyes emberek is, ama szilárd elhatározásukat is kifejezték, hogy el sem mennek a körmenetre, ha Mánuel nem vesz részt benne, s hogy háza előtt maradnak az egész délután folyamán.

E tétlen hadsereg tábornoka, a merész Vitriolo, tábori sátorában, azaz gyógyszerháza ajtajában állt s örömeiben kezét dörzsölte, látván, hogy meghagyásból vagy vigyázatlanságból, de mindannyian az ő harci tervét támogatják. Azonfelül bőven osztogatta a parancsokat hadsegédeknek, hogy a járókelők közt hintsék szét azokat az eszméket, amelyek a haragnak a türelem, vagy mint ő szokta mondani, »az észnek az előítéletek fölött való győzelmét« biztosítják.

Hirtelen az egész teret egy hir járta át, amely forrongásba hozta és ismét nagy csoportokba csődítette az ott levőket, sőt a járókelőket is. Pepa, a fodrásznő ment arra, elmondván, hogy

épp most fonta Arregui asszonynak haját olyan varkocsokba, amilyeneket az idegen nő visel s hogy a Dolorosa öltözködőben van, mert anyjával együtt a körmenetre készül.

Alig kezdték magyarázni ezt a fontos eseményt, mikor más hír kelt szárnyra, amely a tömeg izgatottságát a legmagasabbra csigázta fel... Venegas Mánuel háza is felnyilt és Basilia, a gazdasszony megjelent a kapuban, jelzendő, hogy don Rodrigo Venegas fia szintén a Földtekés gyermek körmenetére készül!

A tömeg öröme, félelme és lelkesedése hártalan volt. Sőt a durvább csöcselék tapsolni, füttyülni kezdett, úgy, hogy a városbíró lázongástól vagy más effélettől félve, felszólította a jelenlevőket, »hogy a város, e régi fenicziai és római gyarmat és utóbb nem tudom, micsoda mór király székhelye iránti tiszteletből menjenek a körmenet felé vezető utra s ott tisztos emberekhez méltó módon gyűljenek össze és kellő tisztelettel várják be szeretett polgártársuknak, Venegas Mánuelnek megérkezését, mert ez is nagyon fog örülni, ha komoly és derék ember módjára mehet ki házából s nem ütközik lépten-nyomon a zajongó tömegbe«.

E tanácsok meggyőzték az izgatott csoportokat s majd mind elszéledtek, illetőleg tömegesen a Santa Maria de la Cabeza parókiája felé mentek, amelynek vidám harangjai hirdették, hogy már alig egy óra hiányzik a körmenethez.

Kövessük mi is a tömeg utját s menjünk abba a félreeső városnegyedbe, ahol annyi ismerőssel fogunk találkozni.

II.

A körmenet.

Egyike volt azoknak a szép és derült délutánoknak, amelyeken a tavasz, mint andaluziai leány, az eget fénynyel és mosolylyal tölti be, a levegőt csókjaival kéjessé teszi, rózsákat fakaszt nemcsak a város kerteiben és erkélyein, hanem a kisasszonyok fényes hajzatában és boldog vagy boldogtalan kedveseik kezében is.

Még egy félóra hiányzott a körmenet megkezdéséhez és a Santa Maria de la Cabeza-utcza, amelynek szélén a hasonló nevű templom állt, olyan volt, mint valami égi udvar, mint a dicsőség csarnoka, mint valami igazi empireum... olyan, amilyenek mi, Ádám és Éva utódai, a távoli magaslatokat szoktuk elképzelni földi lakhelyünkről...

Azt akarjuk ezzel mondani, hogy valamennyi ablak szőnyegekkel, szövetekkel, muszelinekkel, sőt damaszkkal volt ékesítve. Könnyű volt e festői kiállításban számos nemzedék menyasszonyi kelenyégjére ráismerni. Az utcza kövezete és az ut egész menete aranyos rekettyék, szagos ménták és más mezei virágok zöld szőnyegével volt behintve.

A Santa-Maria harangjai másodszer is jelezték az ünnepies percz közeledtét. Repülő szikrák tuczatszámra kereszteződtek az égen, mintegy hogy tudassák a többi bolygóval, mi történik a mienken, a nemzeti zenekar dobütései pedig a legmagasabbra csigázták fel az általános érdeklődést.

Valamennyi ablak, valamennyi terras, sőt még a tetők is tele voltak nézőkkel, legtöbbnyire szépen felöltözött, friss arczu leányokkal. Az erkélyek a városból való asszonyoknak és kisasszonyoknak voltak fentartva, akik nagy örömmel tárták fel gazdag diszítésű mantilláikat, almagrói fehér csipkéiket, francziás hajdiszüket és elegáncziájuk egyéb ismertető jeleit.

Az utczára egy gombostüt sem lehetett volna ledobni, olyannyira tömve volt új öltözetű munkásokkal, tisztán felöltözött napszámosokkal és divatos ruháju fiatalemberekkel. Maguk a mezei öntözők is elhagyták a földeket; kapájukra támaszkodva álltak s készek voltak félbehagyott munkájukat azonnal folytatni, mihelyt az Isteni Gyermekek diadalmenétét végignézték. Néhány nyugalomba vonult katona, köztük a mi kapitányunk is, a függetlenségi harcz egyenruhájában diszelegett. Ezek nagyon érdekes látványt nyújtottak magas galléru, vizcsepplevezetővel ellátott köpenyükkal, vállravezett széles caponáikkal¹⁾ vagy széles charreteráik-

---

¹⁾ Vállrojt.

kal, hajlíthatatlan czethalcsontból készült nyakken-
dőjükkel, amely megakadályozta őket abban, hogy
az emberi nem színvonalára tekintsenek, s szijjak-
kal ellátott harangalaku sisakjukkal, amelyeknek
súlyát maga Mars sem bírta volna elviselni...
Végül a szilajkedvű ifjak és az óvatos polgárőrök
(akkoriban nemzetőröknek nevezték őket) elfoglalták
az előcsarnok és a templom lépcsőfokait, az
előbbieket, hogy előőrskül, az utóbbiak, hogy diször-
ségül szolgáljanak a Gyermek Jézus ünnepelt
szobrának.

Közben a leszálló nap elárasztotta sugaraival
az egész utcát s mindemezt isteni, emberi és gyer-
meki dolgoknak dicsőséges, diadalmi, szent jelleget
adott, amely ha nagyon távol marad is az örök
boldogság képétől, mégis különböző ez élet min-
dennapi harczeitől.

A madridi idegen nő fekete ruhában, fehér
mantillában és sok, csekélyértékű ékszerrel jelent
meg s ama városrész legjobb házai egyikének fő-
erkélyét foglalta el. Óriási erkély volt ez, csokoládé-
szinü fából készült oszlopokkal, amelyen tizenöt-
husz ember is elfért. Ott voltak don Trajano és
neje és összes vendégei is, Pepito barátunk kivé-
telével, aki a házzal szembenfekvő téren sétálga-
tott, hogy a madridi nő a távolból csodálhassa
jőszabásu ruháját (amelyet apja egyedüli ruhájából
csináltatott át), mogyorószínű nadrágját, isteni
nyakkendőjét, ezerszinben tarkálló mellényét és

óriási czilinderét... A szegény gyermek olyan volt, mint valami álarczosbáli majom!

Don Trajanonak e délután politizálni volt kedve. Egy korabeli mérsékelt ellenzéki urat mulattatott, aki rendes tagja volt összejöveteleinek. De sem ez, sem a többiek nem figyeltek egyébre, mint arra a bűvös-bájos nőre, akit ugyancsak fehér mantilla ékesített s aki épen akkor jelent meg és foglalt helyet a szemben lévő ház földszinti kis erkélyén.

— Milyen szerencsés kegyed — szólt donna Tecla a márki unokahugához, — egész délután látni fogja a Dolorosát! Ott van, ép olyan a mantillája, mint a kegyedé! Jézus Mária! hogy nézik az emberek! Sokkal jobban, mint a körmenetet!

Valóban Soledad jelent meg: ott, ahol legkevésbé várták volna, egy alacsony házban, veszélyes erkélyen, amely majd az utczáig ért... úgyszólván belévegyült a tömegbe, pedig a városrész valamennyi háza és erkélye rendelkezésére állott volna!

— Mily vakmerőség, mily gondtalanság! — mondták néhányan. — Ily helyet választ, amikor itt van a Földtekés gyermek, akiről tudja, hogy féktelen harag dulja!...

— Mily tapintatlanság, mily könnyelműség! — mondták mások, — ünnepre jön, amikor férje távol van s amikor tudja, hogy a másik ide szándékszik jönni!

— Valljuk meg, hogy nagyon bátor — felelték a türelmesebbek. — Maga veti magát a bika elé! Nézzétek, mily szép s derült az arcza! Mily finom a mosolya! Nézzétek szemét! A nyugtalanságnak nyoma se látszik benne! — Pedig szive erősen doboghat!

— Ez, ez a Dolorosa! — kiáltott fel egyidejűleg don Trajano, a márki unokahuga felé fordulva. — Ez a tette nagyon jellemzi. Tudja, miért jött ide? Hogy lefegyverezze Mánuel jelenlétével, hogy szégyenletes békekötésre bírja Antonio Arreguival! Az egészre játszik az egészszel! Már a mult este mondtam, hogy Soledad bizonyos pontig szereti a vakmerő Venegast! — Öreg vagyok, ismerem a vétket! . . .

— Milyen rossz maga! — felelt bosszusan az udvari hölgy, mintha a jogtudós épp azon kapta volna rajta, hogy képzeletében, Soledad rovására, ő is ezt a békés, bűnös és gyönyörteli utat tekinti át.

Aztán lorgnonjá levéve szeméről, ezt mondá:

— Megvallom, uram, hogy ez a nő sokkal különb, mint amilyenek képzeltem. Noha közészerü izléssel öltözködik és oly képmutató arcza van, amely félelmet gerjeszt, nagyon szép, nagyon kedves, sőt nagyon érdekes.

Kétségkívül az volt! . . . Engedtessek meg, hogy elmondjuk, a szépség mily fokára jutott az, akit még mint kis leányt, mint ártatlan hajadont

ismertünk s aki most már huszonötéves nővé, hitvessé és anyává lett.

Soledad semmiben sem hasonlított a görög szobrokhoz. Szépségében több volt a gotikus, mint a pogány, több a romantikus, mint a klasszikus, több a Schiller, mint az Ovidius alakjaiból, több a női, mint az istennői tulajdonság. Egészében rendkívül kedves lény volt. Finom vonásai a görbület és a szög közt váltakoztak s ekként jobban kidomborították igazi nőies bájait. Nemcsak az alak volt csodálatraméltó e kedves teremtésben: maga az anyag is, amely alig jött számba az antik szépségeknél, Soledadnál büvölőleg hatott és lebilincselte a képzeletet. Szóval egyike volt azoknak a gyöngéd és ideges nőknek (tévesen nevezik őket szellemieknek vagy ideálisoknak), akiknek testi bájait nem a rajz, a külső vonalzat, a plasztikus szépség határozza meg, mint az olimpusi szépségeket. Az ő bájai fizikai lénye teljességében, jellemében és természetében, anyaga minőségében voltak, amilyenben a szobrász láthatja és a fiziologus sejtheti meg őket. Valóban anyagi és földi nő volt, sokkal emberibb, mint azok a szilárd, magnetizmus nélkül való kariatidák, amelyek hideg agyagból látszanak gyurva lenni. Soledad olyan volt, mint azok a sima, kéjes bőrű, finom husu, vékony és hajlékony csontu, gyors és folyékony vérű hullók, amelyek mint a szalamander, a tűzben is képesek élni és lélegzeni.

A Dolorosa arcza még növelte azt a mély érdeklődést és égő kíváncsiságot, amelyet bágyadt arcza, kéjes testalkata keltett. Állandó és élettel teljes halványsága, szeretetet és büszkeséget egyiránt kifejező szeme, érzéki és gúnyos ajka, az egész lényegén előmlő szentimentalizmus nagyon összeférhetetlen volt azzal a köznapi étellel, amelyet egy közönséges prózai ember oldalán élt. Lényének és életének mindezen ellentétei, amelyeket homályosan arcza is visszatükröztetett, titokzatos szfinkszszé varázsolták az ifju nőt, aki elbájolta a képzeletet.

Mondanunk sem kell, hogy e finomságok egyike sem foglalkoztatta azoknak a félvadaknak elméit, akik tekintetükkel majd megették Soledadot. De a megfigyelés e hiányában is, legalább lényegében, érezték azt, amit elmondtunk.

Nem is kis mértékben irigyelték a boldog halandót, aki ezt a szerencsétlen szerelmes hősnőt kénytelenített és folytontartó érzéketlenségből fel fogja rázni. Ami annyit jelent, hogy előre is irigyelték Venegas Mánuel, akit e bebörtönzött sziv tényleges és valódi urának tartottak. Luisa és Mirabel ur, a művészetnek, véteknek és érzésnek már régóta doktorai, mindezt tudták s durva tollamnál még sokkal alaposabban elvégezték a Dolorosa fizikai, költői, erkölcsi elemzését.

Hirtelen nagy mozgás volt észlelhető, amely csakhamar kiterjedt az ablakokra és az erkélyekre

is, mintha valami rendkívüli dolog történt volna. Mi okozta a tömegnek ezt a nyugtalanságát? A körmenet indult meg? Vagy tán fennakadt valahol? Valami szerencsétlenség történt?

Nem, Venegas Mánuel jelent meg a Santa Mária-utca szélén. A legsűrűbb tömeg felé tartott, s előtte egy csomó lármás fiu szaladt, utána pedig tisztos távolban, féltuczat hősködő legény jött. A nap hőse megérkezett.

Majdnem az egész tömeg eltávozott a templom mellől s elfoglalta az utcákat, hogy mennél gyorsabban láthassa a szerencsétlen ifjút, aki nyugodtan ment, senkire sem tekintve, kissé lehajtva fejét s szórakozáskép botjával a talajt beszönyegező illatos leveleket hányogatva.

Mindazonáltal nem lehetne mondani, hogy a közönség közönyös lett volna neki, mert gyötrelmei ellenére is nagyon diszesen és gondosan öltözködött fel, hogy méltóan jelenjék meg előtte. A mórok mindig hiuk és művésziek; a harczmezőn is legszebb ruháikban s teljes diszben, jelennek meg, mert a veszély az ünnep vonzóerejével hat rájuk. E délután Mánuel úgy volt öltözködve, mint valami boldog vőlegény, mint valami győző s nem mint oly ember, akinek imént szakították el élete gyökerét s akire már csak a fájdalom s a halál vár.

Egész öltözéke szintelen, fekete szövetből készült, amelyet ugyanoly színű zsinórzat és számos csiszolt ezüstgomb ékesített. Nagyszerű jipi-

japa¹⁾ kalapot viselt, amelynek karimája a tengerentuli szokás szerint le volt hajtva. Pompás gyémántok csillogtak ujjain és kihimzett előingén, és a gazdag, hosszú aranylánczon, amely nyakáról egészen ama khinai crepből készült övig ért, amely testét övezte, bizonyára remek óra függött, amely méltó volt ehhez a fényűző indushoz.

Világosan észre lehetett venni, hogy fiatal emberünk szakított régi szokásával s fegyvert is hozott magával, s hogy ez a fegyver tőr volt. Könnyen meg lehetett figyelni tömör alakját kerék ujjasa alatt. Különben, ha azok az utasok, akik huszonnégy órával előbb a hegység magaslatán köszöntötték, e perczben látták volna: megijedtek, sőt megilletődtek volna attól a mély változástól, amely nemes arczán végbement. Valami borzalmas roham összerándította valamennyi izmát; szeme gyanus, pirosas fényt lövellt, mint a lázas állapotban levő orozlán, és gyászos szomorúsága halotti fátyollal borította be férfias arcvonásait. Kétségbeesett és rettentő szomorúság volt ez; nem panaszos és heves, mint amely vigasz után vágyakozik! Megállapodott, néma, megkövült, gyógyíthatatlan bu, mely százszor fenyegetőbb a maga nyugodtságában, mint a harag legféltelenebb kitörései!

Az utczai nép eleinte csak távolból merte

---

¹⁾ Nagyon finom panamai szalma.

üdvözölni egy »jó napot, Mánuel«-lel, oly természetesen és közönyösen, mintha nem is nyolcz év mult volna el legutóbbi találkozásuk óta. Mánuel az udvariasságot kalaplevevéssel viszonzta, anélkül, hogy a köszöntőre figyelt volna.

Később már némelyek közelebb mertek menni hozzá és feltartották utjában, kezeiket nyujtva felé és egészsége után kérdezősködve... Régi barátjainak mondták magukat. Köztük felismerte azt a duhajkodó legényt, akinek egyszer jobb karját kellett eltörnie. Mások iskolatársainak nevezték magukat, — pedig tudjuk, hogy hősünk az iskolát csak don Trinidad Muley szobájában végezte! Sőt akadt olyan is, aki tejtestvér czimen lépett fel, kétségkívül nem tudván, hogy ifjunkat édesanyja szoptatta.

Mánuel mindnyájuknak a lehető legnagyobb rövidséggel felelt s követte félbeszakított utját. Ritkán esett azonban, hogy elhagyva egy csoportot, halkán meg ne kérdezte volna azt, aki a legtöbb bizalmat keltette benne:

— Mondja meg, kérem, melyik az az Antonio Arregui?

— Nincs itt, nem jött el. Mondják, hogy eltávozott tegnap... minden perczen várják — felelte gyorsan mintegy négy kérdezett, oly gyorsasággal és remegéssel, amely bizonyos eszmei bűnrészességet árult el a kérdés félelmetes értelmével.

E közben protagonistánk már a néptömeg-

től elfoglalt utca felé közelgett, amelyen a körmenetnek kellett végighaladnia. Innen a menet egy keresztutczán egy régi, kis mecset felé tart, amely most a parókia kiegészítő része s amelyben az ünnep véget ér.

A legbüszkébb nők is egész felső testükkel kihajoltak, hogy Mánuelt lássák. De ő egyszer sem emelte fel fejét. Kétségkívül nem tudta, nem tehetette föl, hogy Soledad is eljött a körmenetre. Nem tudta, hogy alig néhány lépésnyire van tőle s hogy nemsokára látni fogja nyolcz esztendei távollét után, amikor már sziveiket nem az oceán hullámai, hanem más, mélyebb örvény választja el.

A haragos Venegas egyedül az utczát nézte, keresve azt az Antonio Arreguit, akit nem ismert, de akiről azt hitte, hogy köteles az ő kihívását elfogadni, s vele azon párbajban megvívni, amelyet már nyolcz év előtt hirdetett ki s amelyet az egész város lakosai személyesen is megerősítettek előtte, amikor a Dolorosát nőül merészelte venni. Mánuel ezt a kihívást fenntartotta! A fenyegetett férj becsületbeli kötelessége volt e kihívást elfogadni. Nem szabad elrejtezkednie, ne hogy arra kényszerítse őt, hogy rejtekhelyén keresse fel.

Mindenki gondolhatja, hogy ez nem a mi nézetünk: közönség és Mánuel okoskodtak így e nap délutánján. Különben mindenki megállott és köszöntötte a bátor ifjút s anélkül, hogy még szive

hurjait merték volna illetni, már elég szemtelen kérdéseket kezdtek intézni hozzá.

— Tehát gazdagon jössz vissza? — kérdezte például az egyik.

Mánuel megvetően mosolygott s a kérdezőt nem is méltatta feleletre.

Majd ugyanez a személy önözve ezt kérdezte tőle:

— És sok ideig marad itt?

— Nem tudom — felelt a szerencsétlen, hátat fordítva.

Néhány komoly és tekintélyes ember is elég gyenge volt hozzá közeledni, hogy fájdalma, kétségbeesése, sőt erszénye iránt puhatolódzanak...

— Segítened kell majd kormányozni a várost; ezért birtokokat kell vásárolnod, hogy választható légy. Az ayuntamientónak¹⁾ szüksége van olyan emberekre mint te vagy. Megbirkózhatol a mór földjeivel? Százezer durót kérnek értök.

— Köszönöm... Majd meglátjuk — felelt Mánuel.

— Én kötelezem magam, hogy bíróvá teszek — kiáltott fel egy másik hivatalos, mondják, ugyanaz, aki Antonio Arreguinak is felajánlotta a városbirói pálczát.

Mánuel udvariasan köszönt.

— De előbb — szólt egy harmadik, aki már

---

¹⁾ Körülbelül a. m. vármegye.

egyenesen szívére czélt — előbb le kell telepedned, foglalkozást vállalnod, nőt választanod. Legalább azt hiszem, nem nősültél meg abban az idegen világban! . . .

Venegas tetől talpig végig nézett a beszélőn, úgy, hogy ez majd megfagyott a rémülettől, aztán melankolikusan ezt mondta neki:

— Nem tudom, kicsoda maga, de azért nagyon sajnálom.

És aztán tovább ment lefelé az utcán.

Néhány percz mulva ifjunk a tömegben az öreg kapitányt vette észre. Rögtön feléje sietett s amit még senkivel sem tett, tisztelettel feléje nyujtotta kezét, a másikkal pedig kalapját vette le.

Az öreg nagyon megköszönte ezt a kivételes kitüntetést s csak annyi ereje volt, hogy könybe lábbadt szemmel ezt mondja neki:

— Jó emlékező tehetséged van!

— És jó akaratom — viszonzá Mánuel nagyon nyájasan, ismét megszorítva kezét.

Aztán tovább folytatta megszakított utját, nagyon örülve e találkozásnak.

Végül amaz erkély előtt ment el, amelyen Soledad volt, s mintha valami titokzatos ösztön vagy erő birta volna rá: gépiesen épp e ponton állapodott meg, hogy a körmenetet innen nézze végig, amikor mellette elhalad.

A közönség nagyot sóhajtott meglepődésében és meglepetésében.

Nagyon sok tekintet irányult az utczaszegletek felé is, Antonio Arreguit fürkészsze, az egyedülit, aki hiányzott, hogy a dráma teljes legyen.

A madridi nő, akinek erkélye alatt a fiatal ember megállott, e közben tovább folytatta Venegas arcának mélyreható vizsgálatát, amelyet már abban a perczen kezdett, amikor először meglátta; aztán anélkül, hogy lorgnonját levette volna, így szólt kartársához, don Trajanóhoz:

— Szép ember; valóságos antik szobor andaluziai mezben, amely azonban semniben sem hasonlít a mi szépelgő ifjainkéhoz vagy bikaviadorainkéhoz. Ruhájának amerikai ékei nagyon poétikusá varázsolják személyét. Micsoda mell! Micsoda nyak! Micsoda arcz! A férfiszépség mintaképe! Nem tudom, kihez hasonlítsam... Apollónak nagyon erős, Herkulesnek nagyon is karcsu... Ennél fogva Michel Angelo Dávidjához fogom hasonlítani... Volt kegyed Firenzében?

— Nem, asszonyom — hebegé don Trajano egész zavartan, talán tulhosszu és tulmagas vállaira gondolva, amelyek legifjabb korában sem igen voltak nagyon szoborszerüek.

Ez idő alatt a közfigyelem Venegasról Soledadra irányult.

Ez meg sem moczczant. Tettette, mintha az eget, vagy a szomszédház tégláit nézné, de nagyon is jól tudhatta, hogy előtte, néhány lépésnyire tőle Mánuel áll! A tömeg sürgése-forgása, az utczai

beszédék, amelyek az erkélyig hallszottak fel, a szomoru anya, a szegény Mária Josefa asszony, aki vértanuként ült leánya mellett; azonkívül szeme, amelyről már tudjuk, hogy képes volt látni azt, amire nem is nézett... már első perczen megmondtak neki mindent. — Mindazonáltal teljesen nyugodtnak mutatkozott, sőt kedvesen mosolygott is, feleletképp arra, amit a szomoru anya bizonyára könyörgésképp intézett hozzá. Méltó leánya volt annak az embernek, aki, mikor egy napon a dühögő Földtekés gyermekkel egy mezei forrás mellett szemben találta magát, meg sem mozdult; nem látszott jelenlétét sem észrevenni s semmit sem tett, hogy majdnem bizonyos halálát kikerülje!

E perczen, amikor már néhány ember figyelmeztetni is ment Mánuelt, hogy vesse föl szemét és tekintsen Soledadra, a Santa Mária harangja a harmadik jelt adta meg. Ismét rakéták hasították át a levegőt, hosszú dobpergés hallatszott, amely után a menet szabályszerű lépéseinek hangjai voltak hallhatók. A zászlókat, gyertyákat kihozták a templomból s a barátok, a kórusbeli fiuk szervezett csoportokba sorakoztak... A körmenet az utcában volt.

Ez az örömteljes zaj, ez az élénk és ünnepies látvány, a csakhamar felhangzó templomi énekek, amelyek mind jobb napok emlékéit idézték fel előtte hirtelen nagy hatással voltak Mánuelre. Felemelte fejét, szétnézett mindenfelé, mintha éltető és egész-

séges levegőt keresne halálosan vergődő szivének, aztán mélyet sóhajtott . . .

E perczben pillantotta meg a szerencsétlen a szomszédos erkélyen Soledad vakmerő arczát.

Ő, ő volt az! Nem volt kétség benne . . . Az ő angyali arcza volt! Az ő szeme, amely nem rá nézett, de amely tovább is az egész világot világosította és szépítette meg! . . .

— Soledad! — ezt akarta sikoltani a boldogságtól örült szerencsétlen ifju, szenvedélye első fellobbanásában . . .

De jaj! nem ő volt . . . nem Soledad volt! Más ember neje volt, egy ismeretlené, akit Antonio Arreguinak hívtak! . . . A szerelem tisztátalan hitehagyottja volt! Istenkáromló nő, aki a leggyöngédebb és leghübb szeretőnek szivét metszette keresztül! Áruló, aki orvul megölte, amikor ő távol fekvő égővek alatt, bizva benne csatázott, hogy magáévá tehesse, hogy nejének nevezhesse, hogy elérhesse a boldogságot, mikép rabszolgája legyen! Életének utálatos ördöge, lelkének megmérgezője volt!

Ezt fejezte ki Mánuel arcza. Ezt mondta szive, amely úgy szólván egészen szemébe olvadt, hogy lássa, vajjon Soledad tényleg meg mert-e jelenni az erkélyen, diszesen felöltözködve, résztvéve az ünnepén és a nap fénye előtt mutatkozva . . . azután, amiket tett!

Látta és nem tudta magának megmagya-

rázni... És mindenkor féktelen gőgjének növekvő dühe valóságos őrültségbe csapott át...

Miért nem félt ez a méltatlan teremtés? Nem tudta-e, hogy birája megérkezett? Nem mondta-e meg neki anyja? Nem tudta-e, hogy ő ott van, szemben vele, s várja azt az ostobát, aki férjének hitte magát, hogy az egész közönség szeme láttára törsturásokkal lyukasztja át? Nem tudta-e, hogy ő maga, hajdani urasszonya és királynője; ő, aki egy tekintetre sem méltatta és közönyével kihivni látszott őt; ő, aki még most is bántotta azzal a világi fehér mantillával és azzal a mástól megbecstelenített szépséggel, szintén remeghet életéért?

És minek késni? Egy ugrás elég volt, hogy az erkélyre jusson! A vérre szomjas tör szívének minden ütésére megrezdült! Kezével már sokszor meg-meg fogta, mint hű barátot... Különben »Antonio« — így nevezhette a hűtlen — távol volt, megszökött... Mindannyian azt állították. Nem lehetett arra gondolni, hogy előbb ezt ölje meg. — Legelőször tehát vele kell végeznie, a kígyóval, amely szívét mardosta; a nemtelen, makacs, bűnös nővel, aki a körmenet látványába mélyedve, figyelembe sem vette anyja tanácsait, sőt a közönség figyelmeztetéseit sem, amelyek arra intették, hogy vonuljon vissza az ablakról, mert Mánuel támadására készül.

De e tisztelt és cselekedeteire figyelő közön-

ségre is gondolnia kellett, arra a szeretetreméltó tömegre, amely folyton előlegezett rémülettel tekintett rá; gondolnia kellett arra a háromezer emberre is, akik mindannyian valamely rendkívüli megoldást vártak tőle, amely méltó don Rodrigo fiához, a hajdani Földgolyós gyermekhez, s amely megfelel egykori fenyegetéseinek és összhangban áll az azal az általános nyugtalansággal, amely huszonnégy óra óta uralkodott a városban . . . Minek ingadoz-zék! A végzet így akarta! Venegas Mánuelnek meg kell ölnie a Dolorosát.

De közben a menet előbbre ért s már Soledad és Mánuel közt haladt el, szétválasztván őket.

Az ifjunak tehát vissza kellett tartania magát, bár dühe nem csillapodott . . .

És ekként szeme előtt vonultak el, mint megannyi fantasztikus látomány, amelyek gunyt üttek szerelmi lázából, — a hódítás korabeli zászlók, a parókiái gyertyatartók, az érczvesszős templomszolgák, a mezitláb járó ájtatosak, akik valamely kérésük teljesedését várták, az ohanesi-szövet köpenyükbé burkolt munkások, az egyházi ruhákat vivő barátok, a nemzetörök vállukon függő sisakukkal, a zenészek különböző hangnemü eszközeikkel, az énekesek kottájukkal, a szerzetesek a tömjéntartókkal . . . A Földtekés gyermek, a Gyermek Jézus, a hatalmas nevü Gyermek nagyon közel lehetett; annyira közel, hogy már hallani lehetett esengetyüinek ezüstös hangját, már fel-felvillant

százszoros fénye, már érezni lehetett a tömjén illatát.

Mánuel még nem nézett a szép szoborra, amelyet annyira szeretett gyermek- és ifjukorában. Viszont Soledad nem vette le szemét róla, bizonyára arra az időre gondolva, amikor azt a virág-, gyümölcs-oltárt, melyen fehér galambok közt a szép gyermek áll, még annak a gondjai és ajándékai tartották fenn, aki őt annyira szerette, annyira szereti és aki most annyira szerencsétlen... Így esett aztán, hogy Éliás leánya, mindenki nagy meglepetésére, ingadozni kezdett, zavarba jött, felindult és félig nyílt ajkait gyöngéd remegés mozgatta, mintha sirni akart volna... Ekkor mindenki szépnek találta! Ekkor valóban a Fájdalmak Szüzéhez hasonlított!

Az általános meghatottság rendkívüli volt... A közönség ihlete és nemeslelkűsége röpke pillanatainak egyikét élte. Akár a gondviselés, akár a véletlen okozta, de sok patetikus körülmény találkozott össze, hogy a »nép«-nek nevezett nagy költő és művész magára öltötte hatalmas felségét és nemesen és nagylelkűen kezdett gondolkozni.

Végre a szobrot vivő menet elhaladt Soledad és Mánuel között; és mivel Soledad szemével folyton a szobrot követte, Mánuel pedig nem vette le szemét az ő szépséges arczáról: megesett, hogy tekintetük találkozott... A két fiatal lényben a szerelemnek és rokonszenvnek leküzdhetetlen ára-

data buzgott fel és a prezumptiv bosszutálló s a prezumptiv áldozat már nem nézhettek egymásra imádat, vak fanatizmus nélkül . . . Mánuel együtt és összezavarva látta a Gyermeke Jézus szobrát, ifju korának bálványát és másik bukott bálványának képét, a szerencsétlen Dolorosaét, aki vigasztalhatatlan sirásba tört ki és a könnyek áradatán keresztül nézett le ő reá! . . .

Ah! ő sir! Ezt senki soha nem látta és soha nem is hitte volna. — Ő sir, — mormolá meglepetten a közönség . . . ő sir! kiáltá a szive a fanatikus szerelmesnek, a nemes és érzékeny Venegasnak, a gyöngéd és nemeslelkű embernek, aki csak az akadálylyal szemben mutatkozott erősnek, a lázadással szemben kérlelhetetlennek! Az ő imárottja sir! Sir miatta! Sir annyi nép jelenlétében! Sir, ha mindjárt félelemből is! Sir talán szerelmében és bánatában, hogy más emberhez van kötve, hogy gyűlöli az az ember, aki mindig szive ura volt! Az ő imárottja sir, amikor ő még él!

A végtelen szerelemnek, a határtalan szánalomnak sikoltása tört elő don Rodrigo fiának kebléből. A hősie örültség bizonyos nemével, amely a jelenlevőknek atyja halálát juttatta eszébe, a vakmerő ifju önfelédten az erkély felé rohant . . . Nem tudta, mit tesz . . . tán vigasztalni akarta Soledadot, tán bocsánatot ment kérni tőle, tán meg akarta védeni önmaga ellen, vagy elragadni a »férj«-nek nevezett bitorlótól, aki mindeme könnyek okozója volt . . .

De ez a változás oly hirtelen történt, hogy a menet ismét a két szerelmes közé került... E perczen a sátor közelgett...

E sátor alatt haladt át a szerencsétlen, szerelmi felindulásától elragadott ifju...

— Megöli — kiáltá most vagy ezer néző, azt hívén, hogy Mánuelt nyilván a düh és a gyilkosság ragadja magával

És Manuel, aki hallotta ezt a borzasztó, félig-meddig vádló kiáltást, egy pillanatig sem akarta a közönséget e barbár tévedésben meghagyni. Látva, milyen sokan térdelnek a szent kép előtt, hirtelen maga is térdre borult. Megszakította szédületes futását s az örültek gyorsaságával és ravaszságával tette, hogy kései hódolatát mutatja be a Földgolyós Gyermek előtt.

Ekként a szent trónus menedékhelyül szolgált az őrzöngőnek, akit már mindannyian »megtért bünösnek« tekintettek. Ezt tükröztette a sátorvivők büszke arcza... ezt fejezte ki a tömeg ajtatos meghatottsága. És mivel a menetet ez a sok drámai jelenet megakasztotta és összezavarta, az újra sorakozó tömegnek alkalma nyílt látni azt a nagyszerü látványt, amelyet ez a vad, heves ember nyújtott, akit még néhány percczel előbb »gyilkos«-nak hittek, aki tegnap óta rémületben tartotta az egész várost s aki most a Gyermek Jézus trónusa előtt térdelt, lehajtott fővel, kézbe rejtett arcczal, a legalázatosabb bünbánás helyzetében.

De a közönség illuziója csakhamar eloszlott, és kitünt, hogy Mánuel korántsem afféle nagyon magába szállt bűnös . . . Amikor ugyanis Soledad anyja és a szomszédház urnője az erkélyről el akarták vezetni a szerencsétlen ájuldozó nőt, Mánuelet ismét elragadta a düh és az örültség fergetege . . . Lassu, macskaszerű mozdulattal fölemelkedett, a keresett irány felé toppantva lábával, mint a tigris, amely lelapul, mielőtt zsákmányára ugrik.

— Tartsátok vissza, tartsátok vissza, — kiáltá hátrálva az a két-három személy, aki közelében volt s látta, hogy Mánuel felemelkedett. — Tartsátok vissza, mert még nem csillapodott le!

Mánuel az ekként beszélők felé rémítő tekintetet és mosolyt vetett s minden irányban szét nézett, mintegy hogy megakadályozza, mikép visszatartsák; aztán határozottan az erkély felé indult.

De ekkor feje fölött rettenes hangot hallott megharsanni, amely méltatlankodva szólt:

— Hová még szerencsétlen? Miért nem akarsz látni? Mit vétettem azzal, hogy szerettelek?

És a másik perczben valami mint aranyhegy zárta el utját, köréje és ama ház köré helyezkedve, amely felé tartott.

Ez a testes don Trinidad Muley, a Santa Mária lelkésze, a körmenet vezetője volt, arany- és ezüstszövetü köpenyben, amely igen jól állt és fenségesen csillogott a kellőleg megtermett tisztelendő uron.

Mánuel lázas állapotában is gyöngéd, mélabus sóhajt sóhajtott, mikor az érdeemes pappal, hajdani pártfogójával, második atyjával találkozott s a tömeg résztvevő könyei és lelkes felkiáltásai közepett megcsókolta kezét, arczát.

— Hagyj el! Távozz! — szólt most a tapasztalt don Trinidad. — A körmenet nem szakítható félbe! Ismétlem, hálátlan vagy! Elzárni előttem házad kapuját! Így megszegényíteni az egész város előtt!

Közben Soledad és anyja eltűntek.

— Bocsánat, plébános ur — hebegé Mánuel, szégyelve, hogy megsértette jótevőjét.

— Hagyj el! Nem akarlak látni — felelt don Trinidad, tetteve, hogy mindinkább dühösebb lesz.

— Ne taszítson el, plébános ur, — mondá Mánuel — gondolja meg, mily szerencsétlen vagyok! Ne növelje kétségbeesésemet még megvetésével is!

— Tehát, — jöjj és kövess — felelt a hajdani gyám. — De most hallgass . . . Itt nem lehet beszélni . . . Uraim, folytassuk tovább a menetet!

Ezt mondva, a pap odanyujtá Mánuelnek köpenyege szegélyét, amelyet a szerencsétlen beteg, akinek őszinte szeretetre nagy szüksége volt, gépiesen megfogott és követte a plébánost.

A menet tovább indult, don Trinidaddal élén, aki stentori hangon énekelt s folyton szemmel tar-

totta Mánuel, hogy esetleg megakadályozhassa szökését. De a félelmetes fiatal ember nyugodtan lépegetett, a pap ruhájába fogódzva. A »megtalált bárány« — don Trajano kifejezése — mögött óriási tömeg hullámszórt s ezt kiáltotta:

— Csoda! Csoda! — Éljen a Gyermekek Jézus!

— Az ördögbe, mi történt? — kérdezték most sokan, akik a távolabbi erkélyekről nem láthatták a lejátszódott jelenetet.

— Mi történt volna? — felelt az utczáról néhány hang. — Mánuel épp a Dolorosát indult megölni, amikor egyszerre csak térdre borult a Gyermekek Jézus trónsátora előtt s aztán ájtatosan követni kezdte a körmenetet!... Nézzék csak, ott megy! Kezében don Trinidad Muley aranyköpenének szegélyét tartva!

— Hazugság! Nem így történt! — kiálták Vitriolo tanítványai és az új hivek, akiket már e városrészben szereztek. — Az történt, hogy a Dolorosa sirásba tört ki, amidőn hajdani imádóját meglátta; hogy a lelki atya ehhez néhány kemény szót intézett, mert reggel nem akarta házába bebocsátani és hogy végeredménykép matadorunk is követni kezdte hajdani gyámját, mint a parokia árvája, báránya s legjámborabb hive. Ilyenek ezek a hires hősök! Sok zaj a távolból... Közelről semmi!

— Hogyan, hát a Dolorosa sirt! — szólt a kórus semleges része. — Rossz jel Antonio Arreguira nézve! Az első szerelem szokott legerősebb

lenni. — Meglátjátok, hogy mindez úgy fog végződni, amint kezdődnie kellett volna: a szerelmesek ki fognak békülni és Antonio Arregui visszamegy Riojába! Kár a gyárért! Oly jó és olcsó posztót készített!

Ebben a perczben, azaz, amikor a menet már a Santa Luparia-utczába ért és Soledad és anyja rejtett utczákon át haza mentek s minden befejezettnek látszott ama délutánra nézve: a Santa Mária-utcza mélyén nagy élénkség volt észrevehető.

— Antonio Arregui megérkezett! Antonio Arregui jön! Antonio Arregui itt van! Nézzétek. Ő az! És milyen az arcza! — szoltak sokan többé-kevésbé halkán, egy jó arczu emberre mutatva, aki gyorsan közelgett, arczán a méltatlankodás jeleivel s szemét arra az erkélyre irányítva, amelyen Soledad és anyja a délutánt töltötték.

Látni kellett volna most azt a művészetet, amelylyel a közönség ilyenkor, minden előzetes megállapodás nélkül, a szerepeket szétosztja és eljátszsa. Mig némelyek a dühös riojait tartóztatták fel s elmondták neki mindazt, ami történt tudtára adván, hogy neje és anyósa sértetlenül távoztak, bizonyos lanyhasággal kérvén őt, hogy legyen okos és zárkózzék el házában — addig mások Venegas Mánuel t siettek utólélni s a történetet tudomására adni, végezetül bizonyára őt is képmutató módon arra kérve, hogy ne makacs-

kodjék, ne kegyetlenkedjék s kerülje ki a don Elias Pérez szerencsétlen leánya férjével való kellemetlen találkozást . . .

Szerencsére nem hiányzott a tömegből néhány jobbindulatu és könyörületes ember sem, akik megelőzték az utóbbiakat, és don Trinidad Muley-nek sugtak fülébe néhány szót.

— Siessetek fiuk — kiáltá ekkor a plébános a sátor vivőihöz. — Siessünk, siessünk, mert már sötétedik . . . Még gyorsabban, rest ficzkók! Elég mára a menetből! És te, kedves Mánuelem, ne hagyj el . . . Ez a köpeny ezer mázsa nehéz, s te legalább segítsz elcipelni!

A menet tehát futamlépésben haladt. A trónt vivők don Trinidad felszólításaira gyorsan és minden rend nélkül haladtak tova, a sátort vivők ezek nyomán futottak, a földet érintve a sátor támaszfáival. A papok, a szerzetesek, a kórusbeli fiuk, a zenészek, a nemzetőrök leirhatatlan khaoszban vegyültek össze . . .

— De mi történik? Miért futunk ennyire? — kérdezték a templomszolgák, botjaikkal hadonászva . . .

— Semmi, semmi! Előre! — kiáltá don Trinidad Muley egész tüdejéből fujva.

És nem lévén eléggé biztos, vajjon kielégítő módon vezeti-e ezt a dicső futamodást, a hetvenéves kapitányhoz fordult, aki a hadsereg képviselőjében mögötte ment, s néhány szóval megsugva

neki, mi történik a szomszéd utczában, halkán így végzé beszédét:

— Végső esetben rántson kardot! De az Istenért ne bántson senkit, csak a kard lapjával.

Szerencsére Mánuel annyira önmagába mélyedten és leverten lépdelt, hogy mindeme dolgokból mitsem vett észre és úgy vezettette magát a lelkiatyától, mint a vak attól, aki lát.

— Tudják, mi ujság? — kiáltá ekkor Vitriolo egy hive, aki lélek szakadva futott, hogy Mánuelt utolérje.

— Hallgass, mert megfojtalak! — ordítá tompán a kapitány, torkon ragadva és hátratulva a hirtvivőt.

Aztán azon ürügy alatt, hogy nem tud elég gyorsan menni, erősen Mánuel balkarjára támaszkodott, nem vesztve el szem elől Vitriolo feldühödt tanítványát. Hősünk el volt választva a közönségtől. Ekként hurczoltatván az erényes paptól és ő maga hurczolván a derék kapitányt, végre a Santa-Luparia kápolnájába értek. Itt don Trinidad Muley Mánuelt kulccsal bezárta a templomhoz tartozó kis szobába.

Épp kellő időben tette!... Egy perczczel utóbb Antonio Arregui, sokaktól követve, a kápolna bejárata elé ért s Venegas Mánuel után kérdezősködött.

De a diszbe öltözött plébános, aki az érkezőt minden félelem nélkül bevárta, fenségesen így szólt hozzá:

— Megálljon, Antonio ur! Fiam itt szent tető alatt van. Azáltal, hogy kegyed idejött, megtette azt, amit mint becsületes embernek tennie kellett. Menjen most nyugodtan haza; holnap, ha Isten megengedi, majd felkeresem.

Aztán a tömeg felé fordulva, haragos hangon kiáltá:

— Ti pedig menjetek dolgotokra! Gondozzátok gyermekeiteket, mert nagyon rájuk fér és hagyjátok békében a szerencsétleneket!

Antonio Arregui megcsókolta a nemeslelkű pap kezét és szót sem szólva, nyugodtan távozott.

Lassanként a többi csoport is visszavonult, hangosan dicsérve a híres don Trinidad Muley okosságát és bölcsességét, s titkon a másnap délutáni veszélyes rifai bálra gondolva, mint ahogy a vesztes játékos a veszteség visszanyerésére gondol.

És csakhamar e nap feledhetetlen körmene-téből csak elmosódott emlék maradt meg, mint ahogy abból a ragyogó napból, amely a felékesített és már-már sötétedő utcákat beragyogta, csak halvány szürkületi fény maradt hátra...

III.

Egy fogoly-madár-pár utolsó felröppenése.

Don Trinidad Muleynek nem kis fáradtságába került, míg megszabadult attól a sok embertől, akik a két Földgolyós gyermek nyomán a

kápolnába és a templomba hatoltak. A körmenet befejezése után még két óra múlva is ott voltak.

Az egyesület tagjai különben itt tartották a szokásos zajos gyűlést, amelyen a szent Szobor új major-domusát választják meg, ami nem ment holmi ivás nélkül. Aztán számos, a saját számlájára becsipett hősködő is ott ólálkodott a templom körül, don Rodrigo fiával óhajtván beszélni. Bizonyára Antonio Arregui visszatérését akarták megszugni neki s tudtára adni, hogy egész odáig eljött, hogy elégtételt kérjen tőle.

De a jó lelkiatya annyit járt-kelt összevissza a templomból a sekrestyébe, a sekrestyéből a templomba, oly szerencsés véletleneket idézett fel a gyülekezésben és oly megható hangon kérte a többieket, hogy »legalább az nap este kiméeljék meg szegény Mánuelt s ne növeljék még kegyetlen kinszait«, hogy végre, úgy nyolcz óra tájban, megsabadult társaitól s a lármás zavargó népségtől. Aztán felvette köznapi ruháját, halk hangon néhány fontosnak tetsző parancsot adott a sekrestyésnek, annyira, amennyire tehetett, haragos arcot vágott s aztán foglya kiszabadítására ment.

Beléptekor különös dolog tárult szeme elé, amely legalább is nagyon meglepte don Trinidadot. Mánuelt nyugodtan írni találta azon a kis íróasztalon, amelyen a születéseket, menyegzőket, halálzásokat szokták feljegyezni. Nagyon (talán tulajdonképpen) nyugodt volt s a pap beléptekor épp egy

négyszögletes levél alá írta oda nevét. Majd a legnagyobb nyugalommal összehajtotta, anélkül, hogy Don Trinidad beléptére valami különös ügyet vetett volna, mint aki jó cselekedete tudatában felmentve érzi magát a köznapi udvariasság hű szabályai alól. A levelet aztán tárczájába tette a többi ott levő levélhez, s csak akkor nézett csodálkozó s merő tekintettel don Trinidadra.

Ez, látván, hogy ez a tekintet sem megbánást, sem szelidséget, hanem csak tiszta, minden vidámságtól ment gyöngédséget és a rendíthetetlen elhatározások nyugalomát fejezi ki, még haragosabb arcot igyekezett ölteni. De látván, hogy így Mánuelt nem félemlítheti meg, hirtelen hátat fordított neki s a padlásra szegezte szemét, mintha valami megfigyelni való lett volna rajta.

Az ifju nyájasan mosolygott és tárt karral sietett pártfogója felé.

— Hagyj el — kiáltott fel a testes plébános, helyet változtatva.

De Mánuel utolérte; arcának minden részét, nem tudom atyai vagy fiui szeretettel-e, megcsókolta, majd mintegy annak a beszélgetésnek folytatásakép, amelyet találkozásukkor kezdtek, ezt mondta neki:

— Én is beszélni akartam önnel; bizonyosságra, hogy lakásán szándékoztam felkeresni.

— Éppen jókor — dörmögé a pap.

— Többi közt — folytatá a fiatal ember az-

zal a gyermeki gyöngédséggel, amely elfeledtette vadállati kitöréseit — egy irást óhajtottam volna átadni, amelyet ma délben irtam s amelyet épp most javítottam át. Ma délután is tárczámban volt s az igazságszolgáltatás megtalálta volna, ha sorsom úgy akarja vala, hogy a körmenet alkalmával haljak meg.

— Meghalni! — viszonzá szigoruan don Trinidad, anélkül, hogy a padlásról levette volna szemét. — Már kezdesz elkábítani gonosz szavaiddal! Jobban tennéd, ha megmagyaráznád, miért nem fogadtál ma reggel! Mily szégyen! Az egész város előtt megalázni! És aztán mit tettél a szegény Poloniával? Kétszer jött vissza, sirva a szegénytől, amelyet okoztál neki!...

— Bocsásson meg, plébános ur — felelt Mánuel nagy szomorúsággal. — Ma rosszul, nagyon rosszul voltam... Tegnap este óta nem voltam a magam ura.

— És most? Most az vagy már? — kérdezé don Trinidad, arczélével feléje fordulva és félszemmel tekintve rá, mint a madarak szokták.

Mánuel lehajtotta fejét és nem felelt.

— Tehát már megegyeztünk! — kiáltott fel keserüen a pap. — Jól van! Menjünk haza, ha ugyan látni óhajtod, mi lett régi lakásodból és ki akarod békíteni Poloniát...

— Igen, menjünk — válaszolt az ifju nyájasan.

— A temetőn át megyünk, hogy senkivel se találkozzunk — szólta Trinidad, amint megindult.

Egykori tanítványa automataként követte.

És csakhamar egy magas füvektől ellepett ösvényen voltak, amélyen a hold fénye mellett itt-ott csontok fehérlettek.

Mánuel megállott az élet e pusztuló helyén s tán össze is hasonlította lelke poklával, aztán mély álmodozásba merült.

— Nem jössz? — kérde a pap, a mezőre nyíló ajtó küszöbéről.

A fiatal ember egy pillantást vetett a küszöbre, mintegy, hogy elbucsúzzék a temető békéjétől, vagy hogy nyugvó helyet válaszszon magának, s aztán a plébános után indult.

Sokáig szótlánul mentek egymás mellett, amint a várost megkerülve, a pap házába vezető legrövidebb utat keresték. Amidőn egy utcácskán át már a városba értek, don Trinidad megállott s tompa, haragos hangon mormolá:

— És a ma délutáni botrány! — Mindent elmondtak! Meg akartál ölni egy szegény nőt!

— Hazudik, aki mondta — kiáltott fel Venegas, miközben elfutotta a düh.

Aztán a düh más fajtájával hozzátette:

— Bár meg mertem volna ölni!

— Mit mondasz, Lucifer embere?

— Azt mondom, hogy ma délután nem akartam Soledadot megölni . . . Azt hittem eleinte, hogy

megteszem, de nem voltam rá képes. Hiányzott a bátorság . . . még mindig szerelmet érzek iránta . . . És ez az én bajom. Ettől remegek! Könyei mint olvasztott ólomcseppek égették szivemet. Már most tudom, hogy semmit se tehetek ellene . . . Erősebb mint én . . . Meg van bocsátva neki!

— Hát akkor miért akartál ma délután erkélyére mászni?

— Miért? — felelt az ifjú megdöbbenő természetességgel. — Hogy elvigyem magammal! Hogy visszavegyem! Hogy megváltsam fogságából! Nem tudja, hogy szeret? Nem tudja, hogy sirt, mikor viszontlátott?

Don Trinidad most úgyszólván önmagának jelt adott, amelylyel ezt akarta mondani: »E részről tehát nyugodtak lehetünk; Soledad élete nem forog veszélyben.«

Bizonyos elégtelenséggel emelte fel reverendáját, aztán hangosan így szólt:

— Csak folytasd esztelenségeidet! . . . Polonia jól mondja: nincs rendben az eszed.

Aztán befordult a városba.

Mánuel egy pillanatig habozott, nem tudván, kövesse-e a papot, vagy futás által szabaduljon ujabb szorgos kérdezősködései elől. Végre azonban az előbbire határozta el magát és don Trinidad után ment.

Ekkép érkeztek el a papi lakba, amelynek kapujában Polonia állott, telve kíváncsisággal és félelemmel.

— Hála Istennek! — kiáltott fel az öreg gazdasszony, anélkül, hogy Mánuel észrevette volna. Mondd meg, fiam, mi ujság? Igaz, amit beszélnek?

— Hallgass! . . . hisz itt jön — válaszolt a pap.

— Ki?

— Nézd.

Polonia, aki nem volt a körmeneten, nem ismerte meg rögtön don Rodrigo fiát; mikor aztán meggyőződött, hogy ő az, nyakába borult és arcát csókokkal és könnyekkel borította el.

Mánuel nyájasan viszonzta csókjait, de nem igen felelt a jó asszony számtalan kérdésére.

— Hagyd el, Polonia — mondá don Trinidad. — Fogadott fiunk nem teljesen egészséges . . . Hozz világot szobámba és légy rajta, hogy senki se háborgasson.

— Értem . . . értem. Magukra akarnak maradni — mormolta a gazdasszony távozás közben. — De uram, hisz ez az ifju bolondabb, mint valaha! . . . Mily kár! Egy ily szép ember!

Mikor don Trinidad és Mánuel a szobában voltak, a plébános szótlanul fel s alá kezdett járni, Mánuel pedig végtelen melankoliával az erényes lelki pásztornak előtte olyannyira ismert szerény butorait nézegette.

Semmi ódon és semmi új nem volt e jámbor hajlékban: a lefolyt nyolcz év mintha nyomtalanul suhant volna el fölötte. Minden akkép volt, ugyan-

azon régi helyen, mint hajdan, emlékeztetve arra a szomorú, rég letűnt napra, amelyen először lépett e házba a könyörületes pap jóvoltából.

Mily áldott volt ez a lelki összhang, mily áldott ez élet nyugalma, amelynek nem volt más vagyona, mint az erény, más öröme, mint amelyet felebarátjával tett . . . Mily irigylésre méltó volt ez az ember!

Don Trinidad, aki nem volt hijjával a ravasz-ságnak, minden nehézség nélkül kitalálta tanítványa gondolatait. Hagyta, hogy kedvére ábrándozzék, mert azt hitte, ez üdvös lesz rá nézve, s csak néhány percz elmúltával szólt hozzá, tettetett közönnyel:

— Tehát tényleg szándékos volt ezt a szerény hajlékot felkeresni?

— Igen, uram — szólt az ifju, mint aki álmából ébred föl.

— És tudhatom, hogy miért?

— Már mondtam röviddel ezelőtt: hogy néhány irást adjak át önnek . . . Aztán le akartam róni a szeretet adóját, bucsút akartam venni öntől és Poloniától.

— Bucsút venni? — Hát elmégy? — Ezt nagyon okosan tennéd!

— Mondhatni, hogy már el is mentem — felelt Mánuel síri hangon. — Tegnap este óta nem vagyok a világe. A szerencsétlenség orkánja forgatagával ragad, s mikor átlépek ezen az ajtón, min-dennek vége lesz köztünk.

— Értem, értem, — mormolá don Trinidad rosszkedvüen.

Aztán hirtelen hangot változtatva, ami ékes-szólásának egyik főfogása volt, barátságosan így szólt :

— Ha már leszámolásról beszélünk, nekem is van veled egy kis kiegyenlíteni valóm, ez ugyan nem szeretetre, hanem pénzre vonatkozik. Néhány fillérről van szó (körülbelül huszezer reálról), amelyet akkor adtál át, amikor a hegyen dolgoztál. Nézd, itt van ebben az edényben, amely ezt a felirást viseli: »Venegas Mánuel, fogadott fiam pénze, amelyet megőrzésemre bizott«.

És miközben ezt mondá, a fiókból óriási agyaggömböt vett ki és az asztalra tette.

Mánuel, minden levertsége mellett, felfogta ennek a dolognak a jelentőségét és mélyen meghatva kiáltott fel:

— Ez a pénz az öné; én nem azért adtam, hogy megőrizze!

— Igen, tudom, azért adtad, hogy a Gyermekek Jézus kultuszára és nevelésedre fordítsam. De mivel az előbbit a magam költségéből fedeztem, a te lelki üdvösségedre, a másikat pedig nem pénzért tettem, mert ez annyi lett volna, mint megfosztani magamat az örömtől, hogy téged mint apa fiát neveljelek: azért bizonyos, hogy ez a pénz a tied. Annyira a tied, hogy odaadtam volna már neked, amikor Amerikába mentél, ha abban a figyelemben részesítesz vala, hogy bucsúzni jöttél volna tőlem.

Mánuel nemesen felelt:

— És én most elfogadom, nemes atyám, hogy sohasem mondhasza, hogy hálámat áruba bocsátottam. Viszont, mivel már pénzről beszélünk, elmondom, amit amaz írás útján akartam tudatni, amelyet tegnap irtam és ma átjavítottam... Itt van. Ez úgyszólván végrendeletem, és benne önt teszem egyetlen örökösömmé; felhatalmazom, hogy szabadon rendelkezék vagyonommal, úgy a maga, mint a szegények javára, miután don Elias Pérez örökösének egy millió reált kifizettek és öreg barátunknak, a kapitánynak, jó atyám bajtársának, ezer unczia aranyat átszolgáltattak. Mindezt e tárczában nevére szóló hitellevelekre a malagai bankok fogják kifizetni, mert ott helyeztem el pénzemet. E végrendeletben azt is meghagyom, hogy mindazt, amit halálom pillanatában nálam találnak, önnek kézbesítsék; a pénzt és ékszereket egyaránt. Senki sem mondhatja, hogy nem vagyok előrelátó! Vegye tehát és őrizze meg ezt az áldott ezer duró fejében.

Don Trinidad, mióta Mánuel beszédét elkezdé, csöndesen sirt, de amikor elhallgatott, tettetett haraggal kiáltott fel:

— Nagyon jól van! Add ide! Nagyon örvendek, hogy fejedből ily szép dolgok kerülnek ki! Majd alkalmasabb időben visszatérünk erre a dologra.

Aztán zsebébe tette az írást és a tárczát, a melyet az ifju átnyujtott neki.

Majd ismét sétálni indult, kezével feltörülve

könyeit és igyekezve, hogy szokott nyugalját visszanyerje.

Hirtelen megállott a szoba közepén és ezt mondá:

— Felteszem, nem tartozol azok közé, akik elkövetik azt az istentelenséget, hogy maguk ölik meg magukat . . .

— Jól gondolja — sietett válaszolni don Rodrigo fia. — Sohasem gondoltam efféle örültségre!

— El is hiszem! Sokkal komolyabb ember vagy, semhogy oly dolgot kövess el, amely a természettel és az Istennel ellenkezik. Egyetlen élő lény sem lesz öngyilkossá, az emberi nem néhány szomorú kivételével, akikben nincs elég erő a szenvedésre és elég hit a reményre. Ha az ember megszűnik a legjobb teremtmény lenni, a legrosszabbá lesz! Középút nincs!

Ezt mondván, don Trinidad tovább sétált, ismét jelt adva önmagának, amely azt látszott jelenteni: »Kutassunk tovább; ez oldalról sincs mit tartanunk.«

Egy perczig elviselhetetlen csend uralkodott.

— Tehát el akarsz bucsúzni, — mormolá végre a pap, miközben ismét járni kezdett és a padlóra nézett. — És sem el nem mégy, sem öngyilkos nem lépsz! De hát szeretnék világosan látni ebben a dologban!

És Mánuel elé állt, vállára hajtva fejét, hátratéve kezét és kidugva hasát. Merően nézett rá, a marokkói szerzetes szemével, amelyben bátorság,

fanatizmus és az apai szeretet együtt ragyogott... Majd, hogy kérdésének nyomatékot adjon, szeretettel megtolta az ifjút, úgy, hogy ez kénytelen volt egyet hátrálni, és így szólt hozzá:

— Beszéljünk világosan, Mánuelkém! Mit szándékozol tenni? Mindketten tisztességes és tapintatos emberek vagyunk. Mondd meg az igazat, mint mindig!

— Hagyjon el, plébános ur — kiáltott fel a szegény Venegas valóságos rémülettel, — nagyon megbánva, hogy a paplakba jött. Erre nem felelhetek! Engedje meg, hogy távozzam... Lázam van... Pihenésre van szükségem.

— Te gonosz — felelt don Trinidad, mélyen megsértődve. Te nem szeretsz...! Te megvetsz... Te elfeledted azt az estét, amelyen atyád halálos ágya mellől magamhoz vettelek... Te megfeledekezel atyádról is, arról a nemes emberről, a lovagok e mintaképeről, aki képtelen volt oly dolgokra gondolni, amelyekről nem beszélhetett volna.

— Hogy én nem szeretem önt! — kiáltott fel az ifjú, szintén megsértődve méltóságában. — Hát akkor miért vagyok itt, mikor a pokol hí? Hogy megfeledekeztem atyámról? Bár úgy volna! De én olyan vagyok, amilyen vagyok... Hadd kövessem szomorú csillagzatomat!

— Előbb lássuk!... Milyen vagy? A dolgokat nevükön kell nevezni! Gonosztevő vagy, gyilkos vagy? Te, don Rodrigo Venegas fia! te,

don Trinidad Muley fogadott fia! Felelj, fiam...
Legyen bátorságod ezt megmondani nekem!

Mánuel meglepetve nézett don Trinidadra.

— Nem felelsz? — folytatá emez. — Akkor nem vagy megelégedve terveiddel! Akkor magad ítéled el magadat! Akkor tudva követed el a rosszat!...

— És mi a rossz? Mit tesz az, hogy rossz? Mit tesz az, hogy jó? — kiáltott fel Mánuel hevesen. — Már régóta kérdem ezt magamtól!...

— Hohó! — kiáltott fel don Trinidad kedvesen — hát már te is foglalkozol az efféle mélységek vizsgálatával? — Én majd megfelelek neked.

És mintha a bizonyítás végett be kellett volna hatolnia szive legszentebb rejtekébe, amely bibliája volt: lehajtotta fejét, keresztbe kulcsolta össze kezét s kimondhatatlan, szerafikus ájtatossággal ajkai a következő nemes szavakat ejtették ki:

— Rossz az, amit az ember minden lelki öröm nélkül tesz. Rossz, ha valaki a más boldogsága árán akar élvezni vagy érvényesülni. Rossz, ha valaki annyira fél a fájdalomtól, hogy azt inkább felebarátjának okozza. Rossz, ha valaki jobban szereti önmagát, mint azokat, akik könnyörületért esdenek hozzá. Rossz, ha valaki inkább bosszút áll, mintsem hogy egy papnak kedvére tegyen. Rossz, amit te teszel velem e pillanatban! — És a jó, az jó! Hisz már a magyarázat benn van magában a szóban. Jó például, ha valaki örö-

mest szenved, hogy a többiek ne szenvedjenek; ha valaki sir örömében, hogy szájából vette ki a falatot a másik számára; ha valaki nemeslelkűen feláldozza magát, megbocsát, önmagát legyőzi, fut, meghal, csakhogy mások élhessenek. De utóvégre, én értem magam és te is értesz. És a mi leginkább rossz, Mánuel, ami utálatos, az, ha valaki lesüti szemét, mint te a tiedet, szégyenletesen futván önmagad lelkiismerete elől, amely nekem ad igazat!... Mert ha nem, nézz szemembe az ártatlan és nemes oroszán bátorságával és nem a vérengző tigris alattomos vadságával . . .

És most hadd lássuk, van-e szived hozzá, hogy kezdve életeden, megtagadj valamit tőlem, ki úgy szeretlek, mint az atya, tőlem, ki minden véremet odaadnám neked, ha szükséged volna rá; tőlem, ki könyezve bocsánatért esdeklek nálad, bocsánatért a más fiának, bocsánatért a felfeszített Jézusnak nevében!

— Plébános ur! — felelt Mánuel férfias meghatottsággal. — Életem az öné. Szívesen odaadom . . . De öljön meg rögtön!

— De én nem életedet kérem tőled . . . Én többet és kevesebbet kérek tőled: hiuságod, önzésed, makacsságod és büszkeséged feláldozását. Szóval, én nem akarom véredet; én azt kívánom, hogy vedd ki szivedből a szerelmet Soledad iránt és a haragot Antonio Arregui ellen.

— És hogy aztán tovább éljek! Lehetetlen!

Gondolja jól meg, plébános ur, s meglátja, hogy ez lehetetlen.

— Lehetetlen önfeláldozónak lenni és tovább élni? Mit tudsz te — felelt don Trinidad valóban angyali mosolylyal. — Csak akkor él igazán az ember! És miben van az áldozat, hanem az életen át tart? Hidd el fiam, szép az élete annak, aki a mások javára szenvedett és szenved! Isten megszászorozza azt a jót és égi balsamként árasztja szét a feláldozó szive fölött! Szomorúan mosolyogsz? Azt hiszed, hogy csak hallomás után beszélek? Azt hiszed, én nem vagyok ember? Azt hiszed, én kőből vagy vasból vagyok? Azt hiszed, én nem csatáztam szenvedélyeimmel? Nos, figyelj:

Huszonkét éves voltam ... Ismertem egy nőt, akit úgy szerettem, mint te Soledadot s aki viszont szeretett. Házasságra akartunk kelni, amelybe szüleink szives-örömezt beleegyeztek. De atyám hirtelen meghalt s anyám megbetegedett, oly sokat dolgozott, hogy fentarthasson bennünket. Nyolcz testvérem közt én voltam a legidősebb; négy hugom és három neveletlen kis öcsém következett utánam. Hiába dolgoztam éjjel-nappal egy fazekas-üzletben, csakhamar nem volt kenyér házunkban, mert nem voltam képes mindnyájuk számára eleget keresni ... Mindnyájuk számára — jól jegyezd meg; mert amennyire szükségem volt, hogy megházasodhassam, azt már régen megkerestem! — Az akkori püspök megkönyörült ba-

jainkon és tudván, mily ájtatossággal vagyok a Szent Szűz iránt, felszólított, álljak be papnak s jó parókiát s későbbre jó jövedelmet ígért. Anyám, aki látta kisebbik testvéreim szenvedéseit, de aki szívem titkát is ismerte, sirt, mikor ezt a dolgot nekem elmondta. És mit gondolsz, mit feleltem? — Azt feleltem, amen! s átölelve, vigasztalni kezdém, én, aki magam is a mások vigasztalására szorultam! . . . És lemondtam Soledadomról, aki épp oly szép volt, mint a tied. És elbucsúztam tőle örökre . . . Sirtunk, de meg is voltunk elégedve mindketten, mert nem volt mit szégyenlenünk, de igenis volt, amire büszkék lehetünk . . . És misét kezdtem énekelni . . . És isten megsegített! És most itt vagyok! — Azt hiszed, nem szenvedtem azóta? Azt hiszed, kezdetben nem került kínomba másfelé fordítani arczom, ha régi jegyesemmel találkoztam? Azt hiszed, nem sirtam vérkönyeket? De azért, mily boldog voltam fájdalmamban! Anyám halálos ágyáról áldást szórt fejemre, látva, hogy testvéreim segítségem és pártfogásom révén mindennel el vannak látva. Hugaim előnyösen mentek férjhez. András öcsém San-Gil sekrestyése. Ferenczet megszabadítottam a katonáskodástól és most iskolamester. Tamásnak már gályája és két teherszállító kocsija van és maholnap meggazdagszik a levantei népekkel való kereskedésben. Jegyesem is férjhez ment egy derék emberhez és voltak gyermekei . . .

És én, Mánuel, aki szintén arról álmodoztam, hogy nekem is lesznek, én, a hajdani szerelmes, én, aki arra születtem, hogy egy ezred katonát parancsnokoljak és mindazt tegyem, amit a többi ember tesz: én mint nő, papi ruhába bujtam, elnyeltem keserűségemet, megfékeztem testi vágyaimat, mint gonosz vadállatot... És mos itt láatsz, itt vagyok, eltelve büszkeséggel és vidámsággal; megelégedettebb, mint valamennyi testvéreim, boldogabb, mintha nőül vettem volna azt a nőt; büszkébb, mint a világ valamennyi királya és császára. Mindez azért, mert Isten előtt mondhatom: hogy legyőztem önmagamat; hogy nem találok emlékezetemben egyetlen gondolatot sem, amely miatt pirulhatnék; hogy beváltottam minden fogadalmamat, hogy pálmák közt temethetnek el, mint az apáczákat... Fogod-e még ismételni, hogy az ember nem élhet, önmagát is feláldozván?

Mánuel mélyen megilletődve nézett erre az afrikai kolosszusra, aki negyvennyolcz éves korában beszélhetett ilyféle dolgokat, és nem tagadhatta meg tőle csodálkozása kifejezését.

— Én nem vagyok oly nagy — viszonzá — vagy szerelmem nagyobb, mint a kegyedé. Én nem tudom legyőzni... Én tudom, hogy le nem győzöm soha!

— Mert nem akarod!

— Dehogy nem akarom! Akarom, de nem vagyok rá képes.

— Dehogy is nem vagy képes! Bár sok ritka körülmény következtében bizonyos tekintetben vadállattá lettél, de azért szived emberi és az emberi szív, ha Krisztus példáját követi, erősebb, mint a világegyetem valamennyi oroszlánja és elefántja. A megalázás, az önlegyőzés, az önmagáról való lemondás bátorsága az igazi bátorság... És te nem lehetsz hijjával... Te jó vagy, már kis fiu korodban is az voltál; nagyon hasonlítasz atyádhoz! atyádhoz, aki felebarátja iránt való szeretete és becsülése miatt halt meg!

— A magam becsületéért akarok meghalni én — viszonzá Mánuel élénken. Nyolcz év előtt becsületbeli kötelezvényt állítottam ki az egész város előtt; nyolcz év előtt megesküdtem, hogy megölöm, aki imádottamat nőül veszi. Volt valaki, aki fel merte venni keztyűmet: most az egész város szeme rajtam függ. Mit tehetek, mit kell tennem, hogy nevetséges ne legyek, hogy ki ne gúnyoljanak mindazok, akik mindig remegtek jelenlétemben?

— Nagyon egyszerű! Meg kell bánnod rossz szándékoadat; jobban kell szeretned felebarátodat, mint magadat; vissza kell vonnod esküdet. Én feloldalak alóla!

— Ez nem elég.

— Pap vagyok.

— Ez nem elég! Megcsalnám, ha az ellenkezőjét mondanám önnek. Holnap el kell mennem

a rifára és fentartanom a kihívást. Ha Soledad és férje nincsenek ott, ha nem jelennek meg a felszólításra, amelyet alkalmas időben teszek, sok, nagyon sok, a magammal hozott összes aranyat felajánlom, hogy tánczolhassak Arregui asszonynyal. Az egyesület erre nem tehet egyebet minthogy keresésére indul. Ha egyedül jön, nem adom többé vissza férjének; ha férje vele jön, megölöm, és ha egyikök sem jön el, házokban keresem fel mindkettőjüket.

— Jézusom, mily borzalom! — kiáltott fel don Trinidad. — És Isten? és a törvények? és az igazság? Azt hiszed, nincsenek hatóságok ebben a városban? Azt hiszed, hogy még mindig a vadak közt vagy?

— A hatóság mindig csak azután jön. Ez az én gondom! Majd intézkedem, hogy amikor közbelép, Antonio Arregui már halott legyen. A mi a törvényeket illeti, Soledad áthághatja őket, mint annyi más szerelmes nő, s velem jöhet a világ végéig is. A mi Istent illeti, rajta áll, hogy e perczen is megöljön... Rajta állott, hogy ne tegyen oly szerencsétlenné!

— Utálatos mindaz, amit gondolsz, mindaz, amit mondasz! — szólt don Trinidad hatásos hangon. — Borzadok, hogy fölneveltelek! Hát semmi sem vagyok! Hát megveted könyeimet! Tán azt akarod, hogy még térdre is boruljak előtted?

— Nem, plébános ur. — Azt akarom, hogy

tekintsen olyannak, amilyen vagyok és ne kérjen tőlem szenthez illő csodákat, s aztán mondja meg, mit tegyek szívem jelenlegi állapotában, a vállalt kötelezettségek után . . . Akarja, hogy öngyilkos legyek? Akarja, hogy megőrüljek?

— Már most örült vagy! — viszonzá a pap.
— Ha nem volnál az, megértenéd, hogy amit tenned kell, az, hogy elmenj ebből a városból.

— Hová? Minek? — kérdé az ifju végtelen szorongással.

— Hová? Oda, a hol az utolsó nyolcz éven át voltál!

— Minek? — Hogy élj istennek és ne az ördögnek! Hogy légy jó emberré, segítsd felebarátodat és változtasd virágokká azokat a töviseket, amelyek szivedet tépik!

— Kegyed álmodik, don Trinidad! És azt mondja, hogy szeretett és mégis ezt ajánlja nekem! Nem szeretett kegyed soha, s nem tudja, mi a szerelem! Hová vinném lényem árnyékát, mikor lelke lelke itt marad? Miért élnék? Nyolcz éven át táplált a remény. hogy visszatérek ide és nőül veszem Soledadot! Mi táplálhatna most? Kegyed az istenről beszélt! Nos, tudja meg, hogy Isten, amikor a világra teremtett, ezt jelentette ki: Venegas Mánuel számára nem lesz más nő, más boldogság, más menny, mint Soledad. Kétszer bejártam a világot, láttam Cserkeszországban, Görögországban, Kubában, Peruban sok nőt, akik

közül néhányat istenségnek tartottak . . . Rám nézve sem istenségek, sem nők nem voltak: legfeljebb csak Soledad hiányát éreztették . . . ami nagyon szomorú és rettenetes dolog volt rám nézve! Elfordítottam tekintetem tőlük, és folytattam zárándoklásomat. Azaz, tisztelendő atyám, én még tovább mentem, mint kegyed. Én, sem mielőtt lelkemet Soledadnak szenteltem volna (s már tizenhárom éves koromban neki szenteltem), sem azután, sem ittlétemkor, sem távozásom alatt még gondolatban sem vétettem ellene . . . Én is hű voltam hitvallásomhoz! Én is beváltottam fogadásomat!

— És az a gonosz jól megfizetett érte! — mondá a plébános, más hurokat kezdvén pengetni, hogy kijózaníthassa Mánuel imádottjából.

Mánuel egyik kezét szívéhez emelte, mintha törszurás érte volna helyén; de csakhamar erőt vett magán és a fanatizmus félemlíthetetlenségével nézve nevelőatyjára, így kiáltott fel:

— Nem jól fizetett érte, de mégis jobban szeretem, mint bármikor!

Don Trinidad rémülettel hátrált. Úgy látszott, mintha ez az utolsó csapás, amely alatt azt hitte, hogy antagonistája leroskad, ő reá hatott vissza és őt sebesítette meg, elvevén tőle sok-sok illuziót. Mánuel még teljesen ép volt . . . Ez a hosszú társalgás semmire sem vezetett!

De a derék pap nem csüggedett. Úgy látszott, hogy előbb összeszedte magát, aztán meg-

változtatta csatatervét. Vereséget szenvedvén az egyik oldalon, bizonyára a másikon erősödött meg, s a legvégső eszközökhöz, a tartalékban levő erökhöz folyamodott, amelyeket már a Santa-Luparia-kápolnából való kimenete előtt előkészített. Legalább erre lehetett következtetni szavaiból és kijelentéseiből, amelyeket azóta mondott, amióta Mánuel az előbbi rettenetes feleletet adta.

— Jól van hát, fiam! De micsoda hideg toledői éjszaka van! — szólt, miközben tenyerével testét simítgatta, mintha sajnálta volna önmagát. — Polonia! Polonia! Hozd el köpönyegemet! Nézzék már meg ezt az embert! Szépen megfizet öreg napjaimra! Semmiben sem engedni nekem! Hágy beszélni, egyre beszélni és aztán mindent megtagad! Azt mondani nekem, hogy a gyilkosság és a házasságtörés nélkülözhetetlenek! Ezért neveltem! Ezért szerettem oly nagyon!

Igy beszélt don Trinidad, anélkül, hogy hajdani tanítványára nézett volna. Mánuel pedig nagyobb meghatottsággal és meglepetéssel hallgatta e szavakat, mint az előbbieket mind együttvéve, noha észre lehetett venni, hogy minden ellentmondásos voltuk mellett amazok is visszhangot keltettek lelkében. A paphoz lépett tehát és szeretettel teljes tisztelettel kérdezte tőle:

— Mit szándékszik tenni? Miért kéri a köpenyt? Ki akar menni?

— Igen, barátom! — felelt don Trinidad egész határozottan.

— De hová megy?

— Hát hová kell mennem? Ahová keresztényi kötelességem hí! Megyek megakadályozni azokat a gonosztetteket, amelyeket kijelentésed szerint elkövetni szándékszol! Nem hagylok el, sem ha a nap süt, sem az árnyékban; követlek mindenüvé; veled töltöm hátralevő napjaimat, még ha lábrugásokkal kergetsz is el és egész éjszakákat kell kapud aljában virrasztanom! Ilyképp csak az én holttestemen keresztül hajthatod végre azokat a hőstetteket, melyekről beszéltél s ezzel műved teljesebbé lesz!

Mánuel rémulten hátrált.

Ugyanakkor lépett a szobába Polonia is, magával hozva don Trinidad köpenyegét, és ijedt hangon kérdezte:

— Ily későn ki tetszik menni?

— Igen, leányom, megyek akár a pokolba is ha szükséges lesz! — Ne várj ma éjszakára.

— De plébános ur, ez egyenlő a halálkíséréssel — kiáltott fel a hajdani dajka. — Tegnap este későn, majdnem holtra fáradtan jött haza, annyi órán át járkált a mezőkön . . .

— Téged kerestelek — szólt don Trinidad, anélkül, hogy Mánuelre nézett volna, de öklével megtaszítva őt.

— És ma reggel a csillagokkal kelt fel s

egy perczig sem pihent, annyira el volt foglalva a parókiabeli ünnepségekkel és az utczai látványosságokkal . . . nem tudom, ki hibája miatt.

— Mit akarsz, leányom — szólt don Trinidad gyermeki hangon. — Nincs más mód, mint megragadni az állat vállát és addig vonszolni, míg lábára esik és kimulik! — Feküdj le és pihenj, mert te is sokat fáradtál már ma . . . Szegény öreg asszonyka! Mennyire sajnálom, hogy ennyi boszúságot okozok neked! — Most hát menjünk, Mánuel ur . . . Mondja meg, hová megyünk előbb; felkeresünk és megölünk egy derék embert, avagy egy családanyát megyünk-e rábirni, hogy térjen le a kötelesség útjáról?!

Mánuel a lakás egy szögletéből, don Trinidadnak hátat fordítva, szemét a földre szegezve, mélyen meghatva hallgatta e szavakat, amelyek mind ellene irányultak. Különösen a plébános utolsó gúnyos és maró szavai bizonyos nyöszörgésre készítették, mintha lelkébe hatoltak volna.

Polonia most ezt mondá:

— De csak nem megy el vacsora nélkül! Esteli tiz óra van, s délután egy óra óta mást nem evett, mint azt a rossz huslevest, s ahhoz is alig nyult hozzá.

— Igaz, nagyon igaz. De mit akarsz? A dolgok így fordultak . . .

— Ne feledje el, hogy mára két füstölt foglyom van, amelyeket nagyon szeret!

— Innen is érzem illatukat és még e kellemtelenségek közt is gondoltam rájuk! Bocsássa meg Isten, de egyedüli vétkem, hogy jól eszem az ünnepnapokon! Mindazonáltal meg akarom mutatni ennek a gyávának, hogy az ember ura a maga szenvedélyeinek, vágyainak, akaratának . . . Mondd meg a cselédnek, hogy mindjárt vigye el azt a pár foglyot, kenyeremet, befőttemet, szóval, amit vacsorára akartál adni — annak a szegény kőműves-özvegynek, akinek a férje a multkor megölte magát . . . Így legalább megülheti gyermekeivel a mai ünnepet, míg én e szerencsétlenek örömének gondolatából fogok táplálkozni!

— De fiam — szólt a hajdani dajka neveltjéhez halk hangon — gondold meg, hogy holtan fogsz összerogyni! Hogy odaajándékozod a foglyokat, jól van, Isten majd megáld érte . . . De egyél más valamit . . .

— Semmit! Nem vacsorálok! Az áldozat megtörtént! Ma este talán a lelkek felvonulását fogom látni . . . és Isten megjutalmaz azzal, hogy visszaadja az eszét e lelketlen emberfélének.

— Ez már sok! — sikoltá Mánuel don Trinidadhoz fordulva. — Kegyed halálomat határozta el! Kegyed nem könyörületes velem szemben!

— Akkor igazán nem tudom, hogy ki könyörületes! — felelt hidegen a pap. — Talán a közönség, amely a te rovásodra óhajt mulatni, mintha a színházban valami tragédia előadásáról volna szó.

— Csak azt mondom — viszonzá az ifju nyájasan, — hogy vacsoráljon és feküdjék le...

— Tőled függ, hogy megtegyem... Maradj velem vacsorára és aludjál itt! Ha nem is eszünk foglyokat (mert ezek már nem a mieink), van friss tojás, sonka; ami pedig a fekvést illeti, régi fekvőhelyed még meg van.

— Szobája éppúgy van még, amint elhagyta — szólt Polonia kimondhatatlan nyájassággal.

— Plébános úr, nekem haza kell mennem, — hebegte Mánuel.

— És én veled megyek — viszonzá don Trinidad, kitünő kedvűnek tetteve magát. — Te rendelkezel. Tehát csak menjünk... Isten veled, Polonia; a viszontlátásra, amikor Istennek tetszik!

— Istenem! Istenem! Mi lesz belőlem? — nyögte a szegény Venegas, utnak indulva. Ezzel az emberrel nem számoltam.

— Várj egy kicsit — kiáltott fel don Trinidad, testével elállva az ajtót. Néhány megbizásom van Polonia számára.

Mánuel egy székbe rogyott.

Don Trinidad gazdasszonyával a folyosóra ment s gyorsan ezt mondá neki:

— Most rögtön fel kell keresni Mária Jozefát, a maga vagy a leánya házában...

— Már itt van egy félóra óta és vár rád! — viszonzá a gazdasszony.

— Oh! Isten küldte! Beszélni fogok vele...

Te állj itt őrt; és ha látod, hogy foglyom menekülni akar, értesíts. De ne társologj vele!

Néhány percz mulva a plébános befejezte Soledad anyjával való beszélgetését és visszatérve a szobaajtóhoz, így szólt a levert ifjuhoz:

— Amikor tetszik, mehetünk.

— Maradjon kegyed, don Trinidad — szólt Mánuel felemelkedve és könyörgő hangon.

— Don Trinidad nem enged!... A hová te mégy, én is megyek; ha hozzád, akkor hozzád — és ez a legokosabb, amit tehetünk — ha kalandra, hát kalandra. Ah! el is felejtettem azt a czókk-mókot...

Így szólt az elszánt plébános és kezébe véve hajdani tanítványa megtakarított pénzét, biztos lépéssel ment lefelé a lépcsőn, közben egyre ezt kiabálva:

— Menjünk... jőjj... add ide karodat, mert odavagyok a fáradtságtól.

Mánuel lehajtotta fejét és don Trinidad után ment, aki oly erővel fogódzott karjába, hogy nem egykönnyen lehetett volna megkülönböztetni, melyikök az erős és melyikök a gyenge, melyikök az őr és melyikök a fogoly.

Végül aztán don Trinidad az udvar közepéig ment vissza, s mámoros emberként huzva magával Mánuel, erősen kiáltá:

— Aztán csak, Polonia, ne felejtse el oda-küldeni a foglyokat, a hová mondtam.

Aztán halkan hozzátevé:

— Pedig mily jók lehetnek azok az ördög-adták! Ez a Polonia úgy főz, mint egy angyal!

IV.

Gyermekek és öregek.

Amint így don Trinidad és Mánuel a házak mellett elhaladtak, csak nagyon kevés emberrel találkoztak, akik tisztelettel és meglepetéssel nyitottak utat e két csodálatos teremtménynek, akikről annyi sokat beszéltek a városban.

Nem így történt azonban, amikor a Nagytérre érve, a híres patika előtt kellett elhaladniuk.

A gyógyszerért már éppen zárták, és a félig nyílt ajtó világosságánál Vitriolót lehetett észrevenni, amint utolsó hiveitől bucsuzott és utasításokat adott nekik a következő napra vonatkozólag.

Amint azonban a hold fényénél észrevették a Mánuel és a pap-alkotta érdekes csoportot, halkán nevetni és beszélgetni kezdtek, sőt a legfiatalabbak annyira vetemedtek, hogy utánok mentek; s érintették is őket, abban a reményben, hogy néhány szót leshetnek el.

De reményük meghiusult; mert a pap és régi tanítványa egy szót sem váltottak egymással az egész úton, mígnem a régi »kántorházba« nem értek.

A házat Basilia gazdagon kivilágította ; az ajtókat kinyitatta és az egész szolgaszemélyzetet készletben tartotta, hogy urát gazdagságához és nemes mohamedán származásához méltó tisztelettel fogadja.

A malagai arriero három öszvérével mint portás várt a kapu előtt, és el volt szánva, hogy addig nem távozik a városból, míg nem látja a rifát, amelyet maga Venegas annyira dicsért előtte a múlt estén. Mély tisztelettel köszöntötte a rendkívüli személyiséget, akivel három napig jött együtt, anélkül, hogy sejtette volna, hogy a retteget és félelmet hozza magával.

A lépcső aljában az álnok Volanta állott, aki nemcsak Vitriolónak volt barátnője, és Soledad és Mária Jozefa asszony asztaltársa, hanem Poloniával és Basilicával is barátságos viszonyban állott. Így tehát, mint rendesen az árulóknak és kémeknek, szabad járás volt biztosítva neki a három ellentétes mezőn át. Don Trinidad, akinek csalhatatlan ösztöne volt, nem szívesen látta ezt az asszonyt, de ez kezét csókolt neki és aztán a sötétségbe bujt, mint a vakondok barlangjába.

Az első asztal előtt Basilia állott, aki, miután szokás szerint háromszor üdvözölte Mánuel, tiszteletteljesen így szólt hozzá :

— Engedje meg a nagyságos úr, hogy Isten hoztát mondjak . . . A teremben nagy látogató várja !

— Mit beszél ez az asszony ? — kérdezte

bosszúsan Mánuel don Trinidadtól. — Én nem fogadok látogatókat, kivéve don Antonio Arreguit, vagy segédeit.

— Csak menj be, menj be, — viszonzá don Trinidad mosolyogva. — Nem tagadom, hogy az, aki a teremben van, szintén nem mint segéd jött volna; de mint a te segéded!... Majd meglátod, barátom, majd meglátod!

Mánuel e titokzatos szavak hallatára nem tehetett egyebet, minthogy gyorsan a terembe hatolt, s a nehézkes és fáradt don Trinidad Muley nagy nehezen követte.

A meglepetés, a fájdalom, a harag sikoltása tört elő a szerencsétlen ifju kebléből, midőn meglátta, hogy ki a jelzett látogató... És a rémület és a kétségbeesés mély sóhaja szállt el a derék plébános lelkéből, midőn fogadott fiának e kiméletes és ünnepies helyzetben való feldühödt és tiszteletlen magaviseletét látta...

Mert a látogató a templom Gyermek Jézusa, Földgolyós Gyermekke volt, ugyanaz, akit az ifju sok éven át imádott, ugyanaz, akit aznap délután a körmeneten vittek!

Ott volt ezüst- és arany-trónján, a főterem közepén rögtönzött oltár fölött; gazdagon felöltözve, számos gyertyától megvilágítva és szép, természetes virágokkal felékesítve; menyezetkép a szövetség küldötte zászló lengvén fölötte. A szobor mellett levő asztalon ezüst tál állott, amelyen színes

szalagokkal összekötött, diploma módjára összehajtogatott papir feküdt.

— Mi ez? Ki rendezte ezt a nevetséges komédiát? — kérde Mánuel don Trinidad felé fordulva. — Azt hiszik, még gyermek vagyok? Azt hiszik, még mindig ostoba vagyok?

Az érdeemes lelkiatya vigasztalan lett. Mindazonáltal elég erős volt, hogy bánatát elrejtse és bezárva a terem ajtaját, a vizsgálóbíró zord hidegségével szólt az istenkáromlóhoz:

— Ebben nincs semmi új, semmi különös. Ez annyit jelent, hogy a Gyermek Jézus egyesülete, amelynek tagja vagy, a jövő évre háznagyává választott. A régi szokás szerint, melyet jobban ismersz, mint bárki más, elküldi hozzád a Szent Szobrot, hogy egy napig házadban lakjék és hogy adj neki tetszés szerinti ajándékot, amely a holnap délutáni rifán lesz kiállítva. — De feltéve, hogy mindez nem volna így, miért nem örülsz, hogy házadban látod a Gyermek Jézust, az élő Isten Fiát? Mért nem borulsz Előtte térdre és nem köszönöd meg azt a nagy tiszteletet, amelyben részesít? Talán nem vagy legbuzgóbb imádója, legalázatosabb szolgálója, leglelkesebb hívője?

— Nem, uram, — szólt Mánuel gyászosan.

— Ah, gyalázatos! És ezt nekem mondd! — tört ki don Trinidad oly dühvel, amely fájdalomának megfelelt. És ezt Előtte mondd?

Mánuel keresztbe fonta karját és nem felelt.

— Hát ezt tanultad utazásaid alatt! — szólt a pap, kezét Mánuel vállaira téve. — Hát ezen az úton jutottál ennyi gazdagsághoz? És nekem akartad hagyni! És azt akartad, hogy a szegények közt oszszam szét! Sem én, sem a szegények nem akarunk semmit egy pogánytól!

— Plébános ur — hebegte Mánuel. — Beszéljen halkabban... Én nem vagyok se pogány, se zsidó, se keresztény...

— Hát mi vagy akkor, te istentelen?

— Én semmi sem vagyok — viszonzá az ifju, lecsukván szemét és felvonván vállát, mint aki oly vétket jelent ki, amelyért nem tartja magát felelősnek.

— Jézus, Jézus! — kiáltá a pap kimondhatatlan rémülettel. És eltávolodva attól, aki ezt a sértést követte el rajta, egy székbe hanyatlott s hátat fordítva Mánuelnek, keservesen sírni kezdett.

Mánuel most komoly hangon így szólt:

— Nem volt szabad kegyed előtt az igazságot titkolnom. Azért hallotta tőlem azt, amit eddig még senkinek se mondtam. — Én nem kérkedem ezzel a szerencsétlenségemmel, amelylyel a világ kegyetlen tanításainak tartozom, amelyre a különböző éghajlat alatt lakó népek viszonyai vezettek rá, amit oly könyvekben olvastam, amelyeket nem lett volna szabad megírni. Mindazonáltal tisztelen a mások hiedelmeit és tudom, hogy megsérteném őket, ha képmutatólag elfogadtam volna

e szobor háznagyságát, amikor szívem csak azzal a tisztelettel van iránta, amelylyel szeretett halottainknak szoktunk adózni.

— És én neveltem ezt az embert! — sikoltádon Trinidad kétségbeesetten. — És én fiamnak neveztem! Én egész lelkemből szerettem! Most már értem, miért vetette meg az este minden tanácsomat! Most már tudom, hogy nincs számára segítség! — Ki kormányoz egy kormány nélküli hajót? Hogy lehet a zabolátlan lovat féken tartani? Le vagyok győzve! Veszte biztos! Szenvedélyeinek martaléka lesz! Az utolsók között ő lesz a legutolsó! Sátán győzött! Gyermek Jézus! hallgasd meg alázatos szolgád könyörgését; vedd el életemet! Nem akarok többé ez utálatos világban élni! Őlj meg kegyelemből! Vigy el magaddal! Szent anyád majd örködik Polonia fölött, mint Polonia örködött fölöttem negyvennyolcz éven keresztül! — Ah! Mily különbség van az egyes lények között! Ő alamizsnaként tejével szoptatott, mikor anyám beteg volt s dajkát nem tarthatott számomra . . . Ő adott kenyeret, amikor házunkban nem volt elég számunkra. Ő helyezett el inasnak egy fazekas mesternél . . . Ő segített akkor is, amikor szegény anyám meghalt és magamra maradtam. Ő volt nekem az, ami én e lelketlen embernek! Gyermek Jézus! Legtisztább Szűz! Gondoskodjatok belátástok szerint e két öregről, akik sohasem tagadtak meg titeket, és ha tettünk valami

jót ezen a világon, szolgáljon a szerencsétlen Venegas Mánuel szive megindítására!

Ez a keresetlen imádság mélyen meghatotta a fiatal hitetlent, nem rendkívüliségével, hanem azért, mert a filozófiai okoskodásoknál a jók könyeinek nagyobb hatásuk van, különösen ha érzékeny és nemes szivre hullanak. Ha don Trinidad teológiai érveket alkalmazott volna, Mánuel raczionalista érvekkel felelhetett volna neki, mint ezt napjainkban gyakran látjuk: de mit lehetett felelni a Poloniára vonatkozó dicsőítő beszéd ellen?

Mánuel tehát megölelte nevelőapját és levéve arczáról kezét, zsebkendőjével törülte le könnyeit, azután így szólt hozzá:

— De plébános ur, ne sirjon így, mert könnyei megölnék. Gondolja meg, hogy már nem tudom, miképp védekezzem szeretete, ellenállhatatlan jósága, szavának édes méze ellen! Hisz tulságosan visszaél szeretetemmel és tiszteletemmel, ha tovább is ily csapásokkal ostoroz.

Don Trinidad megragadta a kezét, amelylyel az ifju könnyeit törülte és aztán félig sirva, félig mosolyogva, mint az anyjától becézett gyermek, így szólt:

— De, ember! legalább nézd meg s ne fordíts háttat neki! Gondold meg, hogy nekem Istenem, hogy Istene szüleidnek, hogy Istene hazádnak, aki látogatást tesz nálad! Gondold meg, hogy megvetésed nagyon elszomorítja!

Mánuel, akiben a babona túlélte a hitet, (ha ugyan valóban hitt valamikor) a Gyermeke Jézus felé akarta fordítani fejét, de nem merte. A rémület borzongása futott végig rajta s lecsukta szemét.

De irva volt, hogy aznap a legkülönösebb események találkozzanak össze... Mánuel és a pap ugyanis e perczen mellettük egy gyermek csendes siránkozását hallották.

Mánuel rémülve nézett don Trinidadra, azt hívén, hogy a Gyermeke Jézus sir...

Don Trinidad szomoruan mosolygott és a terem ajtaja felé mutatott, amely épp akkor nyílt meg és amely előtt Mária Jozefa asszony állott, aki karján szép kis gyermeket tartott és nem mert belépni...

— Ne ábrándozz se valódi, se képzelt csodákról — szolt ekkor a pap Mánuelhez. — Itt csak olyan csoda történik, melyet jó szived vihet végbe. Soledad fia van előtted s azért jött, hogy szülei számára bocsánatot kérjen tőled!

— Soledad fia! — ordítá Mánuel, a széles terem hátsó részébe futva. — Oh hóhérok, hisz ti meg akartok ölni! Ti örültté akartok tenni!

És miközben ezt mondta, összeszorított öklével a falat verte, mintha rést akart volna ütni rajta, hogy megmenekedhessék a veremből, melyet szivének ástak.

— Mánuel, csillapodjál — mondá don Trini-

dad, gyöngéden hozzáközeledve. — Nem én vagyok a te hóhérod . . . magad vagy az, és az enyém és ezé a szegény családé is, mely könyörületért esdekel nálad!

— Vigyétek, rejtsetek el, ahol senkisémet látja az árulásnak és hazugságnak ezt az aljas termékét — kiáltotta az őrzöngő, anélkül, hogy elfordult vagy eltávozott volna a faltól.

A gyermek ismét sirni kezdett.

— Nagy hősiség! — kiáltott fel don Trinidad Muley — szidalmazni egy szegény gyermeket! Megijeszteni . . . eltaszítani . . .

— Nem akarom látni — ordította Mánuel. — Ha látnám, megölném.

— Már nem sok hiányzik, hogy megöld! Már úgyis beteggé titted — szólt szomorúan a gyermek nagyanyja. Anyja tej helyett méreggel szoptatta, amióta megtudta, hogy jösz. Ma este magamhoz vettem a gyermeket, aki éhezett, sirt, mint ha az ő hibája volna, hogy te boldogtalan vagy.

— De hát miért nem jön helyette édes apja? — felelte Venegas kétségbeesetten. — Miért nem jön a gyáva, aki elrabolta boldogságomat? Miért fut? Miért bujkál?

Don Trinidad hallgatásra intette Mária Jozefa asszonyt és maga sietett felelni helyette.

— Tegyük fel, hogy ez a derék ember fél tőled . . . Hát nincs elég oka rá? Hát mindenkinek oly vérengzőnek kell lennie, mint neked? Hát

az első kétségbeesett emberrel, aki kihív, mindjárt élet-halálharczra kell menni? Mert utóvégre tisztázzuk a dolgot! Mondd meg nekem, Mánuel, mily jogod van neked Soledadhoz? Igért neked valamikor valamit? És azután mit remélhetsz tőle most? Oly becstelennek tartod, hogy miattad képes lesz feláldozni a maga és a férje becsületét?

— Soledadnak nincs férje! Soledad az enyém! Soledad engem szeret! — kiáltott fel Mánuel fanatikusan és aztán kihívó mozdulattal kérdezői felé fordult.

— Feleljen neki, asszonyom — szólt don Trinidad Mária Jozefa asszonyhoz.

— Mánuel — szólt az anya, elrejtve unokáját, miközben beszélt, — nem tagadom, leányom szeretett egykor és én sohasem tettem neki szemrehányást miatta. De leányom erényes, és mivel más-hoz ment férjhez, semmit se várhatsz és semmit sem szabad várnod tőle . . .

— Hazugság! Soledad nem ment férjhez! — kiáltotta Mánuel kétségbeeséssel. — Házassága semmis! Soledad még mindig engem szeret! Én ismertem, amikor még kis leány volt! Én tudom, mit jelentenek isteni könnyei, amelyeket a délután folyamán ejtett!

— Tévedsz, Mánuel — folytatta az anya. — Soledad nem fog véteni anyai kötelességei ellen. Itteni jelenléted csak mindnyájunk szerencsétlenségét okozhatja; ő már nem tehet boldoggá sem

téged, sem önmagát! Az egyedüli jó, amit leányommal tehetsz, — és ezt meg is teszed, ha annyira szereted, mint mondod — hogy távozol, békében hagyod és nem törsz családjának vesztére. És ezt jöttünk kérni tőled én és e kis angyal is! Ezért esedezünk hozzád!

— Jöjjön el ő maga! — viszonzá Mánuel leirhatatlan arroganciával. — Majd meglátják, hogy nem azt kéri tőlem, hogy távozzam! Én ismerem őt! Szive az enyém... csakis az enyém és az enyém nyolcz éves kora óta!

— Ez örültség, Mánuel! — viszonzá Mária asszony. — Hogy jöhet el hozzád egy férjes asszony? De hisz ma délután könyözönével már világosan kifejezte azt a kívánságát, hogy bocsáss meg neki és bocsáss meg mindnyájunknak!... Soledad nem azért sirt, amiért te képzeled. Soledad félelmében sirt, mint ez a szegény gyermek.

— Félelmében! — viszonzá Mánuel gunyos hangon. — Ez uj hazugság! Soledad nem fél tőlem és ezt jól teszi. Soledad ismer! — Aki fél, az gyáva zsarnoka... Félt maga, aki nem akadályozta meg házasságát... Félt, aki nem nevezheti magát Soledad fiának, mivelhogy nem az én fiam... És ti hárman jól is teszitek, ha remegtek! Ah, első gondolatom volt igazán helyes! Antonio Arregui halála megold mindent. Maga itt marad e kiteszített gyermekkel, a bűn e fiával, én pedig távozom imádot-tammal! Megölöm hát Antoniot! Megölöm, még a

templom közepén is! Megölöm még az egész világ ellenére is!

— Ahogy tetszik — tört ki végre don Trinidad, a haragtól és a bosszuságtól elragadtatva. — Hisz ez annyi, mint szemtől-szembe sértegetni engem! Nem pofozlak fel itt nyomban, mert a Gyermekek Jézus előtt vagyunk! De távozom... Megvetlek, elhagylak! Jól fogadtál házádban, mikor első izben léptem át küszöbét!

— Mánuel, térden állva kérlek, — szólt ugyanekkor az öreg asszony, leborulva don Rodrigo fia előtt. — Egy szegény anya könyörög hozzád annak a nevében, aki téged szívében hordott! Távozz a városból! Könyörülj ezen az ártatlanon! És ha már árvává akarod tenni, öld meg most mindjárt. Én adom oda neked... Itt van!

És amint így beszélt, lába elé tette a kis gyermeket, azzal az ihletett vakmerőséggel, amely csak a női lelkekben, az anyai szivekben fakad.

— Távozzunk, asszonyom! Hagyjuk itt ezt a szörnyeteget — szólt don Trinidad. — Majd a törvény oltalmához folyamodunk. Én magam intézkedem, hogy börtönbe vessék... Isten veled, don Rodrigo Venegas méltatlan fia! Távozom, mert tiszteletlenségeid kidobnak házádból. Távozom, mert képesnek tartalak, hogy kezet emelsz reám, ha érdemedhez méltón büntetnélek... Isten veled, viszonyunk megszakadt... Sajnálom, hogy megismertelek!

— Mánuel, ne hallgass rá!... hallgass én reám — folytatá Soledad anyja, az ifju lába elé vetve magát, aki megkövülten állt, égnek meredező hajjal és homloka köré szorított ököllel... Ne higyj neki, Mánuel! Don Trinidad jobban szeret, mint életét, ő második atyád! És én is szeretlek és szeret ez a gyermek is. Nézd, nézd, mint mosolyog feléd!

— Elég — sikoltott végre Mánuel szívet repesztő hangon, leengedve karját és felemelve fejét.

— Elég, kegyetlen hóhérok, akik kinozni jöttetek ide! Hagyjatok már el!... Távozzatok!... Menjetek innen! Parancsolom... tanácsolom... könyörgöm. Hagyjatok magamra, ha nem akarjátok, hogy véretek az enyémmel együtt tócsát ne alkosson ebben a teremben. Vegyétek el előlem a gyáva zsvány fiát, aki elrabolta boldogságomat! Távozzék, asszonyom... Távozzék, plébános ur... Már nem vagyok a magam ura! Képes vagyok borzalommal betölteni az egész világot!

Mánuel mindezt oly hangon mondá, hogy Mária Jozefa asszony remegve emelkedett fel, karjába vette a csecsemőt s csendesen hátrált az ajtó felé, anélkül azonban, hogy levette volna szemét arról a rettenetes arczról, amely inkább hasonlított a tigriséhez, mint az emberéhez.

Még don Trinidad is félni kezdett, nem ugyan a saját személye, hanem a gyermek, az öreg asszony és maga Mánuel miatt, aki már-már meg-

halni, vagy megőrülni látszott, annyira háborgott a lelke, annyira kidagadt a halántéka, annyira rémítő volt a tekintete! És tudván, hogy ezután már mit sem mondhat neki, és hogy a szerencsétlennek sincs több ereje szavai elviselésére: maga is hal-
kan visszavonult, mély szánalommal és elmúlt ha-
ragja legkisebb nyoma nélkül nézve Mánuelre.

Így hagyta el a termet, amelynek ajtaját azonban nem csukta be egészen.

Mánuel egyedül maradt a Gyermekek Jézussal.

V.

A lelki harmat.

Az éjjeli őr éppen éjfél kiáltott, amikor don Trinidad és Mária Jozefa asszony visszavonultak a szobából, a Földtekés Gyermekek hatalmára bízva a megoldását annak a végső válságnak, amely elé Venegas Mánuel lelke érkezett.

Azután az egész házban mély csend honolt, amelyet csak az örökös pap óvatos léptei zavartak, aki olykor-olykor a kulcslyukon át figyelte meg Mánuel-t. Koronként a konyhában tartózkodó nők sugdolódzásai is fel-felhallatszottak...

E nők közt Polonia is ott volt, aki nem tudta fékezni nyugtalanságát és zavarát, amint egyedül maradt. A gyermek, akit Basilia elcsendesített, nagyanyja karjában szendergett. A Volanta is ad-

dig sirta képmutató könyeit, amig don Trinidad elvesztette bizalmatlanságát, és így ő is ott lehetett volt e betegőrző-gyülekezetfélében, ahol annyi minden fontos dologról beszéltek. Végül a malagai arriero is ott horkolt az udvarban, egy kemény széken ülve, mint azt a helyzet komolysága megkivánta.

Az első, amit Mánuel tett, midőn egyedül maradt, az volt, hogy eloltotta valamennyi gyertyát, amelyek a Gyermekek Jézus körül égtek, úgy, hogy a terem teljesen sötét lett.

Ez nagyon elszomorította don Trinidadot, aki még mindig reménykedett hajdani tanítványának ama fenséges Szobor iránti ájtatosságában. De azután arra gondolt, hogy a gyertyák eloltásának ténye annyit is jelenthet, hogy a fiatal ember bizonyos tekintetben félelmet érez elhamvadt hitének fantázmája előtt, s ez az okos feltevés némiképp megvigasztalta.

Mánuel fel és alá járkált a sötétben.

Olykor-olykor megállott és érthetetlen hangok, tompa ordítás, elnyomott sóhajok hagyták el ajkait, mintha két különböző lény csatázott volna benne: egy vadabb és egy gyöngédebb.

Az ifju kétségkívül átgondolta mindazokat az emócziókat, amelyek aznap érték. Lelki szeme előtt bizonyára felujultak a közönség kihívó kiáltásai; a Santa Maria de la Cabeza-utcza; Soledad váratlan megjelenése, félelmetlensége, szépsége, szerelmes tekintete, bőséges és keserű könnyei, don

Trinidaddal való találkozása, azok a keresztényi kiáltozások, amelyekbe a közönség tört ki, a jószágos pap áldásos beszéde, sirása, kérései, a Gyermekek Jézus látogatása, az az istentelenség, amelylyel fogadta, a fájdalom, amit ezáltal a jó lelki atyának okozott . . . Eszébe jutott Soledad gyermekének és anyjának megjelenése, az öreg asszony okos beszéde, az ártatlan gyermek sirása és mosolygása, a megbántott pap sértései és fenyegetései, látni vélte nemeslelkü pártolóját, a nemes lényt, akit legjobban szeretett a világon . . .

Most a szeretetnek mindezen szavai, a jámbor tanácsok, ezek az ünnepi jelenések, a gyöngéd könyörgések, az édes könyek, az apai harag ama jelei mind hozzájárultak, hogy a vadállat szivét megszelidítsék. Ezért nyögött és ordított dühében, mint a megsebzett oroszlán. Ezért harczolt annyit maga magával és ezért hagyta egyedül don Trinidad Muley, látva, hogy egyetlen törekvése sem maradt haszon nélkül, hogy valamennyi tanácsa munkált az ifju lázongó szellemében és hogy lelke ingadozik, önmagától fél és remeg, majd harczolni akar, majd lecsillapszik és minden perczen megadhatja magát. De ah! mivé lenne a tiszteletreméltó plébános boldogsága, békéje . . . mi lenne nemeslelkü vállalkozásából, ha a fiatal ember ellentállana e végső rohamnak? Ekkor már nem volna többé reménység az üdvösségre!

Ez a harcz a büszkeség és az alázatosság, a

harag és a türelem, a szenvedély és erény, a magaszereget és önmehtagadás, az önzés és a könyörület, a vadállat és ember között hosszú ideig tartott. Hisz az agónia órái oly hosszúak! . . .

Két óra tájban Mánuel már nem sétált, nem sikoltzott, nem sóhajtott többé . . . Kebléből csak olykor-olykor törtek elő mély sóhajok, amelyek azonban csakhamar szintén elnémultak.

Don Trinidad már nem tudta megkülönböztetni: a terem melyik részében van az ifju; vajjon leült, avagy tán álomba merült-e . . . A csend, amely e sötétségben honolt, abszolút, siri, valóban félelmetes volt. Úgy tetszett, mintha a beteg meghalt volna.

De hátha csak betegsége halt meg? Nem eshetett-e úgy, hogy Mánuel végre is az észre, az igazságra, az emberi méltóságra, a lelkiismeret életére ébredt?

E kétségben a pap lemondott arról az eszméről, amelyre egy perczig gondolt: világot akart kezébe venni és a terembe lépni.

Mindjárt örült is, hogy tudott várni, mert csakhamar olyat vett észre, ami csekélysége mellett is igen jó jelnek tünt fel neki. Ez a dolog arra a szertartásra emlékeztette, amelylyel Nagyszombat reggelén a templomban az új tüzet szokták meggyújtani . . . Mánuel ugyanis egyszerre csak jelt adott életéről azzal, hogy tüzkő, kova, tapló és egyéb akkoriban használt eszközök segítségével világot akart gyújtani.

— Lumen Christi — mormolá don Trinidad, keresztet vetve magára.

Mikor aztán tüzhöz jutott, ismét meggyújtotta a gyertyákat, amelyeket eloltott volt, úgy, hogy a Gyermek-Jézus gazdag fényességben s az egész tágas szoba nappali világosságban úszott.

Aztán hősünk a Szoborral szemközt ült le és mély, csendes szomorúsággal nézett rá. A vihar már elült, de a vasember lecsillapodott arczán mély és eltörülhetetlen nyomokat hagyott. Úgy tünt fel, mintha tíz évet élt volna át két óra alatt; anélkül, hogy öreg lett volna, már fiatal sem volt többé. Arcza az aszkétikus melankóliának azt az állandó kifejezését öltötte fel, amely a kijózanodottak arczát jellemzi.

Többet mondunk: abban a szomorú tekintetben, amelylyel a Gyermek-Jézus Szobrát nézte, a vigasz édessége sem volt meg. A nyugodt, gyógyíthatatlan fájdalom tekintete volt ez, ugyanolyan, amelyet a kegyetlen veszteség és mély szenvedés éveinek elmúltával egy elhalt gyermek, árván hagyó szüleink vagy oly szerelem képe előtt érzünk, amely lelkünk legszebb virágait hervasztotta el.

— Nem imádkozik, nem sír! — gondolá keserűséggel don Trinidad — aki maga is olyanfélét gondolt, mint mi.

És megfigyelő helyéről több szomorúsággal távozott, mint amily örömet okozott neki az ifjúnak régi pártfogójára vetett első tekintete.

— Nincsenek még kibékülve — mondá azután a pap, más formában fejezve ki bosszúságát. — Pedig az igazság az, hogy a szegény Mánuel világos jelét adja, hogy hajlandó a békére! Isteni titokzatosság! Mily csekély munkájába kerülne most e Gyermeknek, ha fogadott fiam nyaka köré fonná karját, mint hajdan Padovai Szent Antallal tette? Ez megmenthetne mindnyájunkat!

Azután visszatért az ajtónyíláshoz és buzgón imádkozni kezdett a szent Szobor előtt, mintha valamely csoda művelésére akarta volna rábírni.

— Semmi! Nem törődik velem — szólt magában, látva, hogy a Gyermek-Jézus nem mozdul. — Bizonyára nem akar! Tiszteljük Isten akaratát! De ki is vagyok én, nyomorult vétkező, hogy tanácsokat merek adni parókiám Képeinek? Ha követnék, én volnék a szent és nem ők! — Jól teszed, Gyermekem! Nagyon jól teszed, hogy nem engedelmeskedel nekem!

Közben Mánuel felemelkedett.

Arczának szomorúsága nagyobb volt, mint bármikor. Mély sóhaj tört elő kebléből, aztán két kezét homlokára nyomta, mintegy megujult aggodalmait akarván eltávolítani képzeletéből.

Olyan volt, mint a kápolnában imádkozó halálraitélt az ítélet végrehajtása előtt. A kétségbeesés teljesen bevonta gyászos fátyolával.

E szoba hátterében néhány nagy bőrönd volt látható, melyeket Amerikából hozott ... Mánuel

kinyitotta a legnagyobbat és egy kagylókkal ékesített ládácskát vett ki, melyet a gyertyatartók mellé tett.

Don Trinidad öngyilkosságtól tartott és már-már be akart hatolni a terembe.

De csakhamar lecsillapodott, látva, hogy Mánuel a ládából nem pisztolyokat vett elő, hanem szebbnél-szebb ékszereket: gyűrűket, karpereczeket, fülönfüggőket, tűket, szóval valóságos gyöngy-, gyémánt-, smaragd- és más drágakő-kincseket.

— Ezek azok az ajándékok, amelyeket az esküvő napján Soledadnak akart ajándékozni! A nászajándékok, amelyeket a szerencsétlen hozott neki — gondolta a plébános, telve a legmélyebb szájalommal.

Mánuel egyenként megnézte e posthumus ékeket és cél nélküli drágaságokat, boldogtalansága e szimbolumait, aztán végrehajtotta az eszmét, amely e terhes műveletre kétségkívül ösztönözte: valamennyi ékszert a szent szoborra akasztotta, amelynek háznagya volt s amelyet utóvégre is meg kellett ajándékoznia valamivel.

Don Trinidad Muley nem tudta visszatarthatni lelkesedését és örömét, és lábujjhegyen szaladt előhíni az öregasszonyokat, hogy ezt az ájtatos jelenetet ők is végignézzék.

Elképzelhetni a hatást, a halk hangu magyarázgatást és gyöngéd sírást, amelyet ezek körében annak látása keltett, hogy Mánuel feldiszíti a

Gyermek-Jézust és nyakába vagy karjaira akasztja annyi szerelmi remény utolsó roncsait! Ezeket a dolgokat vagy érzi valaki vagy nem, de magyarázni őket nem lehet!

Elég az hozzá, hogy valamennyien ájtatos örömmel átölelkeztek és így szóltak:

— Megmenekült! Kész megbocsátani! Néhány óra mulva örökre elmegy! Adja Isten, hogy ezen-túl boldogabb legyen, mint eddig volt!

Mialatt don Trinidad és a három derék öreg asszony így beszélt, az álnok Volanta, aki mindezt látta és hallotta, mint valami féreg lecsuszott a lépcsőn és az utcára ment, anélkül, hogy valaki észrevette s a rögtönzött kapus felébredt volna.

De különben miért is figyeltek volna erre a dologra azok, akik egész lelkükkel Mánuelre figyeltek, aki most oly tettet hajtott végre, amely semmiféle kétséget nem hagyott fenn nemes és békés elhatározását illetőleg.

Az alázatosság fenséges megnyilatkozásával ugyanis kihuzta övéből azt a díszes indiai tört, amelyet ama délutánon a körmenet alkalmával magával hordott, azután arczához emelte, nézegette ragyogó lapját és ékes fogóját, majd megcsókolta és a Gyermek Jézus lábához tette . . .

Ha don Trinidad Muleynek nem lett volna vak bizalma az ifju megváltásában, e perczen életéért remegett volna, mint az öregasszonyok, akik midőn látták, hogy a tört magához emeli, a

szobába akartak rohanni, amit azonban a plébános megakadályozott. De továbbra is a pap egész tekintélyére volt szükség, hogy szent meglepetésükben az asszonyok lármát ne csapjanak, midőn a legnagyobb büszkeségnek, amely valaha emberi testben lakozott, illetően ünnepies megtagadását látták.

— Csendesen legyetek, csendesen! — sugá fülükbe e csodálatos mű szerzője. — Hallgassatok!... Hagyjátok el!... Isten van vele! Ne ébreszszük fel a gőg ördögét, amely csakhamar meg fog halni jó gyermekem szívében!

Mánuel szemlélte cselekedetét és komoly arcán gondolkozó és szomorú megelégedés tükröződött. De nem volt ez az a cselekvő, közvetlen, egyéni hit, amelyre a jó öreg asszonyok gondoltak, és amelynek diadalmi ragyogását don Trinidad a legyőzött oroslán szemében szerette volna látni.

— Ez nem a hit! Ez csak könnyörületesség! — szólt a tanulatlan lelkiatya, akinek azonban becsületes szíve mindig útmutatóul szolgált. — Lehet, hogy művem befejezetlen marad. Átkozottak legyenek azok az emberek, a kik e jó lélek örömforrásait kiapasztották! Míg Mánuel nem hisz, nem lesz valóban boldog és legfeljebb csak akkor lesz öröme, ha másokat lát szerencséseknek!

Most don Rodrigo fia óráját vette elő és megnézte. De, úgy látszik, hogy az nem járt, mert Mánuel egy kelet felé nyíló erkélyre lépett és a csillagzatok helyzetét vizsgálta.

Azután a terem ajtaja felé sietett s anélkül, hogy kinyitotta volna, hívása jeléül többször kopogtatott rajta.

— Hadd menjek csak én — mormolá don Trinidad — jelt adva az asszonyoknak a távozásra. És a nagyterembe hatolt.

— Akarsz valamit? — kérdé nyájasan Mánueltől.

Lehet, hogy szerénység vagy bágyadtság, lehet, hogy az a gyermeki érzés okozta, amelyet, mint mondják, a szerencsétlen amputáltak éreznek néhány órán át a sebész iránt, aki pedig életüket mentette meg, — hogy a fiatal ember elkerülte a plébános tekintetét és gyorsan felelt:

— Jöjjön Basilia!

Don Trinidad az elégedetlenség legkisebb jele nélkül távozott.

Néhány percz mulva Basilia lépett be.

— Itt van a malagai arriero? — kérdezte szárazon Mánuel, mint aki gyors és rövid választ vár.

— Lenn van — viszonzá remegve a gazdasszony.

— Tehát mondja meg neki, hogy szedje össze minden podgyászomat és nyergelje fel lovamat. Negyedfél óra van. Ötkor elutazom. Jöjjenek ezekért a bőröndökért is . . . De senki se szóljon hozzám! Kérje nevemben don Trinidadot, hogy egyék valamit és térjen nyugalomra. — Szükségem van, hogy egyedül legyek.

És ezt mondván, a felnyitott erkélyre ment, ahol háttal a teremnek megállott, miközben Basilia és Polonia csöndes könyek között málháit vitték ki. A közeli folyosón don Trinidad és Mária Jozefa asszony szintén sírtak, és köszönetük hálás jeleit intézték a Gyermek-Jézus képéhez.

Egy óra múlva a felkelő nap fénye kezdett pirkadni.

Most Mánuel lement az erkélyről és széket fogva, a magános szoba közepére ült le. A halálra ítélt hős lemondásával nézte az eget, mint aki léte utolsó napjának derengését látja.

Így maradt sok ideig, az édes fájdalom ekstázisába merülve, amely mindjobban megszépítette nemes arcját. A vadállat már emberi arcot öltött... És az ember nemsokára kezdett angyali arcot ölteni. Úgy tetszett, mintha lelke a végtelennel bocsátkozott volna beszélgetésbe.

Már egészen megvirradt. Már elütötte az öt és ötödfél órát. Már össze volt csomagolva a podgyász és felnyergelve a ló. És senki se merte zavarni a leirhatatlan önkivüllét állapotában, amelyben az ifju önmegtágadásának jutalmát, áldozatának díját látszott élvezni!

Végre felkelt a Nap és első sugara behatolt a szobába, fényözönbe merítve Venegas Mánuel nyugodt arczatát.

— Soledad! — rikácsolta most a papagály az erkélyről, ahol elfeledkeztek róla.

Mánuel görcsösen megrázkódott, mikor azt a nevet hallotta, amelylyel az amerikai madár már évek óta a napot köszönteni szokta és szeme előtt ismét az emlékek, a csalódott remények egész világa tünt fel, amely az égből ismét a földre, az örökkévalóságról az időre, a feledéstől a valóságra térítette. . . . De legyőzött büszkesége már nem harcolhatván balvégzetével, halálos bú szorította össze szívét és soha sem érzett rosszullet nehézkedett egész lényére. Kezét kinyújtotta, mint aki fuldoklik vagy aki segítséget kér, aztán keserű sóhajokba, bőséges könyzáporba tört ki . . .

És most, hogy egész életében először fölszakkadtak könyeinek zsilipjei: oly erővel törtek elő, hogy csakhamar elárasztották arczát, kezét és hullámzó kebelét . . . Eleinte e könyözön égő láva, majd áldásos vérzés és szívének mentő enyhülete, aztán pedig gyöngéd harmat lett, amely az égből hullott alá, hogy szerencsétlen lelkének szomját kielégítse.

Don Trinidad hozzáfutott és ájtatosan köpenyegébe burkolva őt, így szólt hozzá:

— Sírj, sírj fiam! Sírj, ameddig jól esik! Sírj atyád karjai között!

Mánuel a plébános nyakába borult és közben arczát csókokkal halmozta el, szelid sóhajok közt mondogatta:

— Bocsánat! Bocsánat!

— Bocsáss meg te nekem! — zokogta don Trinidad.

Az asszonyok is keservesen sírtak, elárasztván a szobát; sőt az arriero is, aki a papagály kalitkájáért jött, öklével nagyban ütögette homlokát és mély megindulással mondogatta :

— Mily kár ilyen emberért! Átkozott legyen az első nő!

— Atyám, imádom őt! — kiáltá most Mánuel, akit don Trinidad köpenyége elválasztott a többi jelenlevőtől.

— Én meg téged! — válaszolt a tisztelendő — sokszorosán viszonzva csókjait. — Akarod, hogy veled menjek?

— Nem, nem, egyedül megyek.

— Jól van; csak légy jó; légy adakozó a szegényekkel szemben és meglátod, boldog lesz. Vedd ezt — szólta azután halkán. — Vidd magaddal vagyonodat. Mindenütt vannak szegények!...

— Nem, atyám — felelt Mánuel. — Tartsa meg s tegyen vele úgy, ahogy mondtam. Ez irásokban minden meg van mondva.

— Most gyón meg — magyarázták az asszonyok, a folyosóra vonulva.

— De te élni fogsz... Olykor-olykor írsz is majd — mormolá don Trinidad — Nemde?

— Igen, uram... Élek, amíg lehetséges lesz! — felelt az ifjú, felszárítva könnyeit.

Aztán még egyszer megölelve a papot, felemelkedett és így szólt:

— Menjünk!

Majd Polonia közeledett hozzá, kötője szegélyeit szeméhez emelve.

— Bocsánat, Polonia! — kiáltott fel az ifju, megölelve az öregasszonyt.

— Isten legyen veled, fiam — felelt Polonia. — Már meg vagy gyógyítva és boldog lehetsz! Betegséged az volt, hogy sohase sírtál!

— Uram, jó utazást kívánok! — szólt hozzá Basilia, kezet csókolva neki.

— Jőjjön maga is, Mária Jozefa asszony — kiáltá egyidejűleg don Trinidad. — De hozza magával a kis fiut is . . . Ma mindenki bocsánatot nyer.

— Ah! nem — tört ki Mánuel hátrálva.

— Mánuel, büntesd meg magadat — kiáltott fel a pap. — Mennél inkább megalázkodol ma, annál boldogabb leszel holnap e nap emlékével! Tépd ki szivedből most, mikor megingottak büszkeséged utolsó gyökereit, hogy sohase hajtsanak ki többé! Ne hordozz lelkiismereteden semmiféle mérget, amikor ma könnyeiddel mostad meg lelked!

— Mánuel — szólt Mária Jozefa asszony — én nagyon boldog lettem volna, ha anyádnak nevezhettem volna magam! Jól tudja a plébános ur!

Mánuel levette óráját és odaadta a gyermeknek, azután a hosszú aranylánczot nyaka köré fűzve, e szavakat mondá:

— Megbocsátok anyádnak! . . . Adja Isten hogy boldogabb légy, mint Venegas Mánuel!

Azután néhány lépést hátrált, mintha távozásra akarta volna inteni Soledad anyját és gyermekét.

A szegény nagymama valóságos könytengerben úszva távozott, miközben a kis fiu az órát csókolgatta és angyalian mosolygott.

Don Trinidad követte Mánuel a szoba közepéig, aztán a Gyermekek Jézusra mutatva, amelynek díszesen felékesített képe a nap fényében tündöklött, így szólt:

— És Ennek, ennek mit mondasz bucsuzásodkor?

— Ettől azt kérném, hogy vegye le szivemről azt a terhet, amely rája sulyosul, ha ily csoda lehetséges volna — szólt mélabúsan Mánuel.

— Adja Isten — szólt a plébános, égre emelvén szemét. — Régi hited gyökerei még élnek s a megváltás nedve már keringeni kezdett bennök. A jó intések, amelyeket boldogult atyád és én hintettünk el lelkedben, újból kicsiráztak a Világ megváltójának e szent Képe oltalma alatt. Köszönettel tartozol tehát gyermekséged barátjának, bárha ma csak árnyékot, másolatot, az iránta tanusított és a tőle viszonzott szeretet emlékét látod is gyöngéd képében; bár ködös értelmédbe még nem hatolt be az új fény, amely szellemed magasabb rétegeit már béragyogja . . . Csókold meg hát, Mánuel, csókold meg, és meglátod, hogy mindaz a fenhéjázás, amely még agyadban maradt, kö-

nyekben oszlik szét, mint az, amely szivedben honolt! Meglátod, hogy ajkaidat annak a képére illesztve, akiben atyád és anyád hittek, szent dolgot cselekszel és ismét sírni fogsz boldogságodban! Mi fáradságodba kerül, ha megpróbálsz? Miért nem mered megtenni? A félelem, amelyet érzel, nem azt tanúsítja-e, hogy a megalázkodás e ténye, amelyet javallok, csodálatos következményekkel járhat? Jőjj, nézd! Én majd példát adok neked, mint akkor, mikor még kis gyermek valál! Én előbb csókolom meg, mint te... Így kell! így! És azután azt kell mondani, sírván, úgy mint én: »Légy áldott, keresztrefeszített Jézus! Legyen áldott legszentebb anyád! Legyen áldott égi atyád, aki azért küldött a földre, hogy megválts bennünket!«

Mánuel lecsukta szemét és mint rombadőlő torony térdre borult.

A két öregasszony és a malagai arriero is térdre estek, és buzgó imában adtak hálát az istennek, látva, hogy a fiatal ember csókjaival és könyeivel árasztja el a Földtekés Gyermekek lábát.

Térdelt don Trinidad is, akit e perczben bizonyára még a legmakacsabb hitetlenek is szívesen megsókoltak volna. Mert hát mindebben semmi rossz sem volt senki számára, és igen is sok jó mindenki számára, hacsak minmagunk sem vagyunk képesek megkülönböztetni, hogy mi a jó és mi a rossz e nyomorult életben!

Nem kíséreljük meg leírni azokat az utolsó perczeket, amelyeket Mánuel házában töltött, sem azokat a megújuló, szomorú bucsúszavakat, amelyeket e gyöngéd, egyszerű szívű lények egymással váltottak. Attól félünk, hogy nagyon elszomorítanók azon olvasóinkat, akiket eddig is csak az bírt ez igaz történetnek (amelyben a szellemi szegénység játszsza a főszerepet) olvasására, hogy elég szerencsések úgy érezni és gondolkozni, mint don Trinidad Muley. Azt hisszük, helyesebben cselekszünk, ha kimegyünk az utcái térre és beléelyedünk a közönségbe, amelynek társaságában nyugodtabban fogjuk végignézhetni Venegas Mánuel ünnepies elvonulását és azokat a drámai jeleneteket, amelyek ez alkalommal lejátszódtak.

VI.

Diadalút.

Nagyon szép reggelre virradtak azok a boldog halandók, akiknek szeme sem a maguk, sem a mások szenvedélyeinek sötétségébe nem merült! Azok, akik kimehettek a mezőkre s tekintetüket és szellemüket szabadon jártathatták a természet felséges templomában, a hímes, csodákkal teljes földön, az ég tündöklő magaslatain; azok, akiknek tiszta lelkiismeretében a végtelen titokzatos fénye világosan tükröződhetett. . .

De nem ily lelki hangulatban volt ama gyászos 1840-iki ápril 6-án az a sok ember, akik a város nagy terén összegyülekeztek, hogy megtudják, az éj folyamán mily haladást tett a fájdalom és a harag munkája Venegas Mánuel és Antonio Arregui szivében.

A mások ügyeivel leghevesebben foglalkozó szellemek, szokás szerint, a patika ajtaja előtt csoportosultak, e rettenetes vámház-féle előtt, amely mellett a városból kimenet a Földtekés Gyermekek is el kellett vonulnia!

Vitriolo haragosabb, dühösebb volt, mint bármikor. Hiába tanácsolták tanítványai, hogy csillapodjék: legfeljebb azért szakította félbe beszédét, hogy az orvosságot keresőknek ilyfélét kiáltson: »Ez nincsen! Jöjjön később! Mondja meg betegének, hogy haljon meg; amit rendeltek neki, az nem ér semmit!«

Mindezt azért tette, hogy mennél kevesebbet kevésbbé kelljen megválnia az említett csoporttól, amelyben erősen menydörgött Mánuel ostobasága ellen, »akinek házát a santa-mariai pap szentekkel és öreg asszonyokkal árasztotta el, hogy letérítse őt a méltóság és a becsület útjáról s hogy rábírja hirhedt esküinek megszegésére.«

Majd így folytatta:

— Értesüléseim szerint az ostoba már hajnali három órakor megadta magát és a Confiteort imádkozta a Gyermekek-Jézus lába előtt, miután előbb

egy csomó drágaságot aggatott reá don Trinidad könyörgésére, aki falánk mint a hangya, ha egyházáról van szó . . . Szegény Mánuel! Ha vitéz apja felkelhetne sírjából!

A hallgatók kétkedőleg néztek egymásra, nem igen találván helyén valóban ezt a felidézést, amit Vitriolo észrevevén, más tárgyra tért át.

— Ami Soledad férjét illeti — kiáltott fellengző hangon — meg kell vallani, hogy bátor ember! Látták önök, mit tett tegnap! Még sarkantyuját le sem vette és már szaladt a santa-luparriai templom felé, a híres hős után, akit don Trinidad Muley egy zugba bujtatott el! — Nem kétkedem benne, hogy ha megtudja, amint most már bizonyára tudja is, hogy anyósa és fia az éjszakát neje szeretőjének házában töltötték, elégtételt fog kérni Mánuelről, s meghiusítja a fanatizmus és gyávaság valamennyi csselfogását.

Sokan undorral távoztak e kommentátortól s más csoportokba elegyültek, ahol kegyeletesebben tárgyalták azokat a csodás és most már köztudomásra jutott jeleneteket, amelyek amaz éjszakán a régi kántor-házban végbementek. De mindez nem hozta ki sodrából Vitriolot, hanem kigúnyolva a távozókat, tovább folytatta beszédét:

— Fogadok, hogy Antonio Arregui ma mindenesetre elmegy a rifára, hogy felvegye a keztyűt, melyet vetélytársa dobott!

Tegnap megesküdött rá, mikor megtudta

hogy don Rodrigo fia elég vakmerő volt ahhoz hogy háza kapuja elé menjen, amikor ő a Sierrán, volt. Nagyon jó forrásból tudom! És ezért, ha a nyolcz év előtt fenyegetődző Földtekés Gyermekek távozik a városból, anélkül, hogy a küzdőtéren megjelenjék, jaj becsületének és hirnevének! Igaz különben, hogy szegény polgártársunk tán nem is tudja még (s jó volna, ha valaki megmondaná neki), hogy Antonio Arregui tegnap a santa-luparai kápolnában azért kereste, hogy kihivja! Különben e város becsülete is kívánja, hogy a dolgot ne azon a módon intézzék el, amelyet Muley eszelt ki! Mit mondanának a riojaiak, ha városunk hőse megrettenne az övék egyike előtt? Bizonyára azt hinnék, hogy nekünk nincs vér az ereinkben! És mindez miért? Mert a papok megzavarták egy félbolond és milliomos vadember-félének az eszét, hogy pénzt csikarjanak ki tőle! Mondhatom, undorodom e borzasztó csalásoktól!

— Én attól undorodom, hogy magának emberi külseje van! — kiáltott fel az öreg kapitány, aki néhány percz előtt érkezett meg. — Maga igazán állat. Vitriolo kaczajba tört ki.

— Ne nevéssen — szólt most az öreg, reszketve a haragtól — tudja meg, hogy ma kész vagyok arra, hogy leteperjem, ha még tovább is rontja a levegőt aljas rágalmazásaival!

— Mindez csak fenyegetődzés — viszonzá a patikus megvetően. — Talán magát is megveszte-

gették? Tán fentartottak magának is egy a fa-
gyermekre akasztott ékszert? Nagyon örvendenék,
ha látnám, hogy fel van ékesítve vele!

Ezzel hátat fordított, maga is megijedvén at-
tól, amit mondott.

— Majd meglátja, mit tartottam fenn ma-
gamnak — ordítá a kapitány. — Fogja! a had-
sereg nevében!

És ezzel a szemtelen materialistának állati
állaga legrutabb részére hatalmas rugást mért.

A szegény ateista kezével a sebzett részhez
kapott s futás közben kiáltá:

— Oh, ilyen volt mindig a militarizmus! a cze-
zárizmus! a brutális erő! a zsarnokság segítő karja!

— Semmit sem mondatsz karja ellen, ked-
ves Papaverisom — szólt Paco Antunez, aki meg-
tagadta tőle a kért segítséget. — A czirógatást a
lábtól kaptad és mondhatom, hatalmas volt!

Aztán megvetéssel távozott.

Ez a dolog, amelyen valamennyi jelenlevő
nagyot nevetett, mintegy jele és kezdete volt an-
nak a nagy vereségnek, amelyet Vitriolonak e ne-
vezetes reggelen valamennyi tanítványa szeme lát-
tára kellett elszenvednie.

Mert ugyanebben a perczen kezdtek kivo-
nulni Mánuel házából a hires, podgyászszal meg-
rakott öszvérek, amelyeket a malagai arriero haj-
tott, aki rendkívül boldog volt, mert már az In-
diába vezető uton hitte magát.

Az elutazás anyagi bizonyosága, don Trinidad győzelme, a vad-ember adta bocsánat a közönség sorában, nagyon kevés kivétellel, nagyszerű, nemes és örömteljes hatást keltett.

— Mánuel távozik! — mondták némelyek. — Don Trinidad megbecsülhetetlen! Ez az igazi jó keresztény!

— Mánuel távozik! — kiáltották mások. — Meg kell vallani, hogy a dolgok ez a kifejlődése csodaszerű!

— A Venegasok mindig ilyenek voltak! — szólt a téren álló öreg mézeskalácsos. — Úgy látszik, meg vannak áldva azzal a különös adománnyal, hogy lelkesedésbe hozhatják a közönséget! A mai reggel eszembe juttatja azt a napot, amikor don Rodrigo megmentette don Eliás okmányait a tüzvészől, amelyet senki sem akart volna eloltani... Akkor is mindnyájan tapsoltunk, anélkül, hogy tudtuk volna, miért... és most ugyanaz történik!... Nézzék! A nép sir; — a gyermekek tánczolnak örömükben; az asszonyok, nők az erkélyre futnak... Megyek értesíteni az én feleségemet is.

— Kár azért a pénzért, ami a városból kimegy! — szóltak többen egy másik csoportból, a három terjedelmes szállítmányra czélozva. — Mennyi arany lehet ott!

Közben Vitriolo, megfélekedve előbbi kudarczáról, aminthogy a tábornok is megfélekedzik se-

besültjeiről a csata befejeztéig, kétségbeesetten közelgett a győzedelmes malagai arrieróhoz s kimondhatatlan aggodalommal kérdezé:

— Hány óraker távozik a gazdája? Még nem rögtön? Lehet még vele néhány szót váltani?

— Mi az ördögnek van szükség erre? — felelt az arriero hevesen felkiáltva. — Van ebben a városban egy plébános, aki felér Istennel!

És levéve calannes-kalapját, a tér közepére állva a magasba dobta és leirhatatlan kecsességgel és buzgósággal így kiáltott fel:

— Uraim! Éljen don Trinidad Muley!

— Éljen! — viszonzá zajosan ezer meg ezer hang.

Azonkívül sokan egy pohár itallal, kaláccsal is megkinálták Frasquito Cataduras urat, aki »igazságot szolgáltatott e rágalmazott város hirnevess fiaik egyikének«.

E percztől fogva a csata teljesen elveszett Vitriolóra nézve. Az egész közönség plébános barátunk pártjára állott, dicsérte művét, örvendezett a jónak és szankcióját adta Venegas Mánuel békés visszavonulására.

E pillanatban tünt fel lován Soledad szerencsétlen szeretője, ama ház kapuja előtt, amely oly rövid ideig otthona volt.

A szánalom mély sóhaja kelt a tömeg sűrű soraiból.

Mánuel mereven, szintelenül, hallgatagon, az

égre tekintve ment, hogy ne lássa az embereket; jobbán kísérője, don Trinidad Muley gyalogolt, aki olykor egy-egy vigasztaló szót intézett hozzá.

A látvány teljesen ugyanazonos volt azzal, amelyet a halálra ítéltnek a vérpad felé gyászos menetele nyujt.

A nép, amint az egyes csoportok előtt elhaladt, eleinte udvarias tisztelettel köszöntötte, de néhány percz múlva mindnyájan egyszerre levették kalapjukat, mintha valami király vonult volna el mellettük.

Ekkor oly incidens történt, amelyet csak kevesen vettek észre. A híres Volanta minden áron Venegas Mánuelhez iparkodott hozzáférni az ellenkező oldalról, amelyen don Trinidad haladt; kezében papír volt, amely alamizsnakérő levél lehetett. De a plébános, aki ezt észrevette, gyorsan a másik oldalra sietett s oly dühös tekinteteket és szavakat intézett a szemtelen öregasszonyhoz, hogy az megfutott és a tömeg sűrű soraiban rejtőzött el.

Mánuel mitsem vett észre, hallgatagon, némán, mozdulatlan, közönyösen, lovához szegzetten folytatta diadalútját. Olyan volt, mint Cid teteme, amely megnyerte azt a posthumus csatát, amelynél szelleme nem is volt már jelen.

Ilykép már a patika ajtaja előtt is elment, legmélyebb fájdalomra Vitriolónak, aki veresége után magánosan elzárkózott, midőn egyszerre a tér másik oldalán a közönség soraiban nagy mozgás

támadt. Antonio Arregui dühtől sápadtan futott ama ház felé, amelyet Mánuel elhagyott, s nem találván őt ott, követte nyomát abban az irányban, amelyet valami rosszakaratu szellem jelölhetett meg neki.

De don Trinidad mindent észrevett.

Elhagyta Mánuel s a méltatlankodó Arregui elébe szaladt. Ezuttal Antoniot számos más jóézésü ember is visszatartotta, akiknek kezéből csak nagynehezen szabadulhatott ki.

Néhány szó elég volt, hogy don Trinidad megmagyarázza Antonionak, anyósa és gyermeke miért töltötték a mult éjszakát az »indus« házában. És kevés szóval győzte őt meg arról is, mily helytelen, sőt bünös lépést követne el, ha egy megtért bátor embert provokálna, aki futott a harcz elöl, mert igazságtalannak, bünösnek és vakmerőnek tartotta, s aki örökre távozott hazájából.

Arregui e nem is sejtett hírek hallatára elkábult. És mivel jó, nemes sziv dobogott keblében, s don Trinidad az a kitünő ember volt, akit már ismerünk, s e napon a közönség is mindenét a jó mérlegébe dobta: oly dolog történt, amelyet mindenki lehetetlennek tartott volna.

De előbb mondjuk meg, mi történt azonközben Venegas Mánuellel.

Alig hagyta el Mánuel don Trinidad, Vitiolo már is helye elfoglalására szaladt. Elég mérész volt félkezével a ló zaboláját megragadni, s

másik kezét a Földgolyós Gyermekek nyujtva, halkan így szólt hozzá:

— Jó utat kívánok, szomszéd! Nem akarná ismerni Antonio Arreguit? Itt van a hátunk mögött s küzd a plébános urral, aki alig tudja visszatartani! Úgy látszik, a riojai fegyveres kézzel jön kegyed után!

Soledad férjének utált neve felébresztette Mánuelt kábultságából s ezért figyelt Vitriolo egyéb szavaira is. Gyorsan megfordult lovával s lángoló szemmel kérdezte:

— Melyik az?

És így szemközt látta magát don Trinidadal, aki felséges hangon így szólt:

— Fiam, fejezd be művedet. Jusson eszedbe, amit beszéltünk. Itt van előtted Antonio Arregui . . . Könyörgöm, kérj tőle bocsánatot.

Arregui bátran, merészen és mindenre készen néhány lépést hátrább állt. Úgy látszott, csodálta azt a nemes, szép, fájdalmas arcot, amelyet először látott és melynek nem érdemlett szerencsétlensége szájalmat ébresztett benne.

Mánuel keserőséggel nézett Soledad férjére, s néhány pillanatig ingadozott ama rettentő két örvény között, amelyeket a szerencsétlenség újból eléje tárt.

Az egész téren mély, borzalommal teljes csend honolt. A pillanatok századoknak tetszettek.

— Gondolj reám! Gondold meg, ki vagy

Gondolj Rodrigo Venegasra! Gondolj a Gyermekek Jézusra! — mormolá don Trinidad, kinyújtott karját könyörgőleg emelve az ifju felé.

Mánuel tetőtől talpig megremegett testében, mintha végső és legfőbb gőgjéről lemondván, életéről is lemondott volna . . . Aztán tiszteletteljesen levette kalapját és köszöntötte azt az embert, akinek halálára megesküdött.

Arregui majd ugyanabban a pillanatban a magáét is levette, s lovagiasan és gyöngéden viszonzta köszöntését.

Valóságos tapsvihár zúgott fel a közönség minden részéből, és ezer meg ezer torok ismételte:

- Éljen Venegas Mánuel!
- Éljen Antonio Arregui!
- Éljen don Trinidad Muley!
- Éljen a Gyermekek Jézus!

Mánuel a zajnak közepette megsarkantyuzta lovát s villámsebeseen tovatűnt, anélkül, hogy az utána lélekszakadva siető Volanta utólérte, vagy kétségbeesett kiáltozásaival megállította volna.

E p i l o g u s .

I.

Desaix Marengóhoz érkezik.

Szivesen befejeztük volna művünket az előbbi fejezettel. Az emberi nem méltósága (ha ugyan oly tökéletlen és jelentéktelen lények, mint Mánuel és a Dolorosa képviselői lehetnek) mitsem vesztett volna vele, és szeretett olvasóink is, különösen azok, akik nem annyira tudományosságukkal és olvasottságukkal, mint inkább jó szivükkel tűnnek ki: nagyon szivesen vették volna ezt a békés végkifejlődést.

De ma nem rendelkezünk a novellista diszkrét szabadságával: ma sajnosan való és megtörtént tényeknek vagyunk rabszolgái és ezért kénytelenek vagyunk elmondani azt a tragikus esetet, amely ama feledhetetlen napon gyászszal töltötte be a várost, és felülmulta magának Vitriolónak kívánságait és az idegen nő romantikus várakozásait is.

A jelzett katasztrófa azonban csak látszólagosan mond ellene annak az üdvös végkifejlődésnek, mely az elmondottakból következik. Ellenkezőleg: e tragikus esemény fényes bizonyossága annak, hogy don Trinidad mily joggal mondhatta tanítványának: »A legutolsók között leszesz.« A plébános ugyanis e szavakkal konstatálta tanítványa vallásos hitének elvesztét, amely aztán az érzés útján kezdett lelkében újra ébredezni! Az utolsók között leszesz! annyi, mint: »A jó nem lesz rád nagyobb hatással, mint a rossz, gögös akaratodat ezentul nem fogja megfékezni az engedelmesség szük zabolája és belészédülsz mindazokba az örvényekbe, amelyek elédbe tárulnak!« ...

De hagyjuk ezeket a bölcseleti és teológiai elmélkedéseket, amelyeket nem kell itt megvilágítanunk; szorítkozzunk a megtörtént dolgok elbeszélőinek szerény tisztére, s térjünk vissza a mór város terére, amelyet az önkéntes száműzetésbe menő vad és szenvedélyes protagonista csak az imént hagyott el.

Már nagyon kevesen voltak ott. Antonio Arregui, akinek jelleme zordságát ismerjük, nemsokára távozott az esemény színhelyéről, kerülve a haszontalan és káros beszélgetéseket. Don Trinidad Muley a fáradtságtól és az izgatottságtól teljesen kimerült, azonkívül imádott Mánueljének örökre távozása is fájdalommal töltötte el, úgy, hogy mihelyt dolgát elvégezte, hazament, s azonnal ágyba

feküdt, mert súlyos agyláz fenyegette. A hetvenéves kapitány karját nyujtotta neki s vele együtt távozott, miután előbb megesküdött, hogy sohasem tér vissza a patika ajtajához. Aztán a többi csoport is széteszlott, mindenki ment rendes dolga után és csak a délutáni rifánál adtak maguknak találkozózt, bár ez csekély érdekességünek ígérkezett.

Ami Vitriolót illeti, azt lehetett volna hinni, hogy valami szélroham ragadja magával. Keresztülkasul járt-kelt a gyógyszerár hátsó részében, szemét a földre szegezve, mintha a pokol segítségét idézte volna föl, ajkai pedig oly borzasztó és gyalázatos átkokat szórtak Soledad, Antonio, Mánuel, a kapitány és a plébános ellen, hogy tanítványai közül csak egy hallgatta hűen és véges-végig. A többiek az ideologus Paco Antunez után mentek, kimondván, hogy nem hajlandók aljas szenvedélyek játékszeréül szolgálni; hogy ők hitetlenek, de nem gonoszok, s hogy világosan látják, mikép a lelketlen patikus nem annyira az Isten, mint inkább az emberi nem, s főként azoknak ellensége, akik ő közte és a Dolorosa közt állottak, az utóbbit a szerelem és a kétségbeesés minden dühével gyűlölván.

Azt az egyedüli tanítványt, aki hű maradt Vitriolóhoz, egy cselekedete után már ismerjük: ez volt ugyanis az a jó madár, akit az öreg kapitány a körmenet délutánján megragadott, midőn Mánuelhez iparkodott hozzáférközni. »Filemón«

volt a neve a rosszaság ez önkéntes bajnokának, s ha a történet csak gyűlöletes keresztnevét őrizte meg, azért történt, mert ez az aljas teremtés a lelenczek házából került ki.

— Csillapodjál, Vitriolo, — szólt Filemón mesteréhez. — Én nem hagylak el soha, mint azok az árulók, akik Paco Antunez-szel mentek el. Bennem is sok keserűség forr, amelyet a világra szeretnék köpni, és ezért hű leszek hozzád mindhalálig!

— Mit érek velem? — sipogta a nyomorult, nem könnyeket, hanem valóságos vitriolt sirva. — Azt hiszed azért sirok, mert ezek az ostobák elhagytak? Mit érnék velök most? Mit használhatna most nekem bárki? Mit érek életemmel? Haragomban sirok, amelyet az emberek ostobasága és gyávasága okoz.

E perczben valaki csengetett.

Filemón felkelt s ezt mondá Vitriolónak:

— Eredj ki!

— Nem megyek! — felelte a patikus.

— Nézd csak, a Volanta van itt!...

— Oh, a Volanta! Lépjen be, lépjen be! Ez utolsó menedékem.

A boszorkány izzadva, lélekzetét veszelve, fuldokolva lépett be, s egy székre ereszkedett. Zöld szemében annyi rosszaság tükröződött, hogy Vitriolo előtt a remény egy sugara csillant fel. Pálinka hijában egy kis vízzel és sziruppal elegyes bor-

szeszt adott neki, s aztán mint fogházór rabjához, így szólt hozzá:

— Gyorsan, gyorsan! tátsd ki már a szádat. Látom, valami beszélni valód van.

A Volanta Filemónra nézett.

— Ne félj semmit! — mondá Vitriolo. Ez hivünk és segítségünkre lehet, ha tennivaló akad! Tehát csak beszélj!

— Hadd vegyek előbb lélekzetet — hebegte az öregasszony. — Egész mostanáig futottam az után az ördög után s nem tudtam utólélni, és kiabálásaimat sem hallotta senki.

— Kiről beszélsz?

— Kiről másról, mint a Földtekés Gyermekekről!

— Hogyan? Hát beszélni óhajtottál vele? Tán valami mondani valód van számára? Ki részéről?

— Hát nem vettél észre semmit! Hát nem láttad, mikor hozzáközeledtem és a pap eltávolított! — Örvendek! Akkor sok ujságot mondhatok s jobban fizeted meg titkomat!

— Mily titkot? — Rögtön mondd meg, undok boszorkány, mert addig fojtogatlak, míg ki nem nyögöd!

— Így szeretem az embereket, ha bátrak! Adj még egy keveset abból az italból, amely oly jó! Nos, señor, emlékezni fogsz, hogy innen közel négy óraker mentem el, miután elmondtam neked,

mi történt Mánuel házában. Ugyanezt aztán Sole-dadnak is elbeszéltem, mert ő kétségek közt várta a hirt, vajjon régi szeretője aznap távozik-e már a városból. Tanácsodra én is el akartam mondani Antonio Arreguinak, hogy anyósa és kis gyermeke az éjszakát Mánuel házában töltötték . . .

— Jó és aztán? Ne ejts kétségbe!

— Csak lassan, majd beszélek! A Dolorosa házába mentem, ahol minden elő volt készítve, hogy ajtót nyissanak nekem, hogy a férj semmit észre ne vegyen. Ha egyszer már benn vagyok, nem tartok semmitől, mivel gyakran alszom ott s így jelenlétem senkit nem lep meg. A jó Antonio le sem vetkezett, lent volt s fel s alá járt irodájában. Igen el volt keseredve azok miatt a feleletek miatt, amelyeket neje a körmenet alkalmával ejtett könnyekre vonatkozólag adott neki. Hisz tudod, hogy az asszony teljesen uralkodik rajta! Szóval, e czivakodás következtében a ravasz elérte célját, azaz eltávolította férjét a házasságból, hogy egyedül várhasson rám . . . mindenre elkészülve . . . Ugyanezen okból birta rá anyját, hogy vigye magával a kis gyermeket, mondván, hogy ez a legjobb mód a gyermek elválasztására . . .

— Ötezer ördögre kérlek, végezd már be!

— Azt akarom, ember, azt! — Dulcinea asszonyt tehát ágyban találtam, csipkéekkel és szalagokkal feldiszítvé, mert még alvás közben is kaczer és büszke! Szeme, mint a bagolyé, nyitva

volt s várta a híreket, amelyeket imádottja gyötrelméről hozok neki! Mindig mondtam, hogy a Dolrosa nem született tisztességes asszonynak! Elég az, hogy valaki a Kaifás lánya! Azt a nyomorult ételt, amit azon földekért cserébe ad, amelyeket atyja rabolt el tőlem, ezer meg ezer gunyos tréfával és sértéssel fűszerezve kell lenyelnem, amikkel azért halmoznak el, mert szeretek egy kanál fehér bort inni... Különben az asszony, amióta nem él anyjával, a legtöbb vasárnap el sem megy a misére!

— Épp úgy, mint te sem mégy, és ezt mindketten jól teszitek!

— Figyelj csak, most jön a java! »Ah, Lucia! meddig késtél! — szólt hozzám, mikor meglátott. — Elmegy szegény Mánuel? Békében hagy bennünket? Meggyőzte már a pap?« — Épp most győzte meg — válaszoltam neki — és azt hiszem, holnap reggel el is távozik. — Holnap reggel, — sikoltott fel, mint örült. — Ez nem lehet! Te nem tudod, mit beszélsz! Ekkor elmondtam neki mindazt, ami a fiatalember házában történt. Beszéd közben majd szomorú, majd dühös lett, aztán pedig kiugrott az ágyból, szépen, ragyogón, mint egy csillag... Mert ami szépségét illeti, nincs hozzá fogható! Majd erősen átölelt, mintha ő volnék s így szólt hozzám:

— Lucia, számíthatok-e reád? Kezedre bízhatom-e életemet és becsületemet?

Képzelheted, mit feleltem neki! Mindenkorra hatalmamba kerítettem!

Ezért tehát egyetlen módot sem mulasztottam el, hogy becsületességemről meggyőzzem. Erre fehér háló köpenyeget vett fel s gyorsan irni kezdett...

— Add ide azt a levelet — tört ki Vitriolo — nem kell már semmit sem mondanod! Kitalálom a többit... A levél Venegas Mánuelnek szól s te nem tudtad átadni neki, bármilyen gyorsan futótál is utána. Jól titted, hogy elhoztad! Add ide azonnal!

— Mit jelent az, hogy add ide! — viszonzá a boszorkány. Előbb számadásainkat kell elintéznünk!

— Add ide a levelet — hörögte Vitriolo magánkívil.

— Bizony nem adom én! Hogy nem voltam képes Mánuelnek átadni, azért történt, mert Soledad annyi levélbe kezdett s annyit tépdesett szét, mielőtt ezt megírta, hogy mikor az utcára értem s Antonioval is beszéltem, már hatodfél óra volt s ekkor a pap nem engedte, hogy hozzá közeledjem... De hogy neked adjam! Mily esztelenség! Hát nem látod, hogy ez a levél valóságos tőke rám nézve? Képzeld el, mennyi pénzt ad majd nekem Soledad, hogy visszaváltsa! Most pedig, mivel én nem ismerem a betűket, meg kell mondanod, mi van benne, hogy megtudjam, donna Zapquila mennyire kompromittálta magát.

— Akarod, hogy erővel elvegyük tőle —
kérdé a lelencz a gyógyszerésztől.

Az öregasszony viperaként ugrott fel, s hosszú,
éles kést rántva elő, így kiáltott fel:

— Aki hozzám közeledik, hasát nyitom fel!
Szép barátira tettél szert, Vitriolo! Nem tudod,
hogy hamis kártyákkal játszik? Nem tudod, hogy
oly rablásokból él, amelyet most is tanácsolt.

Vitriolo szárazon felelt:

— Megveszem tőled a levelet! — Van némi
megtakarított pénzem... Mennyit kérsz érte?

— Ez már más beszéd. — Nem adom alább
három durónál.

— Itt van — felelt a gyógyszerész — add
ide a levelet.

— Kész a vásár — kiáltott az öregasszony
nevetve s eltéve a kést.

Vitriolo felnyitotta a levelet, amelynek borí-
tékára semmi sem volt írva, és szeme először is
egy kis arczképre esett, amely harmincz-harminczöt
éves büszke lovagot ábrázolt.

— Ki ez az ember? — kérdezte a Volantá-
tól. — Hasonlít Venegas Mánuelhez!

— Persze, hisz az apja.

— És ki adhatta Soledadnak?

— Ki más, mint a hatóság! Hát nem tudod,
hogy don Rodrigo minden gazdasága, butora és
egyéb tárgya a don Elias hatalmába került?

— Igaz. Olvassunk.

Vitriolo majd felfalta szemével a Dolorosa levelét, és sátáni öröm, amelybe olykor fájdalom vegyült, futotta el gyászos arczát, mennél előbbre haladt az olvasásban. Végre elolvastván, ismét járni kezdett, s a vad megeledés hangján felkiáltott:

— Se az ördög, se én, senki se tudott volna ennél rettenetesebb és hatásosabb fegyvert kovácsolni! Amit Mánueltól nem tudott elérni se a község, se a féltékenység, se az, amit becsületnek neveznek, se a harag, se a legjózanabb beszéd: azt el fogja érni ez a levél, azt el fogja érni a szerelem... Ah, mennyire szereti az a gonosz! És mint rántja le az örvénybe!... Majd kiegészítem én a munkáját ennek az ostoba nőnek, aki don Rodrigo fiát közönséges csábítónak tartja!... Most rögtön, Lucia, menj el a lóbérlőhöz s mondd meg neki, hogy azonnal nyergeltessen fel egy lovat Filemón számára, aki mindjárt elindul.

— Mindez nagyon jól van — jegyezte meg a boszorkány — de mit mondok majd Soledadnak?

— Igazad van... fel kell tartani reményét, hogy valahogy el ne maradjon a rifáról! Mondd hát neki, hogy nem tudván hozzáférni Mánuelhez, a levelet egy postakocsisra bízod, aki megesküdött, hogy utána vágat és az uton átadja neki... Fuss tehát... Ne késsél! Mondd meg a lóbérlőnek, hogy erős, jó lovat adjon... Filemón majd utánad megy.

A Volanta futva távozott.

— Barátom — folytatá most Vitriolo ünnepies hangon — hallgasd meg e levelet, s meglátod, mily fontos szerep vár ma reád... Ma el fogod homályosítani a dicsőségét annak a híres Drouetnek, akit mindig irigyeltem s aki önként s a maga jószántából először vitte meg Varrenesbe XVI. Lajos futásának hírét! — Figyelj ide s meglátod, miként nyerhetjük meg ma délután azt a csatát, amelyet ma délelőtt elvesztettünk! — Kevés idő előtt olyan helyzetben voltam, mint Napoleon délután három óra tájban Marengónál; csatát veszve, megverve, visszavonulóban... amidőn egyszerre segítségemre jött Desaix tábornok tartalék csapataival s azt mondta, hogy még helyrehozhatom a szerencse csalását, hogy még új csatát nyerhetek... Ez rám nézve a Dolorosa levele!... Reszkessen hát a város! Reszkessen a világegyetem! A győzelem a Vitrioloé lesz!

— De olvasd fel hát a levelet — mondá Filemón. — Mérlegelni akarom művem fontosságát.

— Igaz! Olvassuk el még egyszer a levelet — viszonzá hevesen a mester. — Vannak mérgek, amelyek a gyógyító szer hatásával hatnak és ilyen nekem ez a levél! Hallgasd és némulj el attól az örvénytől, amelyet a Dolorosa szelid arcza rejteget!

A levél így szólt:

Mánuel!

Nem szabad és nem is vagyok képes hallgatni tovább... Nem akarom, hogy nevemet átkozva

távozz és életemben át gyűlölettel emlékezz reám, amikor Isten tudja, hogy nem érdemlem meg sem átkodat, se gyűlöletedet s hogy méltó vagyok épp oly szájalomra, amelyet én érzek irántad.

Tegnapelőtt este a remete-lakban és ma este a házadban anyám bizonyára nagyon könnyöröghetett, hogy távozz és felejts el örökre; s lehet, hogy kérésénél nevemre is hivatkozott... Én legjobban örültem volna, ha nem tanácsolja vala, hogy fuss előlem, de mikép mondhatom meg anyámnak azt, amit csupán csak te előtted tárhatok föl?

Azért határoztam el e levél irását; és hogy ne kételkedjél, hogy tőlem származik és az én kezem írása, melléklem atyádnak előtted nagyon jól ismert képét, amely csak az én birtokomban lehetett. Ez arczképet, amelyet házatok butorai közt találtunk, egy napon vissza akartam szolgáltatni neked, atyád egyéb vagyonával együtt. Így határozta ezt el akaratom és lelkiismeretem, még akkor, amikor ifju koromban bizonyos pénzügyi kérdésekkel tisztába jöttem...

Mánuel, ne lepjen meg az, amit irtam s amit még írni fogok. Ne lepjen meg az sem, hogy tenedk szólítlak. Te is tegeztél engem, amikor egyszer és utoljára szóltál hozzám... De aztán minek is titkoljam tovább? Minek hazudjam vagy hallgassak, amikor szemem úgylis elárult mindenkor, amikor a könyeim úgylis elárultak ma este?... Szivem a tied, Mánuel!... Szivem a tied azóta,

amióta nyolcz éves koromban beléfektettek abba a diszes ágyba, amelyben oly sokáig aludtál és amelytől megfosztottak téged. Én sok éjszakát virrasztottam át, arra gondolva, hogy te, a szegény árva, akinek könyörületességből idegen adott ágyat, talán átkozol és megvetsz engem. Igen, kedves Mánuelem! Azóta tied a szívem, azaz tied volt, még mielőtt ismertelek... amikor létezésedről tudomást szereztem és elbeszélték szerencsétlenségeidet... Amióta megláttalak... semmit sem mondhattam neked, amit nem mondott volna el a gyermeki tekintet, aztán az asszonyi szem!

Az én hibám-e, hogy távolléted nyolcz esztendeig tartott? Tudod-e, mit szenvedtem azalatt? Nem ismerted-e atyám köszívét? Nem tudod, hogy kolostorba voltam zárva, amikor házasságra léptem, nem tudom kivel, az első jött-menttel, aki megkérte kezemet! Azért tettem ezt, hogy visszatértekkor ne a kolostor falai válaszszanak el tőled, amelyek azt sem engedték volna meg, hogy láthassuk egymást, amint láttuk egymást elutazásod előtt...

De ha a balsors arra kényszerített is, hogy más emberhez menjek nőül, hát nem ismerse-e Mánuel? Hát már nem tudsz oly világosan olvasni szívemben, mint akkor, amikor azt mondtad: »Én tudom, hogy szeret, én tudom, hogy ő az enyém?« És ha ismeresz, miért távozol? Miért távozol megvetve, gyűlölve engem, anélkül, hogy érdemesnek

tartanád küzdeni az új szerencsétlenség ellen, amely látszólag elválaszt egymástól? Miért kárhoztatol arra, hogy együtt éljek és haljak azzal az emberrel, akit nem ismerek, aki nem ismer engem, akit nem akarok és nem is tudnék szeretni soha? Miért büntetsz oly keményen, kiszolgáltatva a város gunyakajának, amely mindig szerelmed diadéjmjával koronázott meg?

Hálátlan! kegyetlen! tizenhét évi várakozásért ennyi megvetéssel és igazságtalansággal fizetsz? Távozol, előbb nyolcz évre, most meg, hogy soha se térj vissza, s nem veszed észre, hogy ifjuságom első napjától kezdve, amikor a végzet elválasztott tőled, becsületedet, erényemet, életemet neked áldoztam! Bolond, ki sohasem tudtál titokban felkeresni! Ki mindenkor csak a közönség jelenlétében kerestél fel! Esztelen, ki azt képzelte, hogy Amerikába szükséges menni milliókat szerezeni, hogy hozzám férhess, hogy szívemet megnyerhesd! És te még most is azt hiszed, meg kell ölnöd valakit, rémületbe kell ejtened a világot, amikor csak néhány akadályt kell leküzdenünk, hogy végre győzedelmeskedjünk végzetünk zordságán s életünk valamennyi álmát édes valósággá változtassuk át! Te kényszerítesz, hogy szégyenpirral arczomon, de őrzöngő szerelemmel szívemben elmondjam azt, amit neked illetett volna gondolnod, mondanod és tenned, mivel tudni kellett volna s tudtad is az első naptól kezdve, amelyen láttál, hogy lelkem és egész

lényem ura vagy! az egyedüli ember, akit szeret-
hetek! az egyedüli, aki életet vagy halált adhat
nekem!

Látod, kedves Mánuelem? látod? Szegény
Soledadod elvesztette eszét! Soledadod, kétségbe-
esve azon, hogy örökre elhagyod, lázban, halálos
szerelemben, minden büszkeség, minden feltétel nél-
kül, mint feleség ir hozzád, imádott hitveséhez...
Oh, ne menj el! Jőjj vissza! bocsáss meg, szánj
meg, add vissza szivedet, kerüljön bár e boldog-
ság életembe is!

Soledad.«

— Rettenetes levél — kiáltott fel a lelencz.

— Iszonyatos — viszonzá Vitriolo. — Két
rémítő szenvedély: a gőg és a fényeglés mester-
műve! A nyomorult teremtés csak azért ment nőül
Antonio Arreguihoz, hogy ne mondhassák, hogy
én voltam az egyedüli, aki őt birni vágytam,
annyira, hogy még a Földtekés Gyermekek dühétől
sem féltem! És most maga adja a tört kezébe, csak
hogy ne mondhassák, hogy annyira megveti imádóját,
mikép arra a kegyre sem érdemesíti, hogy Anto-
niot legyilkolja. Ime, meddig mehet a gőg! Ami
a többit illeti, csak Mirabeau és Sophie leveleit
ismerem, amelyekben ilyfoku bujaság volna. És
azt hiszik, hogy még én imádom ezt a nőt!

Filemón most így szólt:

— Ha elküldenéd ezt a levelet Antonio Arre-

guinak, megölné nejét s a te szenvedéseid véget érnének . . .

— Én is gondoltam erre. De ez nem elég nekem — felelte Vitriolo borzasztó hidegvérrel. — Én azt akarom, hogy Mánuel gyilkolja meg Antoniot, maga pedig a hóhér kezétől haljon meg. Ilykép az utálatos özvegy egyedül marad, bectelenül s oly boldogtalanul, amint én vagyok. Különben is, mivel a pap vallásbeli győzelme don Rodrigo fiának békés eltávozásában áll, feltétlenül szükséges, hogy don Rodrigo fia visszatérjen és öljön!

— Igazad van . . . Add ide a levelet! — A ló már kész lesz . . .

— Vedd, fiam, vedd! — kiáltott fel Vitriolo gyászos örömmel. A filozófia dicsősége és vágyvágyott bosszum kezében van. Azt hiszem, hogy hősünket a legelső vendéglők valamelyikénél utólérheted . . . Az esztelen már három nap óta nem evett s nem aludt, s mint mindenkinek, az ő erejének is van határa. De aztán iszákja, amely, mint Volanta értesített, aranynyal van tele, szintén gátolni fogja a sebes vágatásban. Ha találkozol vele, azt mondod, hogy az Antonio Arregui házában vagy alkalmazva, s asszonyod a legnagyobb titoktartás mellett bizta rád ezt a levelet. Mellékesen elbeszélheted neki, hogy Antonio tegnap a Santa Lupariába az ő kihívására sietett, azért kellett neki gyorsan távoznia, s azért zárták a templom-épületbe. Azt is elmesélheted, hogy Antonio ma

reggel szintén ki akarta hívni, de don Trinidad kérésére elállott szándékától, s hogy Soledad és férje ma délután elmennek a rifára s a gögös gyáros utczaszerte dicsekedett, hogy megfutamította a rettegett Földtekés gyermekeket... Oh, de el is felejtettem a legfontosabbat. Igyekezz vele elhitetni, hogy don Trinidad azt beszéli, hogy a Gyermekek Jézus az este megszólalt az indusnak, azt parancsolva neki: távozzék a városból és hagyja minden kincsét a papnak, hogy ez szabadon rendelkezessék vele. De végre is mesélj: hazudj... Minden szabad, amikor a társadalom megmentéséről van szó!

— Légy nyugodt, mester, légy nyugodt! Tudom majd, mit mondjak — viszonzá Filemón, kezét nyújtva neki. — A viszontlátásra ma este, ha utólértem Venegas Mánuel! És ha nem érem el ma, utána megyek a világ végére.

— Ember vagy! Ha kimulok, rád hagyom a vezérséget — kiáltott fel Vitriolo, a patika ajtajáig kísérve és atyailag átölelve tanítványát.

Aztán, mihelyt távozni látta, gyászos hangon ezt mondá:

— Soledad, nem mondhatod majd, hogy megfedkeztem rólad. Te kutyával etetted meg leveletem, én meg mérges tigrisnek dobtam oda a tiedet! Kiegyenlítettük egymást, édes kedvesem!

II.

A rifa.

Délután negyedfélre járt az idő. Ugyanaz a nap, amelynek reggeli sugarai beragyogták Venegas Mánuel ünnepies és megható elvonulását, tovább folytatta felséges útját, maga után rántván a nap hátralevő óráit, amelyeket a reggeli jelenetek valamennyi szemtanuja fölöslegeseknek és érdektele-
neknek ítelt.

Mindazonáltal az emberek mégis hódoltak az emberemlékezet óta divó szokások törvényének, s ebéd után a földalatti pinzelakásokkal telt sárgás halmok környékezte amfiteátrum felé siettek. Mint minden évben ez időtájt, most is itt kellett a Földtekés gyermek rifai bálját megülni, s nyolcz év előtt is itt történt az a végzetes árverés, amelyben don Eliás Pérez legyőzte don Rodrigo fiát.

De nemcsak ez a vagyonos egyén, hanem sok más gazdag és szegény ember halt meg 1832-től 1840-ig. Viszont számtalan fiu és leány azóta már felnőtt emberré és nővé serdült, sok nőtlen férfi és hajadon lány megházasodott s már gyermekeket is szült, és sok atya és anya, akiket még frisseknek, fiataloknak ismertünk, most már az öregek és nagyanyák, nagyapák sorában szerepeltek. Ennélfogva nagyjában és első tekintetre a rifa képe ugyanaz volt, bár egyes részletekben változott is.

Mint akkoriban, most is voltak jelen papok és szerzetesek, katonák és tánczosnők, urak és parasztok. A sötétes barlangok mögött ismét széksorok álltak, melyeket diszesen felöltözött asszonyok és urak foglaltak el. A legerősebb nap fényénél a parasztnők kendőinek és ruháinak kirívó színe még inkább szembetűnt. A nép fiainak ragyogó mellényei, vöröslő övei, a rövid nadrágot viselő legények fehér harisnyái élénk ellentétben álltak a mezitlábás leányok tarka szoknyaival és a félmeztelen gyermekek rézveres bőrével . . .

Ott fénylett, oltári takaróval diszített asztalon a Gyermek-Jézus szobra is, telerakva azokkal az ékszerekkel, amelyeket néhány óra előtt a szerencsétlen Mánuel ajándékozott neki. Ott feküdt a fenséges szobor lábánál az arany- és drágakő-fogantyus tör is, mint a vétek sárkánya, amelyet a festők szoktak a Szűz Mária győztes lába alá rajzolni.

Az emberek meglepetéssel, kíváncsisággal és Isten iránt hálatelt szívvel nézegették azokat a nagyszerű ajándékokat, amelyeket az istentelen haragból keresztényivé lett szelidség áldozott a vallás oltárára. E csodálatos átváltozás eszméje e rendkívüli émoációkat hajhászó mór nép képzeletében kétségkívül kitöltötte azt az ürt, amelyet a nagylelkű don Trinidadtól végrehajtott békés elintézés idézett elő. Meg lévén fosztva a tragédiától, megelégedtek egy vallások költeményvel.

Mindamellett s anélkül, hogy okát tudták volna, a jelenlevők szomorúaknak és kedvetleneknek látszottak. Talán velük az ellenkezője történt annak, ami Venegas Mánuellel: t. i. ő könyörületes volt hit nélkül s ők hittek, de nem volt bennök könyörületesség? Vagy tán az lehetett az ok, hogy a kanonokok, akikre az ünnep megkezdhetése végett vártak, még nem érkeztek meg; vagy hogy barátunk, az öreg kapitány sem volt jelen, aki nagyon jól értett a táncz és az árverés rendezéséhez? Lehet, hogy egy más dolog is hozzájárult a kedélyek elszomorításához: az a hír járta ugyanis, hogy don Trinidad égő lázban fekszik odahaza, s hogy mint hajdani tanítványa jelentékeny vagyónának osztályosa, magához hívatta a jegyzőt, hogy végrendeletét megcsinálja.

Don Trajano, az idegen nő, donna Tecla, Pepitó és más vendégek megérkezése némi élénkséget idézett elő a jelenlevők sorában. Mint rendszeren, most is aprólékosan megvizsgálták a márki unokahugának ruháját, hajviseletét és egyéb ékeit, hogy a legkisebb részleteket is jól emlékezetükbe véshessék.

E madridi nő e napon tényleg különösen szép és kedves volt égszinkék selyemruhájában és szőkésfekete mantillájában, amely, ahelyett, hogy elrejtette volna, még jobban kidomborította teste büszke vonalait. De a vidék szépségei hiába iparkodtak volna öltözete utánzása által elérni azt, ami e szü-

letésénél fogva nemes és a divat főintézőitől nevelt nőnek már második természete lett.

Nem találjuk helyén valónak azt sem, hogy e rövid epilogus folyamán azokkal a beszédekkel foglalkozzunk, amelyeket a madridi nő, don Trajano és Pepito azon csalódásra vonatkozólag váltottak, amelyet Mánuel a közváarakozásnak hozott. Csupán azt monjduk el, hogy az istennő nem egyszer jelentette ki, hogy ez a kifejlődés nagyon hideg volt, és ha keresztény érzelmei helyeslik is ezt a szerencsés elintézést, művészi érzéke nem tagadhatja, hogy ez a prózai és közönséges vég legkevésbé sem felel meg a Földtekés gyermek nevű hősnek.

— Szóval — folytatta összegezve szavait — a dráma nem volt romantikus dráma.

— Sokkal inkább igaza van, mintsem gondolja — viszonzá Mirabel ur. — Hogy romantikus dráma lehessen, ahhoz vagy három-négy büntény kellene. Viszont, mint kegyed is említé, a végkifejlődés teljesen keresztényi volt.

— És mi köze van a művészetnek a kereszténységhez — kérdé a tudós idegen nő.

— A romantikus művészet! Semmi! — fejegeté a jovellanista. — A gögből és az istentelenségből származik és csak a nő és a bosszu kultuszát ismeri el. A romantikusok önmagukat, szenvedélyüket, hajlamaikat, halvány szépségeiket és

más »ejusdem furfuris« földi nyomoruságokat bálványoznak.

— Úgy látszik, don Trajanónak van igaza — jegyezte meg a képmutató Pepito — mert a mostani dráma békés megoldásával a patika hitetlenei vannak legkevésbé megelégedve.

— Rettentő emberek! — válaszolta szemöldökét ránczolva a jogtudós. — A nemzetőrségtől én nem félek... Hisz látták, mily lelkesen és áhítatosan követték a körmenetet!... Ezek a haladó-pártiak alapjukban véve jók! De ez az új népség, amely nem hisz Jézus Krisztus istenségében, nagyon veszélyes lehet a jövőre nézve.

— Egy szót, Trajano, a társaság engedelmével, — szólt ugyanaz a szintén mérsékelt jovellanista öreg, aki a múlt este is ott volt a Mirabel erkélyén.

És Moratin tanítványának füléhez közelítve ajkait, így szólt:

— Ez a népség, mint te nevezed, törvényes örökösünk!... Noha nekünk nemesleveleink vannak és ereinkben kék vér csörgedezik, fiatal korunkban mi is hivei voltunk az Értelemnek, a Józan Észnek, sőt még annak a Legfőbb lénynek is, amelylyel a hajdani Jehovát helyettesítették... Nem emlékszel már?

És ezt mondván, az öreg kaczagott.

— Az ilyen dolgokat nem mondják el — dünnyögte don Trajano rosszkedvűen.

— Csak neked mondom.

— Még nekem sem kell mondanod!... Magadnak sem! És meglátod, hogy idővel megszokod hinni, hogy más eszméid vannak...

A dolog már-már rossz hangulatot idézett elő, amikor Isten úgy akarta, hogy Antonio Arregui és a Dolorosa megérkezése félbe szakítsa a különböző beszélgetéseket, amelyek sokkal kevésbé voltak érdekesek, mint a személyek, amelyekre vonatkoztak.

Antonio nagyon halvány és zavart volt; de nejjével szemben tán sohasem volt előzékenyebb mint most, akár azért, mert nyíltan hirdetni akarta boldogságát, akár azért, mert őszintén ki akart békülni vele.

Soledad azonban ezuttal nem volt oly titokzatos szfinksz, mint mindig. Mi több: nyugtalannak látszott, és szeme nem volt többé sötétséggel teli néma örvény, hanem forrongásban lévő szerelem vulkánja.

Fehérbe volt öltözve, mint a menyasszony, és elegáncziája, arczkifejezése, tartása semmiben sem maradt mögötte a madridi nőnek. Fekete csipkés mantillája még emelte a nyaka fehérségét és a gyöngysorok, amelyek karpereczül szolgáltak neki, homályosulni látszottak hófehér karjainak fehérsége mellett a hasztalan vetélkedésben. Rendkívül szép volt: a csábítás sohasem jelent meg félelmetesebb formában.

Nem imádott leánya mellett, hanem Antonio Arregui oldalán foglalt helyet Mária Jozefa asszony, akit a két napon át tartó halálos aggodalom szörnyen megviselt; de azért még résen volt, mintha balsejtelmei folyvást ébren tartották volna.

E nő, aki e történetben előnytelenül feltüntetett nemének mintája és disze volt, ma délután a közönség nemes részének tiszteletteljes és részvevő pillantásait vonta magára.

Mindenki tudta, hogy nem fogadta el milliomos urának szerelmi vallomásait, csak akkor, amikor ez kezét is elfogadta; hogy később szerető anyas a szükségben szenvedők állandó barátja volt — s ezért mindenki odaitélte neki a hosszú hősiség díját, ezt a gyászos diszkoszort, amely már nem sokáig övezhette homlokát neki, akinek néhány nap mulva meg kellett halnia.

Végre megérkeztek a kanonokok is, azzal igazolva késedelmüket, hogy az ünnepies esteli imatartóztatta őket, amelyet valamely elhunyt mohamedánverő fejedelem emlékére mondtak. Ekkor nyomban megkezdődött a rifa, a hódítás kora óta divatos mór zeneeszközök, gitárok, trombiták, dobok és castagnetták kíséretében.

A tánczosok eleinte nem az árverés szerint rendezkedtek, hanem úgy, mint máskülönben tenni szoktak: t. i. az alsó néposztályok fiai alkottak párokat a szegény osztály leányaival. Szóval ebben

a tánczban semmi különös sem volt, hacsak az nem történt meg, hogy valami piros arczu falusi szépségnek az erős keringés közben szoknyája nem vált el a deréktől, vagy ha csak egy fehér czipős falusi piperkőcz változatos arcfintorai nem mulattatták az embert, amikor egy külvárosi leányt tánczra kért.

Az érdekesség, amit a rifa az uri népnek nyújtott, még csekélyebb volt, mivel az eddig árverés alá bocsátott tárgyak szárított szőlőfürtök, almák vagy körték voltak, amelyeket a jámbor lelkek raktak a Gyermek-Jézus lábai elé.

Így mult el az idő öt óráig. Már néhány tekintélyes család, többi közt az Arreguié is, távozni készült, amikor egyszerre csak szédítő sürgősforgás támadt a legtávolibb és legmagasabb barlangok táján.

Csakhamar hallani lehetett az asszonyokat és gyermekeket, amint tömegesen kiabáltak:

— Venegas Mánuel! Venegas Mánuel...
Visszajön... A szőlőkön keresztül jön! Mindjárt itt lesz!

Ha a mennykő csapott volna a tömeg közé, akkor sem okozott volna nagyobb riadalmat. Mindenki felállott, a zene elhallgatott, a táncz megszűnt. Sokan elébe siettek a merész ifjunak, indulva azok irányítása után, akik először meglátták s akik mondták, hogy a járatlan uton érkezik. Mások épp az ellenkező irányba futottak, mintegy,

hogy megmenekedjenek a vihartól, amely a levegőben lebegett.

Néhányan viszont azon a nézetten voltak, hogy don Trinidad Muleyt kellene ágyában felkeresni.

Egyedül Antonio Arregui maradt ülve, azaz egyedül ő ült ismét helyére vissza, amikor a szörnyű hirt meghallotta. Halálsápadt lett, de elszánt, nyugodt s mintegy közönyös volt az iránt, ami körülte történt.

Mária Jozefa sirva szólt hozzá:

— Menjünk, térjünk haza! Gondold meg, hogy gyermeked van!

Némely asszonyok, sőt férfiak arra is ajánlkoztak, hogy ebbe vagy abba a barlangba rejtik el.

A hatóság közegei egyre azzal vigasztalták, hogy itt vannak ők.

Antonio senkinek sem felelt.

Soledad állva, hallgatagon, nemesen férje elhatározását látszott várni.

— Ül le — szólt ez hozzá türelmetlenül, anélkül, hogy reá nézett volna.

Soledad közönyösen engedelmeskedett.

És a hatósági közegek és a közbelépett emberek hidegen vonultak vissza tőle, aki feleletre sem méltatta őket. A polgármester pártja főnökével, azaz a mi don Trajanonkkal ment tanácskozni, akinek tisztségét köszönhette.

A jogtudós azt felelte, hogy senkinek sincs joga letartóztatni Mánuelt, amíg valami bűnt

vagy bűnkisérletet nem követett el, de azért vizsgaszemmel kell tartani őt is, Antonio Arreguit is.

A madridi nő, akinek elragadtatását csak gyöngé rémület zavarta meg, ugyanezen a véleményen volt.

Ekkor a polgármester arra kérte a közönséget, hogy mindenki üljön le, aztán megparancsolta, hogy folytassák a zenét és tánczot. Így is lőn, csakhogy sem a szereplők, sem a közönség nem lelkesedett értük.

Közben Venegas Mánuel már megjött, nem a rendes uton át, hanem a magaslatokon keresztül, mintha a szomszédos hegyről a mezőkön át rohant volna le, hogy hamarabb elérkezzék kitűzött céljához.

Lovon jött és így nem igen sok akadályt kellett leküzdenie, hogy a rendes országutrá térjen és a rifa közepére érjen.

A kórus összevisszasága rettenetes, meghatározhatatlan volt. Már annyiszor változtatott szerepet e drámában, hogy nem tudta, minő állást foglaljon el s tán már saját érzéseit sem tudta megkülönböztetni többé.

Mánuel már az ünnep színhelyéül szolgáló térségre ért. Leugrott lováról s a legelső embernek, aki szolgálatát felajánlotta, átadta lova zaboláját, és anélkül, hogy bárkire ránézett vagy bárkit köszöntött volna, egyenesen odament, ahol a tánczot járták.

Antonio kissé megfordult székében, úgy, hogy háttal ült a merész ifjunak, mintha élete sorsát a közönség lelkiismeretére és a törvény képviselőire bízta volna.

Mánuel, akit negyvennyolcz órai folytonos vértanúsága eltorzított, lázasan és kedvese levelétől elbódultan, őrzöngően nézett Soledadra; tekintete szokott rettentő vakmerőségébe, ezuttal a szerelmi büszkeség és a biztos győzelem reménye vegyült. Arczvonásai, amelyek világosabban már nem fejezhették ki Antonio szégyenét, rémülettel töltötték el a jelenlevőket. Ha a férj ezt a tekintetet látta volna, méltósága kétségkívül arra készítette volna, hogy megrohanja a vakmerőt, aki ilykép sértegette. De, ismételjük, Antonio Arregui mitsem törődött Mánuellel, vagy legalább mutatta, hogy nem figyel jelenlétére.

Soledad szemét a földre sütötte le.

Az anya volt az egyedüli, aki mindent látott és reszketett, mint a szélrázta falevél.

A körülállók is remegtek, és nem egy mondta suttogó hangon:

— Ez borzasztó! Az embernek megfagy a vére!

Mások meg ezt mondták:

— Észrevették? Mánuel övében két pisztoly van!

És tényleg mindenki látta, hogy gazdag seiyemruházata hajtásai közt két hosszukás formájú tárgy rejlik, amelyek erre a feltevésre jogosítottak.

Szóval, a helyzet egyike volt a legkomolyabbaknak és legválságosabbaknak, amelyeket a civakodások és szerencsétlenségek kedvelői valaha kívánhatnak. Ha Vitriolo ott lett volna, azt mondta volna, hogy rózsavízben fürdik.

Egy jó embernek, a téren áruló mézeskalácsosnak ekkor az a szerencsés ötlete támadt, hogy Mánuel és a tömeg figyelmét másfelé terelje s ilykép elhárítsa a veszélyt.

— Egy reált — kiáltott fel — hogy Mánuel a márkinővel tánczoljon!

És don Trajano növendégére mutatott.

Ezt az ötletet nagyon megtapsolták; mindenkinél örömet idézett elő, amelybe tán száanalom is vegyült. A jó ügye ismét sok teret nyert.

Senki sem szólt a részvevő szivü öregember ajánlata ellen és a legelemibb udvariasság is tiltotta Mánuelnek, hogy a nemes hölgytől egy tánczot megtagadjon.

Aztán meg az ő terve is megkivánta, hogy a rifa hagyományos törvényét aznap vakon tisztelje mindenki, s ezért engedett többek szeretetreméltó ösztönzésének és az idegen nő felé közeledett.

Ez nem kérette magát, már felállott, amikor Mánuel kalaplevéve meghajtotta magát előtte. A madridi szépség felelet és üdvözet fejében kedves mosolyt intézett hősünkhöz, aztán mantilláját karja alá véve, helyet foglalt a tánczó párok között. Ez utóbbiak felhagytak tánczokkal, hogy a

hires Mánuel és a bájos madridi nő jobban kifejthessék ügyességüket. A szép nő klasszikus, finom lengésű fandangót kezdett járni, amelyet óriási lelkesedéssel megtapsoltak.

Mánuel alig mozgott. Úgyszólván csak arra szorítkozott, hogy gépiesen lépést tartson a szép arisztokrata nővel, akinek ruhája táncz közben karja vagy termete legkisebb mozdulatára is erősen suhogott. Olyannak tünt fel, mint egy szép kiygő, amely ragyogó gyűrűit újra meg újra összehuzza és kiterjeszti, hogy a vágyott áldozatot mindjobban elbűvölje.

De a szerencsétlen ifju, akinek balvégzete ezt az utolsó gyötrelmet is fentartotta, nem vette le tekintetét a földről.

Soledad eközben felhasználta az általános szórakozottságot, hogy szemével egyre szeretőjét nézze. Antonio nejének és a közönségnek tovább is hátat fordítva ült... És hogy a komikus elem se hiányozzék tragédiánkból, don Trajano és Pepito vad féltékenységet éreztek, hogy Terpsychore művészetével nem azonosak...

Amint a márkinő befejezte a tánczot, megállott s karját félig kinyujtva, várta a szokásos elmaradhatatlan csókot.

Mánuel zavartan állott és a márkinő is mozdulatlan maradt, szemérmes tettetve.

— Csókolja meg — kiáltotta a közönség.

Mánuel félénken közeledett hozzá és a néptapsai közt megcsókolta a szép madridi nőt.

Aztán Luisita kezét nyujtotta az ifjunak, hogy helyére ez vezesse, s visszamenőben így szólt hozzá:

— Hát már nem megy el? Meg kell majd látogatnia engem; beszélünk Amerikáról.

— Asszonyom — viszonzá Mánuel siri hangon — kegyed oly kegyetlen volt, hogy egy holt-tetemet tánczoltatott meg!

Az idegen nőt borzongás fogta el s elengedve a szerencsétlen ifju kezét, udvariasan köszönt és helyére sietett.

— Mily kitünő ember, mily pompás ember! — szólt a körülötte állókhoz, hogy szégyenét és megaláztatását elrejtse.

E perczben rettenetes hang hallszott fel, olyan, amely a végítélet trombitájáéhoz hasonlít: Venegas Mánuel hangja volt, amely ezt mondta:

— Százezer reált, hogy az az urhölgy tánczoljon velem!

És Soledadra mutatott.

Mindenki felállott és Antonio legelsőnek mindenki előtt. A csőcselék tapsba és éljenzésbe tört ki.

Leirhatatlan élenkség támadt.

Venegas Mánuel a térség közepén állt, keresztbe tett kézzel és a Dolorosára szegzett szemmel.

Ez utóbbi és anyja Antoniot igyekeztek vissza-

tartani, mialatt a hatóságok, az egyesületi emberek, Mirabel ur és más tekintélyes egyének meg akarták győzni, hogy Mánuel ajánlata törvényes és hogy csak magasabb kinálati összeggel lehet valamit ellene tenni, de ezt vakmerő dolog volna megcselekedni, mert Mánuel többszörös milliomos és félig bolond.

A zajongó, a söpredék nép és a koldusok ordítózva kiáltották:

— »Meg volt mondva! Százezer reál!«

— Ha a másik nem kínál többet, hát tőrjön!

— Siessünk, asszonyom, tánczoljon, mielőtt beesteledik.

— A Gyermekek-Jézus mindenek előtt!

— Arregui ur, itt csak pénzzel lehet harczolni!

— Vagy pénzt, vagy az asszonyt!

— Itt nincs más menekvés!

Antonionak tehát le kellett mondani arról a tervéről, amelyet fél szavai elárultak, s amely abból állt, hogy Mánuel halálos párbajra hívja ki. És, mivel az egyesület háznagya hivatalos hangon egyre kiáltotta: százezer reál, hogy Arregui asszony tánczoljon Venegas Mánuellel, Antonio haragos hangon felkiáltott:

— Egész vagyonomat, hogy ne tánczoljon!

— Ez nem ér semmit! Ez az ajánlat nem érvényes! Azóta, amióta az történt, ami nyolcz év előtt, ki van mondva, hogy csak készpénzt fogadunk el. Don Elias akkor sem fizette meg az Egye-

sületnek azt a kétezer durót, és nekünk kellett az ítélet költségeit megtérítenünk!

Ezt mondták Antonionak különböző formában a tömeg kiáltásai, sőt nagyon nevezetes személyek is.

Mánuel egyre mozdulatlanul várt helyén.

Soledad már szólott is férjének:

— Hagyd! Táncolni fogok! Mit tesz az?
A márki unokahuga is tánczolt!

— Ne tánczolj! — felelte keményen Antonio.

— Jól mondod... Ne tánczoljon! — kiáltott fel Mária Jozefa asszony. — Menjünk haza.

— Ez lehetetlen! — vizonzák a tekintélyes és a hatósági emberek. A város szokásait tiszteletben kell tartani! Elejét kell venni a lázongásnak! A Gyermekek-Jézus nem vesztheti el ezt a pénzt.

— Házamban és barátaim házában összedem mindazt az aranyat, amelyet találok és a legmagasabbra csigázom fel az árakat! — vizonzá a derék riojai.

— Ez örültség! — érveltek mások. Nemsokára éjszaka lesz! — Aztán, hogy mehet el neje nélkül? És hogy viheti magával, ha nem tánczolt. — Ebbe senki sem fog beléegyezni!

Ekkor az idegen nő, a város diktátora, a mindenkitől rettegett és tisztelt nő felállott s Soledadhoz menve, megfogta kezét s udvariasan így szólott hozzá:

— Asszonyom, abban a szerencsében akarok részesülni, hogy karomon vezessem a tánczba. És ön, Arregui ur, gondolja meg, hogy én magam is tánczoltam azzal, akiről szó van . . . Menjünk asszonyom, könyörgöm.

Soledad felállott.

Arregui nem tudta, mit feleljen és kétségbeesetten lehajtotta fejét.

A közönség utat nyitott, s az idegen nő elvezette Soledadot oda, ahol vakmerő szeretője várt rá.

Mánuel ekkor két arannyal telt zacskót huzott elő, amelyeket a közönség pisztolyoknak vélt . . . Azután háromszáztizenhárom aranyat olvasott le az egyesület egy tagjától odanyújtott tálczára, s a legtermészetesebb hangon így szólott:

— Egy fél unczia arannyal több van. Adja oda egy szegény embernek.

Aztán Soledad felé fordult, lovagiasan köszöntötte, s várta, míg a zene a jelt megadja.

És megkezdődött a végzetszerű táncza e két lénynek, akik anélkül, hogy valaha beszéltek volna egymással, mégis ugyanazt az életet élték, akiket ugyanaz a szellem éltetett, akik ugyanazon végzetnek voltak alávetve . . .

Soledad nem tánczolt, földreszegzett szemmel jött ment, mintha szédülés fogta volna el. Mánuel szintén nem tánczolt: követte Soledad lép-

teit, mohó szemmel nézve rá, mint a szomjazó a vízre, amelyet ajkaihoz emel.

Antonio remegett és kezébe rejtette arczát, hogy ne lássa a csapást, amelyet szerelme s tán becsülete ellen intéztek.

Soledad végre megállott, mintha jelezné, hogy a rettentő táncz véget ért. Aztán Mánuelre emelte büvölő szemét, gonosz szemét, amelyből a reggel írott levélnek egész tartalma volt kiolvasható.

Mánuel ekkor karját kinyujtva, közeledett imádottja felé, aki közéjük vetette magát, nem tudva uralkodni lelke és vére szerelmi lángolásán. A szerencsétlen ifju átölelte, aztán frenetikusán szívéhez szorította, mint egész életének diadalát . . . és a föld és az ég eltűnt a két őrjöngő tekintete elől!

— Segítség! Megfojtja! — kiáltott fel az anya, feléjük rohanva.

— Gyilkos! — kiáltá Arregui, hirtelen felnyitva szemét s látva, mi történt.

— Megölte! — kiálták fel sokan rémes sikoltások között.

Pedig mindnyájan látták, amint Soledad e végzetes ölelés alatt elkékül; hogy fülén és ajkain át patakzani kezd a vér és hogy feje Venegas Mánuel mellére hanyatlott alá . . . A hozzájuk legközelebb állók hallották törékeny csontjainak roppanását is, amikor az őrjöngő atléta vaskezével szívéhez szorította.

És a boldogtalan, aki kétségkívül nem tudta

hogy ez az ölelés halált hozó kedvesének, maga köré nézett, mintha az egész világegyetemet párbajra akarná hívni, ha valaki elvenni merészelné kedvesét.

A kétségbeesett anya odarohant, de hiába iparkodott, hogy leányát az oroszlán karmaiból kiszabadítsa.

Antonio a Gyermek-Jézus lábánál fekvő tör után sietett, bosszu kiáltásokat hallatva . . .

Mánuel látta, amint feléje közelgett; tudta, hogy sebet ütnek rajta; érezte is a szurást, de nem tett semmit védelmére; hogy ki ne engedje karjaiból imádottját . . .

Csak amikor a tör átszurta már szivét, nyitotta fel karját, amelyből a Dolorosa holtteste hullott ki.

Egymás mellett feküdt hát a két szerelmes, és kettejük összevegyült vérét felszívta a szomjas föld.

Az elájult anya egy csoportot alkotott a holtakkal.

Antonio visszatette a tör a Gyermek Jézus lábához és önként kiszolgáltatta magát a hatóságoknak.
